

AUTORI ROMĂNI,
VECHI ȘI CONTIMPORANI.

EDIȚIUNE SCOLARĂ
APROBATA DE MINISTERUL INSTRUCȚIUNII PUBLICE
ȘI AL CULETELOR

NICOLAE BALOESCU

ISTORIA ROMÂNILOR

MIHAIL VOCA VITEAZUL

ÎNSOTITĂ DE O INTRODUCERE ȘI NOTE
DE
AL. I. ODOBESCU

VOLUMUL I

Introducere — Cartea I. Libertatea Națională
C. II. Călugăreni, 14593-1495 (Decembrie).

BUCUREȘTI

Ediția LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

1900

Prețul Lei 1.10

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI

12131

No. Curent

~~2444~~

Format

T

No. Inventar

17033

Anul

Secția

Raftul

1047 (R) / 30 Dec 1899 / 22790
AUTORII ROMÂNI,
VECHÎ ȘI CONTIMPORANI.

Inv. 91.928.
EDIȚIUNE ȘCOLARĂ

APROBATA DE MINISTERUL INȘTRUCȚIUNII PUBLICE
ȘI AL CULTELOR.

Inv. 12131.
NICOLAE BALCESCU.

ISTORIA ROMÂNILOR

SUB

MIHAIU VODĂ VITEAZUL

ÎNȘOȚITĂ DE O PRECUVÎNTARE ȘI NOTE

DE

AL. I. ODOBESCU.

17033.
B 309512(1)

VOLUMUL I.

Introducere. — Cartea I. Libertatea Națională. —
Cartea II. Călugăreni (1593—1595 Dechemvrie)

B 309514(1)

BUCURESCI

Editura LIBRARIEI SOCECŪ & Comp.

1898

9(498) 1593/1601

859-91

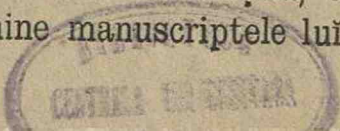
PRECUVÎNTARE

LA I-ia EDIȚIUNE, TIPĂRITĂ LA 1877.

Îndeplinesc astăzi una din cele mai vii și mai stăruitoare ale mele dorințe: aceea de a scóte la lumină *Istoria Românilor sub Mihaiu Vodă Vitézul*, lucrarea de căpetenie a eminentului și mult-deplânsului nostru istoric Nicolae Bălcescu, care tot de odată este și o scriere de frunte în literale românesce.

De două-șeci și cincî de anî, de când *Nicolae Bălcescu* a murit, înstrăinat de pré-iubita și pré-dorita sa țéră, eú unul n'am pregetat un moment de a căuta mijloc spre a face cunoscută publicului românesc acéstă frumósă operă, în care își pironise mintea și puterile sale un om de un rar talent, pe care, de copil încă, mă de-prinsesem a-l respecta, a-l iubi, a-l admira.

Cincî-spre-șeci anî din aceștia, am păstrat cu sfințenie la mine manuscriptele lui, cercându-mă

de cate ori 'mă-a stat în putere, a da publicităţii cel puţin o parte din ele. Dar, spre ruşinarea noastră de pene acum, a trecut un pătrar de secol de la mórtea Bălcescului mai nainte ca să pótă fi pus sub ochii naţiunei române, tot ceia-ce dînsul lucrase întru cea mai mare a eî onóre.

A trebuit ca o rađa din acel foc de vitejie strămoşescă, care ardea cu dor inima lui N. Bălcescu, să străbată în sfêrşit în vinele tuturilor Românilor, pentru ca să afle timpul priincîos de a eşi la ivelă patrioticele pagine scrise de pana lui, muiată şi oţelită în sângele atâtor eroi ai Românilor din trecut!

Ađi într'adevăr e timp ca naţiunea română să audă şi tot de odată să simţă adânc cugetele învietóre şi spornicele cuvinte ale aceluî nobil suflet, ale acelei întinse inteligenţe românesce, care odată se numea *Nicolae Bălcescu!*.... Nicolae Bălcescu, despre carele ne spune d. V. Alecsandri că: „cuprins de entusiasm la privirea flăcăilor ro-
„mâni ce dănţuiaă cu pletele în vînt, đicea: „O!
„mândră óste va avé România, când îi va vei
„şi eî rândul pe lume!“¹⁾

¹⁾ *Nicolae Bălcescu*, Suvenire de V. Alecsandri. Un fragment în *Revista Română pentru sciinţe, litere şi arte*. Bucure:ci Tom. II. 1862. p. 312

Și negreșit la virtuțile ostășesci ale poporului român se gândea fără preget Nicolae Bălcescu, de ôre-ce el, abié în vîrstă de 19 ani (era născut în Bucuresci la 29 iunie 1819), intră în oștire și numai cu rangul de cadet (îunkër), doritor să împărtășescă soților săi de arme cunoscințele ce mintea-î ageră și studiósă dobîndise încă din junete, cerù să instituie în casarmă o scólă pentru soldați, unde însuși fu învățător. Apoi, după ce fu prigonit și închis cât-va timp la mănăstirea Mărginenii pentru ideile sale liberale, tot către oștire își îndreptă el gândurile, când spre a intra în căriera literară, el tipări în Iași la 1844, începutul unui studiù asupra *Puterei armate la Români*.¹⁾

Pêně la anul 1858, petrecându-și timpul în studii istorice, când la Paris, când în țeră, el scrise diferite lucrări de un mare interes pentru istoria națională, și le publică în *Magazinul istoric pentru Dacia*, pe care îl redacta în unire cu A. Treb. Laurianu.²⁾

¹⁾ Acest studiù, publicat în *Fôia sciințifică și literară* din Iași, și apoi și în fâșioră separată, pòrtă titlul: *Puterea armată și arta militară de la întemeierea principatului Valachiei pêně acum*. — El se completează printr'un asemenea studiù asupra principatului Moldovei, tipărit în *Magazinul istoric pentru Dacia*, din Bucuresci.

²⁾ Scrierile lui Bălcescu, care au apărut în *Magazinul isto-*

La anul 1848, el luă parte activă la mișcarea națională, atât în țera Românescă, cât și, mai apoi, în Ardel. Însuși el, în scrierile sale date de noi la lumină, ne descrie adese simțirile induioșate ce a încercat inima lui în mijlocul acelor aspirări confuze ale deșteptării spiritului național, pe care el, singur pôte pe atunci, scia să le măsore, în mintea sa erudită și patriotică, cu măsura uriașă a gloriilor trecutului.

Fără însă de a perde curagiul în aceste sterpe lupte, tocmai când vedu de tôte părțile avînturile generose ale poporului român înfrante sub juguri străine și asupritore, tocmai în tòmna anului 1849, el se întorse în Franța și se consacră mai cu totul lucrărei capitale a vieței sale, po-

ric sînt cele următore: Tomul I. (1845): *Cuvînt preliminarîu despre isvórele istoriei Românilor.* — *Românii și Fanarioșii.* — *Ioan Těutul, mare logofět al Moldovei.* — *Logofětul Miron Costin, istoricul Moldovei.* — *Spătarul Ioan Cantacuzino.* — *Postelnicul Constantin Cantacuzino.*

Tom. II. (1846): *Puterea armată și arta militară la Moldoveni în timpul măriri lor.* — *Despre starea socială a muncitorilor plugari în principatele Române, în deosebite timpuri.*

Tom. IV. (1847): *Campania Românilor în contra Turcilor de la anul 1595.* — *Buletin despre portretele principilor fěrei Româneșci și ai Moldoviei, ce se află în Cabinetul de stampe de la Biblioteca regală din Paris.*

vestirei marilor fapte răsboinice ale Românilor din al 'XVI-lea secol.¹⁾

Dar să-l lăsăm să-și descrie însuși starea lui fizică și sufletescă, și să ne mărginim a decopia aci o notă pe care am aflat'o printre chârțile lui, scrisă cu o mână slăbită, când se afla la *Hyères, dechemvrie în 17, anul 1850*:

„Minutele în care scriu sunt pline de amar și „întristare. Pe când Europa întregă se pregătia „a saluta triumful libertății, eroica Franță, de la „care ca tot d'a-una se aștepta semnalul, Franța

¹⁾ N. Bălcescu, în timpul revoluțiunei de la 1848 din Bucuresci, a scris în ziarul lui Bolintinenu, *Poporul Suveran*, câte-va articole, din care extragem liniile următoare:

«Părinții nostri au vĕrsat prețiosul lor sânge pentru a ne «lăsa de moștenire drepturile noastre politice, și datoria noastră «este a le păstra cu aceiași putere pentru fiii noștri. Timpul «n'a venit ca să dobîndim o independență absolută. Poziția «noastră politică, de pe tractate, este bună; numai trebuie a fi «păzită de înalta Pörtă, a fi sprijinită cu statornicie de noi. «Să nu uităm că suntem datorî a apĕra naționalitatea și dreptu- «rile noastre, de vom fi nevoiți, chiar vĕrsând sângele. De vom «căde în acĕstă luptă sfintă, să cădem încăl bărbătește, astfel «cum au trăit părinții noștri, și ca dinșii să strigăm: *Maî bine «șĕra noastră să se prefacă într'un întins mormînt, numai să «rĕmînă tot șĕra Românilor!*»

Mergĕnd apoi la Paris, pe când se ocupa de marea lui o- peră istorică și, osebit de o întinsă corespondență și de re- dactarea unor acte atingĕtore de faptele emigrațiunei revoluțio-

„prin fatalitate și prin neunirea fiilor săi, cade
 „gemând în neputință sub un jug umilitor. Fiii
 „fără-de-legei triumfază în toate părțile și înter-
 „meiază spurcata lor tiranie. Sufletele generose,
 „sdrobite și rănite de mörte, vedü apuind din ve-
 „derea lor dioa mântuirei. Însumi eü, cu o inimă
 „sfâșiata de durere, mă lupt cu o bölă crudă și
 „neîmblândită, caut a câștiga timp asupra-î și a
 „o întrece în iuțelă, ca să pot lăsa fraților mei
 „aceste pagine din viéta părinților noștri, și cađ
 „sleit de puteri, mistuit prin silințele ce fac. Cu

narilor români, el publică în *Journal des Economistes* din Paris 1850, o importantă lucrare în limba franceșă, sub titlul *Question économique des Principautés danubiennes*. Printre manuscris-tele rēmase de la dñsul se află și o parte din textul român al acestui memoriü. Tot acolo găsim și un însemnat fragment dintr'o lucrare încă inedită, purtând titlul: *Manualul bunului Român, dialog între un sătean și un comisar de propagandă*. Find la Paris, Bălcescu mai compuse cuvîntul său asupra *Mișcării Românilor din Ardel la 1848*, pe care îl tipări într'un diar român de acolo, *Junimea Română* din 1851; apoi conlucră saü traduse poema în prosă ce pörtă numirea de *Cântarea României* și care fu mai întâiu tipărită la Paris în broșura *România viitoare* din 1851, și apoi reprodușă de d. V. Alecsandri în *România literară* din Iași, 1855, unde s'a tipărit și un fragment din cartea III-a a *Istoriei Românilor sub Michaiü Vodă Vitezul*, sub titlul: *Răzvan-Vodă*.

Acestea sunt, pare-mi-se, toate scrierile Bălcescului de la 1848 pêne la mörtea lui.

„tóte aceste temeîuri de descuragiare, sufletu-mî
„te slăvesce încă, îndeită libertate, și deși ómenii
„sângiurilor aũ învelit cu maramă négră dulce
„fața ta, crede că va veni ȓioa fericită, ȓioa is-
„bîndirei, când omenirea întrégă se va scula spre
„a sfășia acest vél și dușmanii tēi se vorũ îm-
„petri la vederea sórelui sēũ de lumină; atunci
„nu va mai fi nici un om rob, nici popor stăpân
„pe altul, ci domnirea Dreptăței și Frăției. A-
„ceste cuvinte, ce o dată am dat de devisă nației
„mele, vorũ domni lumea; atunci așteptarea, vi-
„sarea vieței mele se va împlini; atunci toți
„Românii vorũ fi una, liberi și frați! Vai! nu
„voiu avé noroc a vedé acéstă ȓi, deși eũ a-
„semeni am muncit și am pătimit pentru drep-
„tate, și cel din urmă al meũ cuvînt va fi încă
„un imn tie, țera mea mult dragă!“

Acea lucrare despre care el vorbește cu un
așa dureros entusiasm, este *Istoria Românilor
sub Mihaiũ Vodă Vitézul*, la care lucra de mai
mult timp și din care scrise o mare parte în
anii cei din urmă ai vieții sale. Iată, de pre o
altă însemnare manuscrisă ce s'a găsit tot prin-
tre chărțile lui, împărțirea ce el voia să dea
operei sale:

„Tomul I: *Introducerea*. — Cartea I. *Liberta-
tatea Națională* (1593—Aprilie 1595). — Cartea

„II. *Călugăreni* (Aprilie 1595—Dechemvrie 1595).
„— Cartea III. *Robirea Țăranului* (Dechemvrie
„1595—Aprilie 1599). — Acte adaose.“

„Tomul II: Cartea IV. *Unitatea Națională* (A-
„prilie 1569—Iulie 1600).—Cartea V. *Mirislău*
„(August 1600 — Ianuarie 1601). — Cartea VI.
„*Guruslău* (Ianuarie 1601 — Septemvrie 1601).—
„Acte adaose. — Lista isvórelor acestei istorii.“

Cartea întâiă, de pre cum însuși însemneză pe acéstă ultimă notă, a fost scrisă la Paris în iérna anului 1851 (martie și aprilie) cu tóte că o mare parte fusese publicată la 1847, în *Magazinul istoric*, sub titlul „*Campania Românilor în „contra Turcilor, de la anul 1595“*; a treia carte a scris'o în satul Ville d'Avray, lângă Paris, la 1851 (maiú pêně la august); a patra la Hyères, în Franța meridională, la 1852 (maiú și aprilie), în sfirșit o parte din a cincea e scrisă la Constantinople, tot la 1852, dar ea nu este sfirșită.¹⁾ Se vede că pe a a șesea nici c'o începute încă, căci nu există nici un manuscris. Actele adaose sunt adunate în mare parte, deși

¹⁾ Manuscrisul acestei a V-a cărți, scris în mare parte de însăși mâna cu totul slăbită a Bălcescului, se opresce la pagina 138 cu însemnarea numărului capitolului «XXXIII», cu care avea să urmeze textul său. D. Greg. Tocilescu, în interesanta monografie ce a publicat asupra lui *Nicolae Bălcescu; viața,*

n'aũ fost încă puse în orînduială de autor; cât despre lista isvórelor, aflăm în notele lui, titlurile a mai mult de 225 scrieri vechi și moderne în felurite limbi, ce le-a consultat d'a dreptul séu în traduceri, care el punea să i le facă. Din *Introducere*, se vede, de pre sumariul ce ne a lăsat, că voia să facă un tabel al vieței sociale a Românilor din trecut; dar ast-fel cum o avem ea este mai mult un schelet al lucrărei proiectate.

Nicolae Bălcescu nu avù dar timpul să-și aducă pênă la capët întreprinderea sa. Muncit de dorul țerei, luptându-se cu o repede bólă de pept și mai adesé și cu neaverea și izolarea în țeră străină, el se decise a se porni la Constantino-pole ca să obțină voia de a se reîntórce la căminul părintesc; acolo însă i se refusă favórea

timpul și operele sale, 1819—1852. (tipărit în *Columna lui Traian* a d-lui B. P. Hasdeu, Bucuresci, 1876, No. 5, și apoi în fășióră separată) face următórea curiosă observațiune:

«Aci se opresce pana lui Nicolae Bălcescu.

«Era capitolul 33 al scrierei sale, care corespunde la capitolul 33 al vieței sale, vârsta în care a murit!... Este o întâmplare curiosă, analogă cu aceia a lui Napoleon cel mare, că în manuscriptele căruia s'a găsit un manual de geografie, scris în junețea sa, neterminat și care se oprea tocmai la insula «S-ta Elena, unde, 30 anı mai în urmă, marele împărat avea să-și sfîrșescă cariera.»

de a vedé pámîntul sêu de nascere, și atunci cu sufletul întristat, cu puterile slăbite, singur și lipsit mai de tóte, se întórse tot pe mare către apus, purtând mereu cu sine scumpul sêu avut, manuscriptele sale. La 5 octomvrie 1852 el ajunsé în Palermo, unde spera să afle, sub clima căldurósă a Siciliei, alinare pentru suferințele peptului sêu atacat; dar după șése sêptemâni de viéță tristă și isolată, la 16 noemvrie, el își dete sufletul departe de orî ce inimă amică, năpustit pe patul unei ospétării și lăsând numai cu limbă de mórte tóte scrierile sale, unuia din prietenii sêi, d-luî Ion Ghica.

LE nu avea la sine mai mult decât o sumă de 30 franci; nu era nimeni acolo ca să-i cumpere măcar un loc la cimitir. Cîoclii ridicară cadavrul străinului din ospétăria „*alla Trinacria*“ și-l afundară în grópa de obște a sáracilor din mánăstirea Capucinilor de la Palermo.

Când la 1863, ca ministru al instrucțiunei publice, am cerut și am obținut de la Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, carele iubise și scia să prețuiască pe Bălcescu, autorisațiunea de a trámite din partea guvernului român ca să ridice de pre țermul străin și să aducă în patrie, ósele aceluî bărbat cu care națiunea română se póte mândri, trámisul nostru d-nul Nicolae Io-

nescu, a putut numai să constate la fața locului că trupul lui Nicolae Bălcescu era pentru vecie amestecat printre osemintele sărăcimei din Palermo. D-lui ne aduse de acolo numai ultimele voințe ale ilustrului răposat.¹⁾

Abié astăzi însă, duoë-șeci și cincî de ani după a lui mórte, ele se îndeplinesc în parte.²⁾ D. Ion Ghica

¹⁾ Testamentul lui N. Bălcescu, pe care l'a adus d. N. Ionescu de la Palermo, și care se păstrează la Ministerul Instrucțiunii publice al României, împreună cu raportul trimisului nostru, fusese încredințat de însuși răposatul, consulului turcesc din acea localitate. Simțind sfârșitul său, el puse să i se facă o listă amănunțită de tot ce posedă cu sine, în care arată că voința sa este ca manuscrisele lui să se dea d-lui Ion Ghica, carele se află pe atunci în Turcia. Un preot grec din vecinătate priimi, de pre cererea sa, cea după urmă a lui mărturisire și cel după urmă al lui suspin. Lădița cu obiectele rămase de la Bălcescu a fost de mult trimisă familiei sale de către proprietarul ospătăriei «*alla Trinacria*». Ast-fel s'a întimplat ca d-nul C. Bălcescu, care avea manuscriptele la sine, să mi le încredințeze încă de la 1861 spre a le tipări în *Revista Română*. De atunci ele au stat pînă estimp la mine (1876).

Pe de altă parte, testamentul adus în țeră de d. N. Ionescu la 1863, rămasese și el uitat în dosarele Ministerului.

În fine abia acum, prin concursul d-lor Ion Ghica, C. Bălcescu și al meu, voințele ilustrului răposat încep a-și căpăta a lor realizare.

²⁾ Bălcescu, într'o adresă către *patronii Asociației literare române*, arăta că scrierea sa asupra *Epocăi lui Michail Vitezul*

a oferit Societății Academice Române prețioasele manuscripte ale lui Bălcescu, care de la anul 1861 au stat în păstrarea mea, încredințate fiindu-mi de fratele răposatului, de d-l Costache Bălcescu.

Încă de atunci am început a tipări în *Revista Română*, o parte din *Istoria Românilor sub Mihaii Vodă Vitézul*;¹⁾ dar nu am putut merge

fiind aproape terminată și având numai câte-va luni de lucru spre a o sfârși, el doarece ca ea să fie tipărită în două frumoase volume în 8°, de pre împărțirea expusă mai sus, și tot de o dată să fie ornată cu un portret al lui Mihaii Vitézul, gravat pe oțel, de pre al lui Sadeler, făcut în Viena la 1601, precum și alte patru executate în xilografie. Doarece asemenea să se trimită un june inginer român în țera ca să ridice planurile deosebitelor localități mai importante, citate în cursul operei. Aceste cheluțeli cere de la *Asociație* ca să le facă; iar pentru ostenele sale proprii și pentru toate cheluțelile făcute cu cumpărări de cărți rare și cu traducțiuni, el nu reclamă nici o indemnizare, nici măcar cele 400 exemplare din opera sa, pe care i le acordă statutele *Asociației*. El se întemeiază însă a crede că, dacă nu meritele operei, dar negreșit faptele ce ea cuprinde sânt de natură a deștepta în inimile Românilor simțiminte spornice pentru realțarea și întemeierea naționalității noastre.

¹⁾ *Revista Română pentru științe, litere și arte* cuprinde în volumul I. (1861) *Introducerea, Cartea I* și parte din *Cartea II*; în vol. II (1862) urmare din *Cartea II* pêne la sfârșitul ei; în vol. III (1863) o parte din *Cartea III*.

mai departe de cât pênă pe la mijlocul cărții a III-a.

Societatea Academică Română, fericindu-se de prețiosul dar ce a priimit și doritoare de a se pune la înălțimea misiunei sale, răspândind printre Români, mai cu sémă producțiunile literare și sciințifice ale geniului național, n'a voit să întârzie câtuși de puțin spre a da publicitate măreței opere a nemuritorului N. Bălcescu.

Mi-a acordat mie dorita onóre de a dirige această grabnică tipărire, în care s'a socotit mai oportun de a înlătura de o cam dată toate notele indicătoare de autorii consultați de Bălcescu în erudita și consciințioasa sa lucrare, și de a tipări scrierea originală în așa chip ca ea să fie mai lesne de citit pentru orice clasă de cititori.¹⁾

Sperăm și credem că această carte, așa cum este, va aduce folos și întărire cugetului național al întregii Românimii!

A. I. Odobescu.

Bucuresci, 16 Noembrie 1877.

1) Pentru acesta, am adoptat un format mai mic și mai purtareș decât cum dorea Bălcescu, și ne am servit de o ortografie română care, fără de a exclude caracterele etimologice ale cuvintelor, întrebunțeză însă accentele și codițele (cedille), depărtate din scrierea românescă dincolo de Carpați. Acesta este și felul de ortografie cu care se servea Bălcescu, când scriea cu litere latine. Tot manuscrisul *Istoriei Românilor sub Mihaii Vodă Vitézul* este de mâna lui, scris cam într'ast fel.

INTRODUCERE

SUMARIU.

Partea I. — Idea progresului; legea istorică; tablou des pre istoria Românilor de la început pînă acum.

Partea II. — 1. Care este calea noastră națională? — Unitatea națională? — 2. Scopul social care este? — Încotro trebuie a alerga? — 3. Revoluția socială. — Cestia proprietății. — 4. Revoluția politică. — Libertatea individuală. — Egalitatea și speciile ei. — Votul universal. — Suveranitatea națională. — Juriul. — Tiparul. — Asociațiunile. — 5. Puterea sîm guvernul. — Camera și Domnul. — 6. Legile. — Judicătoria. — 7. Puterea armată. — 8. Dajdiș. — 9. Educație. — Instrucție. — 10. Bunurile mănăstirescî. — 11. Comunități.¹⁾

I.

Sînt opt-spre-zece secolî și jumătate de cînd Christos întreprinse a răsturna lumea vechie, civilizația păgână ce reprezenta principiul din afară

¹⁾ In schița necompletă, scrisă repede și fără ordine, ce posedem din *Introducerea* autorului, cele mai multe puncte din

obiectiv, al naturii și alii silei, substituind în locu-
o altă lume, o altă civilizație întemeiată pe prin-
cipiul din lăuntru, subiectiv, pe dezvoltarea abso-
lută a cugetării și a lucrării omenesci în timp și
în spațiu și prin identitatea între esența naturii
spirituale a omului și esența naturii divine; el des-
coveri fie-căruși individ legea libertății, a demnită-
ții, a moralității și a perfectibilității absolute.

După ce în Evangelie Mântuitorul ne arată legea
morală, absolută, nemărginită, *Legea dreptății* și
aruncă omenirea pe calea nemărginită a unei des-
voltări regulate, progresive, supuind natura, sila,
lumea din afară sub preponderanța absolută a
minții și a cugetării, prin sângele său vărsat,
prin mórtea sa, el ne arată legea practică, legea
lucrării, legea jertfirii, a iubirei și a *frației*, chi-
pul cu care ne putem mântui, putem învinge răul
și îndeplini menirea morală a omenirii, adică mai
întîi prin cuvînt, prin idee, pe urmă prin lucra-
re, jertfindu-ne individul familiei, acesta patriei,
patria omenirii, viitorului.

Legea evangelică, descoperind spiritului cauza

acest cadru așa de întins, au rămas neatînse; însă multe din
ideile ce elii voia să desvolte în acest tabel preliminaru, se
află în alte lucrări ale sale, seu tipărite în *Magazinul istoric
pentru Dacia* și aiurea, seu încă inedite printre manuscriptele
păstrate de la dînsul.

absolută, proclamând menirea omenirei și a lumii, împinse mintea omenescă la demonstrarea și realizarea ei. De atunci știința nouă întemeindu-se pe conceptul legilor spiritului, pe observație, pe experiență, pe calcul, a continuat sdrobirea lumii vechi, revoluționarea sau perfecționarea religiei, moralei, politicei, societății întregi, nimicind orice domnie individuală, supuind acțiunea omenescă legei absolută și universale a libertății și a științei, căutând realizarea în omenire a *dreptății* și a *frăției*, aceste două temelii ale ordinei absolute, perfecte, ale ordinei divine. De atunci omenirea a intrat în calea care o duce gradat către perfecția sa, către absolut, către nemărginit, către Dumnezeu. Care ore va fi rezultatul final al acestei căi? Acastă mișcare de perfecția avé-va ore un termen? Răul peri-va de tot din lume? Omenirea ajunge-va vre o-dată a-și identifica în tot esența divină? Acest secret, mintea omenescă nu-l poate încă pătrunde. Aceia ce scim este că, din transformării în transformării, omenirea merge în-
tr'un progres continuu, a cărui mișcare e cu atât
mai repede cu cât mai mult înaintéază; că fie-care
pas al vieții omenirei este un pas în această cale
care o apropie de Dumnezeu; că fie-care pas al
ei este un triumf al binelui asupra răului.

Misia istoriei este a ne arăta, a ne demonstra

acéstă transformație continuă, acéstă mișcare progresivă a omenirei, acéstă desvoltare a simțimîntului și a vieții omenesci, sub tóte formele din lăuntru și din afară, în timp și în spațiu.

Subt ochiul Provedinței, după legile și către ținta hotărîită de dînsa mai de 'nainte, omenirea înainteză în evoluțiunile sale istorice.

Prin împărțirea funcțiilor, națiunile în omenire, ca și individele în societate, producă chiar prin diversitatea lor, armonia totului, unitatea.

Orî ce nație, dar, precum și orî-ce individ, are o misie a îndeplini în omenire, adică a concurge după natura și geniul său propriu, la triumful științei asupra naturei, la perfecționarea înțelegerii și a simțimîntului omenesc, potrivit legei divine și eterne care guvernă ursitele omenirei și ale lumii.

Dar pentru că este o Provedință care păstrează ordinea creației și care dirige faptele omului, prin aceia nu urméză că omul este un instrument orb al fatalității, prin aceia nu se stinge libera lui voință. Dumnezeu nu a înzestrat pe om numai cu minte spre a deosebi binele din rău, arătându-i și legile prin care se póte povățui în calea binelui și învinge răul, dar încă el l'a înzestrat cu *voință*, lăsându-l liber în alegerea sa. Vaî dar, de acea nație care calcă voia lui Dumnezeu, care preferă

răul, binelui! Dumnezeu o părăsesce; viața ei se stinge în viața omenirii și ea expiază printr'un lung martir călcarea legii lui Dumnezeu. Acest timp de expiație ce o nație sevă chiar omenirea întregă suferă sub legile lui Dumnezeu și ale gândirei, se pare adese un repaos, o stare în calea progresului, un pas înapoi, o oscilație istorică; dar mai adese suferința este un bold mai mult către perfecționare și din eccesul răului ese binele.

«Mersul general al omenirii, — țice învățatul istoric Cantù,—în căile ce Provedința pregătesce, aduce «acele minunate reînnoiri ce se făcū pe pămînt și «scotū binele din rău. Dar Dumnezeu este răbdător, căci este etern, în vreme ce omul, care simte «traiful sevă scurt, ar dori ca tot lucrul să se îndeplinască în acest moment iute în care el vine ca «să suferă, să expieze, să se amelioreze și să móră.

«Așa astronomul ar dori ca cursul Uranului să se «pripescă, ca ast-fel, fenomenele sale reproducându-se, să confirme adevărul calculelor lui. Numai «ignorantul crede că o cometă este accidentală, «fiind-că nu vine în fie-care an. Viața adevărată «se întemeiază în lucrarea lui Dumnezeu asupra «zidirilor sale și a omenirii colective asupra fiăcărui om în parte, în unirea materiei cu spiritul, «al *Eului* cu lumea din afară: pentru aceia, Pascal țicea că tóte părțile lumii sînt lăntuite într'ast-

«fel de chip, că e peste putință a cunoște una
«fără cele-lalte și fără totul. — Minte, înălțându-
«se prin umilință, scie observa cu confiență și
«respect cărările divine; ea pôte mult, căci cu-
«nósce cât pôte și în loc de a-și răsipi puterile
«împotriva unor stavili nebiruite, ea le concen-
«tréză în drepte hotare și astfel se face ajutătórea
«Provedinței.»

IL

Dacă fie-care nație are o misie evangelică de
împlinit pe pămînt, să cercetăm și să întrebăm și
pe acéstă nație română atît doritóre astăđi de
viață, ce a făcut? Ce lupte a purtat pentru reali-
sarea legei lui Dumnezeu, atît în sinul său cât
și în omenire? Istoria, lumea are drept a-í cere
astă sémă, căci nu trebuie a uita că cu tótă sfin-
țenia dreptului său, astăđi nu e destul ca o nație
să și aibă un loc pe charta lumii, său să-și reclame
acest loc și libertatea sa în numele suvenirelor is-
torice, pentru ca dreptul său să ajungă a fi res-
pectat și recunoscut de cele-lalte nații; trebuie tot
de-o-dată ca ea să pótă dovedi folosul ce a adus
și pôte aduce lumii? trebuie să arate formula în-
țelegétóre ce ea representă în marea carte a în-
țelegerei și a istoriei omenesci.

Să aruncăm dar o ochire asupra cunutului acestei nații române și să vedem ce a făcut în acești opt-spre-zece secolî, de când se află statornicită pe pămîntul său. Acastă ochire ne va da înțelegerea revoluțiilor ei de față și a revoluțiilor ei viitoare.

III.

Adusă de marele Traian în Dacia, după nimicirea locuitorilor ei, favorisată de împărații următori, de care atîrna d'a dreptul această țeră, colonia romană, în vreme de 160 anî, ajunse într'o stare foarte înfloritore și deveni una din cele mai frumoșe provincii ale întinsei împărații romane. Mai mult de șapte-zeci cetăți, împreunate cu drumuri minunate, așternute cu pétră, basilicele, templeurile, amfiteatrele, băile, apeductele, ale căror ruine încă se găsesc, ne o dovedesc în destul. Dar, alături cu această mare civilizație materială, două rele mari care mistuiau împărația și-i pregătiau căderea, *robia* și *proprietatea cea mare*, trebuiră să producă în noua colonie stricăciunile lor, înghițind cu încetul proprietățile mici ce fiecare colon dobîndise la început și substituind robi la ómenii cei liberi.

Ostenită de atâtea rele ce o rodeau în sineși,

impărația romană trebui să cadă; unitatea falsă la care ea supusese prin silă lumea, trebui să se sfărme ca să facă loc unei organizări progresive, unei unități mai adevărate, produsă prin armonia naționalităților libere. Dumnezeu atunci, ca să schimbe fața lumii vechi și să o întinerască, împinse potope de nații barbare asupra-î.

IV.

Așezată la porțile împărației și în trecătorea Barbarilor, Dacia noastră mai mult de opt secolii îi vedu trecând și retrecând pe pământul ei. Colonii romani din această țară nu pregetară a apăra cu bărbăție patria lor adoptivă și chiar împărația ce-î părăsise, iar când se vedură copleșiți de numărul dușmanilor, ei se traseră în munții Carpați, unde-și păstrară naționalitatea și independența lor. Chiar în acele vremi furtunose și nenorocite, Romanii Daciei nu uitară că au o misie în omenire. Prin relațiile lor cu Barbarii, ei întroduseră între dînșii cele d'întii cunoștințe de agricultură, artele folositoare și cuviințele vieții civilizate, și prin legăturile de interes și de comerț, ei schimbă sël bătecia și dușmănia lor asupra imperiului roman, într'o prietenie folositoare și siliră pe Barbarii a căuta să se statornicască și să se civilizeze. Pe la anul 865, Bulgarii, popor finez, prin Ro-

mâniî din Dacia nouă priimescû religia creștină și înfrățiți împreună, întemeiază un stat puternic, alegându-și regi dintre Români. Pe la începutul secolului al XI-lea, acest regat cădând în turburări civile, se subjugă de Vasilie II-lea împăratul Orientului și rămâne sub puterea Grecilor pêne la al XII-lea secol, când el reînvie mai puternic sub frații români Petru, Asan și Ioan și, după o existență glorioasă de două secolî, cade la 1392 sub Turci.

Româniî din Dacia veche, când putură resufla de Barbari, eșind din asilurile lor, întemeiară deosebite staturî mici, pe la secolul al X-lea și al XI-lea, care în secolii al XIII-lea și al XIV-lea, se întrupară printr'o mișcare de unitate în două staturî neatîrnate, al țerei Românesci și al Moldovei.

Cu întemeierea acestor staturî, evoluțiile istorice ale Românilor se facă mai lămurite; de atunci viața lor ne este mai bine cunoscută.

V.

În cea d'întîiî epocă a întemeierei principatelor țerei Românesci și Moldovei, care cuprinde tot secolul al XIV-lea (de la 1290 pêne la 1418), vedem că aceste state se aflară amenințate în

naționalitatea și existența lor politică, când de Unguri, când de Poloni.

După mai multe lupte îndelungate, aceste pretenții cadu sdrobite de vitejia Românilor. În aceste răsbóie ei se pregătescú, ca într'o scólă, pentru alte lupte mai mari ce îi așteptă, cu o nație și mai barbară și mai puternică, Turcii Osmaní, care pe la 1360 năvălescú in Europa și amenință a o cuceri. Încă din anul 1373, Ladislaú, voevod al Țerei Românescî, se opune acestor barbari și se încercă a pune stavilă furiei lor de cuprinderi. O luptă care trebuia să țină aprópe patru secolí începu atuncî, luptă în care Românií vërsară șiróie de sânge și se jertfiră ca nisce martiri pentru apărarea civilizației în contra barbariei. Impărăția româno-bulgară cade sub isbirile Turcilor (1392); *Mircea cel bêtrân*, unul din cei mai mari și mai vestiți voevođi ai noștri, reclamă de la Turci această moștenire; el voiesce a întrupa tótă români-meá într'un singur stat și caută a-și dobândi Bulgaria și Moldova. Acum întîiași dată vedem ideea de unitate arëtându-se, idee care va fi ținta secolilor viitorí și a tutulor voevođilor celor mari. Strivit însă între Unguri și Turci, Mircea este silit a părăși o parte din conquistele sale și a priimi încă și suzeranitatea Porții.

Tractatul ce el încheie cu Baiazet la 1393 asigură Românilor drepturile următoare :

1. Dreptul de a profesa nesupărați religia lor, de a-și alege voievozii și de a se cărmui independent după legile lor.

2. Dreptul d'a face războiul său pace.

Îndatorirea Românilor către Turci sta într'un ușor tribut anual de 3000 bani roși.

În Moldova, *Alexandru cel bun*, ce domnia în această vreme nesupărat încă de Turci, apără vitejesc independența țării sale de către Poloni și le răpesc Pocuția care, mai un secol, rămâne întrupată cu Moldova.

Cu acești mari domni, *Mircea* și *Alexandru*, se încheie această epocă. Ei completară instituțiile țării lor.

Să aruncăm o privire asupra acestora, căci organizarea din lăuntru a societății singură ne poate explica evoluțiile istorice prin care nația română trecu.

VI.

Domnul, ales în țera Românescă, moștenitor în Moldova, cărmuia țera împreună cu un sfat de două-spre-dece boieri, întocmit, în țera Românescă de Negru VV. Orî ce act însemnat al cărmuirei, precum și orî ce danie, trebuia să fie făcut cu în-

voirea sfatului și subscris de dînsul. Puterea d'a face legi, d'a scôte dăjdiî sta în *Adunarea* séu *Soborul a tótă țera*. Originea acestor adunări isvorasce din municipalitățile romane și din sobórele Goșilor, care în lunga petrecee a lor în Dacia lăsară multe urme și obiceiuri între Români. Aceste adunări se convocaū de Domn pentru facerea legilor, pentru orînduirea dăjdiilor, pentru hotărîre de răsboiū séu de pace. Când tronul era vacant, atunci mitropolitul le convoca pentru alegerea Domnului. Ele judecaū asemenea în pricinile de vinî marî politice, cum facū Camera Lorđilor și a Pairilor în Englitera și Franța. Ele se compuneaū :

1. de clerul, adecă mitropolitul ca president, episcopii și egumenii mănăstirilor ;
2. de boieri, atât cei în slujbă cât și cei din afară ;
3. de deputații braslelor.

Clerul ca și mănăstirile n'aveaū la început privilegii deosebite și eraū cu totul sub jurisdicția statului.

Boierii eraū slujbașii țerii, adecă capi și ofșerii putereii armate, fiind țera organizată ostășesce ; ei nu formaū o clasă nobiliară ca în Europa, n'aveaū nobilimea feodală, de concuistă, de origină, nici dreptul d'a fi singuri proprietari de pămînt, d'a

moșteni titluri și slujbe, d'a fi osebiți din legea comună pentru toți. Aceste principie, care singure constituiesc o castă nobiliară, n'aũ fost nici o dată recunoscute în țerile n'ostre. Tot-d'auna tot românul a avut dreptul a se face proprietar de pãmînt și a ocupa slujbele statului; titlurile n'aũ fost decãt pe viața, fãrã a lãsa drept la urmași; ele nu existaũ la început ca titluri, cãci nu se daũ deosebit, ci representaũ numai numirea funcțiilor. Boierii ca toți orașenii se numiaũ *Fu-pańi*, adecã cetãțeni.

Braslele se alcãtuiaũ de ore-carii slujbași mai mici aĩ țerii și de deosebitele categorii ale burgesiei, locuitorilor din orașe, ale moșnenilor și ómenilor liberi.

Orașele ce își dobîndiserã și își pãstrare libertatea lor, constituindu-se pe principiul comunal, se ocãrmuiaũ de o magistraturã alcsã pe fie-care an și compusã de un *Fudeț* și de duoĩ-spre-đece *Pãrgari*.

Țera luã o organizație ostășescã și o centralizație puternicã. Județele se daũ sub comanda unui cãpitan care unia în mãna sa puterea administrativã, judecãtorescã și ostășescã. Organizarea armatei permanente, a miliției și a glótelor (*Land-sturm*) fãcea d'ın tot Românul un soldat la nevoie și singurã pãstrã independența amenințatã de strãini.

Dacă vom trece la organizație economică a țerei, găsim pe cei mai mulți locuitori, moșneni și reze-mași, adică liberi și cu proprietățile lor; dară lângă dînșii, sînt și proprietăți mari pe care se află locuitori servi, robi ai pămîntului, căci în urma năvălirii Barbarilor, robii romani se transformară pretutindenî în robi ai pămîntului. Întocmai după cum în Europa se obișnuise a se da acestor servi numirea de *Romani*, așa și la noi servagiul fu numit *Românie* și *Vecinătate*, căci proprietarii din țera de jos, unde mai cu sémă erau proprietățile mari, își adusesese coloni din țera de sus și din Româniî din țerile vecine. Robirea completă a acestora veni foarte târziu, căci la început stăpânul pămîntului făcuse trei părți din pămîntul său, din care două le împărția în părți mici pe la coloni și cea-l-altă era cultivată de aceștia în folosul stăpânului, prin mijlocul *clăcii*, adică a unui număr de zile de lucru obligat. Robirea completă a lor veni însă foarte târziu, căci pênă în secolul al XVII-lea, ei puteau a se muta de la o moșie la alta, plătind *gălêta de eșire*.

Dăjdiile erau aședate pe toți de o potrivă.

Acestea sînt liniile principale ale constituției țerei pe la începutul secolului al XVII-lea. Idealul ce Româniî goniră în organizația lor era *Egalitatea* în drepturi și în stare. Dar, în această org.

nisare, erau vițuri isvorite din ideile feudale ale timpului și care fură pricina sdrobirei acestei constituții. În această republică răsboinică se află, deși slabe la începutul ei, elemente sociale monarchice, aristocratice și democratice. Puterea publică nu era delegată vremelnicește de popor unor aleși ai săi, dară se afla din drept în mâna capilor răsboinici ai țării. Era firesc lucru ca acești capi, care concentrau în mâna lor puterea politică și militară să ia cu timpul o preponderanță deosebită asupra claselor de rând. Lipsa de comerț ne dând vre-o dezvoltare stării de mijloc, ea, ca și poporul se afla slabă în privința boierilor și, după organizația militară a țerei, era în dependența unui soldat către șeful său. Atât boierii în slujbe cât și cei afară de slujbe *Mazîlii*, fiind din drept membri ai adunărilor, aceștia ajunseră a fi pré numeroși.

Atunci boierii, împreună cu clerul, căutară mereu a se constitui în caste, dobândindu-și privilegii și concentrând toate drepturile în mâinile lor; asemenea și în proprietățile cele mari, ei căutară să absorbă proprietățile cele mici.

Domni ce reprezintă principiul monarchic, favorizați prin centralizarea statului, căutară mereu, rezemați pe elementul popular, a-și întemeia puterea lor despotică asupra boierilor și a se face independenți de dânșii, constituindu-se ereditari.

Lupta dar trebuia să începă între aceste trei elemente oposite și vrăjmașe. Începută încă din al XIV-lea secol, ea continuă în al XV-lea și al XVI-lea. Doborând întâiu puterea elementului monarhic, aristocrația doborî în urmă și elementul popular și după aceste două ruine ostentă, cădu și ea zdrobită sub o burgessie străină, sub Fanarioți.

VII.

Istoria noastră n'a fost de loc séu a fost rău scrisă pêne acum. În luptele și revoluțiile din lă-untru care au umplut secolii al XV-lea și XVI-lea, istoricii n'au vădu decât nisce lupte de preten-denți la tron și n'au pētruns principiul și interesele ce fie-care pretendent representa. Într'un stat organizat ca al nostru, unde nici o familie n'avea dreptul de stăpânire, cestia dinastică nu putea avé loc după cum s'a presupus de istorici.

Îndată după mórtea lui Mircea I-iu, partidele între care era țera împărțită, începură lupta între dînsele, fie-care puindu-se sub unul din fii săi. Turcii și Ungurii gădescu prilej a se amesteca între deosebitele partide, susțiind când pe una, când pe alta și a călca libertatea nației. Puterea Domnilor însă, ajutată de elementul democratic, eși biruitoare din aceste lupte între dușmanii din lă-untru și cei

din afară. *Vlad-Dracul-Vocvod* ținu sus și puternic frânele guvernului, dobândind o glorie nemuritoare în luptele sale cu Turcii și zdrobind aristocrația. *Tepeș* urmăzează înainte și mai tare pe calea lui; cu o asprime tiranică, dar dreaptă, el nimicesce facțiunile din lă-untru și respinge nenumăratele orde turcesci, ce Mahomed al II-lea conducea asupra Românilor. Silit mai târziu de nevoie să încheie un tractat cu Turcii, la 1460, el păstrează stipulațiile celui de la 1393, urcând numai tributul la zece mii galbeni și recunoscând iarăși suzeranitatea seú supremația nominală a Porții. Acest tractat încă și astăzi formează dreptul public al țării seú, cum se numesce acum, Capitulațiile ei cu Porta. Aristocrația atunci se aruncă în brațele Turcilor și isbuti să gonască din țară pe energicul Domn. Partida Domnilor îmbrățișa mai în tot d'a-una pe Unguri: iar poporul mai adese rămanea indiferent într'aceste lupte, pêne când vedea libertatea amenințată de vrăjmașii din afară; atunci el alerga la apărarea țerei sub stégul Domnului. Adese ocrotit de Domni, el însă era slab către cele-lalte partide, căci toți capi ce eșiau din popor intrau firesce și se identificau cu una din partidele dominante.

Lupta, cu deosebite alternative între ambele principie, continuă pêne la *Radul cel mare* (1493

—1508), care se încercă cu o politică de conciliație, fără de a isbuti. El cercă atunci a balanța puterea boierilor, dar revoluționând organizația democratică a clerului și făcându-l un corp privilegiat, îi creă interese conforme cu ale boierilor și le dete un auxiliar. Radu-cel-mare fu dar un sprijin puternic al aristocrației.

Cu acest Domn se încheie acéastă epocă.

În Moldova asemenea, după mórtea lui Alexandru-cel-bun, boierii caută a doborî puterea Domnilor, constuită acolo și mai tare pe principiul ereditar. Poloniî se amestecă în ambele partide cu scop de a domina și de a supune țera; din mijlocul acestor sfășieri care amenințau peirea, ese un om puternic, care întorce spiritul nestatornic al partidelor către dușmaniî din afară. Acesta fu Ștefan-cel-mare. Patru-șeci de ani de-a pururé călare, pe câmpul bătăliei, el apără voincesce țera și creștinătatea. Moldavia e atunci în culmea sa și trage asupra-și mirarea lumei. Papa numesce pe Ștefan, *soldatul lui Christos*.....¹⁾

.....

¹⁾ E învederat că de aci înainte textul autorului se compune numai de note, fără de redacțiune definitivă; totuși am socotit că va fi mai bine a reproduce după manuscrisul, elementele din care Bălcescu proiectase a'și forma *Introducerea* la mărja sa operă istorică.

Ștefan ia proiectul lui Mircea și caută a uni țările, dar spiritul individual al Românilor sdröbesce întreprinderea marii

În aceste timpuri frații noștri din Transilvania, deși Huniad și fiul său cârmuiră sorta Ungariei, perdü drepturile lor.

Dacă acest secol fu pentru Români un secol în care începură luptele din lă-untru, dacă rezultatul lui fu stingerea democrației, tot fu însă secolul cel mai glorios, secolul prin care se renumiră și în care se luptară puternic pentru libertate. Cei mai mari bărbați ce produse acest secol în omenire, fură Românii *Dracula-Voevod*, *Vlad-Țepeș*, *Ican Huniad* cu fiul său *Matiaș* și în sfîrșit *Ștefan-cel-mare*; ei plană asupra acestui secol glorios.

Boierii țerei recrutându-se tot mereu din elementul popular desfășöră pe lângă dorința de a constitui libertatea lor asupra tronului, o vitejie rară împotriva vrăjmașilor din afară.

Dar izolându-se de popor, încet cu încet, facü pe acesta apatic. Țera slăbesce și Turcii îndrăznescü mai mult și, în secolul următor, ea cade cu totul sub domnirea lor.

VIII.

După mörtea lui Ștefan, în Moldova *Bogdan*, giul său și *Petru Rareș* calcă pe pasurile lui, ținü

cu strășnicie liniștea în lă-untru și apără și întindă hotarele țerii de dușmanii din afară. Dar, presurați de dînșii, ei caută de se învoiesc de bună-voie cu cel mai puternic, cu Turcii, sub condiții încă mai favorabile decât Muntenii. Dar boierii, ca să isbutescă, nu se apără nici de asasinat, nici de trădare și caută a zdrobi puterea Domnilor; se aliază cu Turcii și isbutesc a lua preponderanța totă în țera, a face tronul electiv și cu totul în dispoziția lor. Țera cade în gróznice sfășieri și abusuri; *Lăpușnénul* răsbună crud țera asupra boierilor.

În aceste sfășieri, nisce creaturi ale Turcului, străini favorizați de popor în ură asupra boierilor, iaș puterea. *Despot* voiesce a civilisa. . . . Unul din aceștia, *Ion-Vodă* caută a se rezima în contra boierilor și a Turcilor, declarând rășboi acestora. Trădat, el cade glorios în luptă. Țera cade atunci cu totul sub puterea și în prada Turcilor, care îi răpesc pêne și dreptul de a-și alege Domni și a-știa ajung a fi mai puțin decât un pașă.

În țera Românescă, după Radul-cel-mare, *Mihnea* iea cu putere, înțelepciune și patriotisim, cârma țerii, dară boierii nu-l pot suferi și, având în capul lor pe Basarabesci séu Pârvulesci, numiți astfel după banul Pârvul, ei isbutesc, prin ajutorul Turcilor a-l depărta, ba încă a-l și ucide în Ardél, unde se trăsese. Pârvulescii numesc pe *Vlăduț*

Domn, dar, vedând pe acesta că voiesce a se libera de epitropia lor, îl ucidă și dau puterea unuia dintr'înșii, lui *Neagoe Basarab*. Bun și blând, acest Domn face pe popor să ierte triumful boierilor și ale clerului. El robesce o mare parte a țerii mănăstirilor și o mare parte a mănăstirilor ca mețose străine grecesci. După mórtea lui, partidele se răscólă; fiă-care își numesce un Domn și Turcii intervină cu multă îndemânare, pună mâna pe țera și o declară pašalic. Acéstă isbire deșteptă pe Români; primejdia îi unesce și sub *Radul de la Afumați*, ei se luptă pentru drepturile naționale și triumfă.

De la mórtea acestui Domn, 1552—1592, lupta continuă cu deosebite alternative. Pórta începe a numi singură Domniă; tributul se mări nemăsurat;¹⁾ dajdiile asemenea. Țera ajunsese într'o tică-

¹⁾ Găsim într'o condică de note manuscrise a lui N. Bălcescu, următórea însemnare asupra tributului țerii, pe care am socotit de folos a o publica aici: *Nota editorului.*

«3 miľ banĩ roși la 1593.

«10 miľ galbenĩ la 1460.

«Pe uriná se urcă la 12 miľ de galbeni.

«14 miľ galbenĩ la 1524, adaogiți de Radul al VII de la Afumați.

«La 1564 Petru II, feciorul lui Mircea III, mãi adaogă 5 miľ galbenĩ și făcu ast-fel tributul de 19 miľ galbenĩ.

loșie mare și mergea cu pași repezi spre o ruinare totală, când brațul de fer al lui *Mihaïu* o opri la marginea prăpastiei. Lupta pentru independență reîncepe cu glorie. După ce acesta se asigură, *Mihaïu* întreprinde *Unirea Românilor*. Spiritul și individualitatea nației se întrupază în tr'insul. . . . Mai norocit decât Ștefan, el izbutește, dar cade în această luptă, întimpinând vrăjmășia Austriei, care scólă pe Unguri împotriva Românilor. Aceste nații generose, cărora atâtea interese le impun datorița d'a trăi frățesce împreună, se sdrobesc una de alta în folosul Austriei.

Mihaïu cade ucis hoșesce de Austriaci și cu dînsul cade și puterea Românilor și sperările ce creștinătatea, cu toate națiile Orientului, pusese în Români, pe al căror șef îl numeau *Stéua lor de la Răsărit*.

«Sub Mihnea II fiul lui Alexandru II (1577—1587), Turcii erau atât de puternici încât cereau un tribut pe an de 150 mii galbeni.

«Petru III, la 1583, făgădui Sultanului 80 mii galbeni pentru numirea sa pe tron, dar nu își ținu făgăduiala și fugi în Transilvania, luând cu sine din vistieria țării 400 mii galbeni.

«La 1587, bețul Rumeliei smulse de la fie-care din Domni Valachiei și Moldaviei câte 10 mii galbeni.

«La 1591, Turcii cerură a mai urca tributul.»

Într'acești două secolă întregi, Româniî se arătară vrednici de sine și de menirea lor. Clasa boierilor mai cu sémă, întinerită tot mereu prin elementul energetic ce eșia din popor și se absorbea într'insa, făcu țerii și omenirei slujbe mări. Viteză, roditóre în fapte eroice, în exemple sublime de jertfire, ea representă simțimîntul răsboinic al nației și udă cu sângele său lauriî patriei.

Națiile în care simțimîntul prevaléză, dacă nu slujescú omenirei prin desvoltarea minței, ca Francesiî, Englesiî și Germaniî, dar prin lucrare, prin jertfire îi egală și îi întrecú și le dau rēpaosul d'a lucra. Astfel Dumneđeú împarte funcțiile între nații și, prin lucrarea comună, omenirea se desăvîrșesce.

De la începutul secolului al XV-lea lupta se încinsese între principiul libertății, care voia a mār-gini puterea prinților, și principiul autorității care voia a o întări.¹⁾

¹⁾ În Europa acéstă luptă fu căștigată și despotismul regiilor fu un mare principiu de unitate și de conservație, în vreme ce la noi izbînda aristocrației aduse slăbiciunea statului cu slăbirea autorității. Două chipuri sunt d'a avé un guvern puternic. Trebuie ca principiul autorității să-și aibă isvorul său de sus, său de jos din popor; într'un cuvînt nu sunt decăt două guverne puternice: *Despotismul* și *Democrația*. Orice principiu intermediar este un principiu de slăbiciune,

Ajutați adese de principiul popular ce ei reprezenta, boierii isbutiră să dea triumful libertății, dar biruitorii făcură din această libertate un privilegiu al lor. Ei căutară a se forma în castă privilegiată, a-și întemeia puterea și fericirea lor pe robirea glótelor. Isvorîți din popor, iar nu din *principiul concuistei*, ei nu puteau a se constitui pe bazele aristocrației feudale europene; ei nu puteau în drept să violeze egalitatea; ei își mărginiră dar nația lor în rânduiala economică. A înghiți proprietățile cele mici concentrându-le în proprietăți mari, a răpi de o dată cu proprietatea și libertatea individuală a țăranilor. prefăcându-i în *servi*, a dobîndi dreptul de a se scuti de cele mai multe dăjdi, acesta fu ținta lor. Astfel, prin reformarea legilor economice ale țerei, o țără întrégă ajunse róba unor particulari. La sfîrșitul acestui secol robia deveni completă. . . .

Clasa răsboinicilor se întemeiază d'asupra mănăstirilor. . . . Societatea întrégă se alcătuiesce pe un șir de privilegii și clase, fie-care clasă cu privilegii deosebite; fie-care individ are privilegiu: întins

Despotismul tot-d'auna a fost și este peste putință între Români, nu numai căci respectul către cel mare . . . ci căci ei sunt o nație foarte mobilă, care nu poate suferi alt guvern decât cel întemeiat pe caracterul național, cel care organizează egalitatea adecă democrația.

eşafodagiū de tiranii superpuse una asupra alteia şi tóte apăsând pe popor, pe ȝeranul muncitor Acéstă fără-de-lege a boierilor fu expiată prin perderea ȝerii. Osînda o urmă de aprópe.

Cine va veni să sdrobéscă acéstă clasă apostată care, eşind din sînul poporului, robise pe fraȝii şi pe părinȝii sęi şi ocărise omenirea? Iată-ı că sosescū; ei sunt nisce robi şi pentru ca pedépsa şi ruşinea să fie şi mai mare, sunt nisce robi străini

IX.

Ce sunt aceşti străini care vinū să revoluȝioneze şi să schimbe sórta unei naȝii întregi? Cum nisce străini potū ei doborî o societate puternic întemeiată? Ce principiu de interes vital al societăȝii reprezintă ei? Prin ce luptă, prin ce mijlóce ajungū la putere şi la domnire asupra Românilor?

Dupé căderea imperiului Orientului întreg sub puterea Turcilor, mulȝi Greci din Constantinopole şi din Rumelia îşi căutară o scăpare în Principate, care se bucurau de libertate. Săraci, ei se apucară de negoşul mērunt şi de meserii şi ajunseră a lua astfel în mână tótă industria şi comerciul ȝerii şi a alcătui o burgessie. Înavuşindu-se, se însurară cu pămîntence, dobîndiră prin acésta drepturi şi încăpură în boierii. Ei se înălȝau la pu

tere după cum s'a înălțat burgesia în Europa apusă; se faceau apărătorii poporului ¹⁾ împotriva apăsării aristocraților și căuta să le doborî privilegiile.

Ast-fel își facu partidă puternică în țeri și începă lupta în contra boierilor pământeni. Răi, întriganți (*tabloă despre dînșii*);
ei n'aū decât o țintă fiscală. Voră să doboré tóte privilegiile, să pună mâna pe stat, să emancipeze pe țerană de boieri, ca să-i pótă despoia ei, în numele statului. Dar poporul nu-i cunósce; vede că ei sunt vrășmașii boierilor ce-lă tiranisău și pentru aceia el îi sprijină.

Încă din vremea lui Mihaiă-Voevod, Grecii sfăcuseră nesuferiți pământenilor. Acésta ni se dovedesce,.. (după *Magazinul istoric pentru Dacia*).
. În Moldovia.

Domnia lui Brâncovănu mai prelung el representă spiritul boierilor. Aristocrația nu mai avea nici un caracter, perduse virtuțile militare, se corupsese. Desunirile poporului cu boierii; stricarea armatei spre a face clăcași.

Cađă dar acéstă aristocrație infamă! Vină Fanarioții care să răsbune suferințele poporului, și oră cât rău ară aduce ei țerii, când poporul va

1) Chrisovul lui Ștefan Racoviță.

vedé că misia lor de sdrobire s'a sfîrșit, va sci a-î mătura din țéră și naționalitatea va eși biruito-re, mai frumósă și mai puternică!

Dupé mórtea lui Mihaiu, *Radu Șerban* răsună vitejesce pe Români asupra Ungurilor și Moldovenii, sub *Tomșa*, pedepsescă pe Poloni care, protegiând pe *Movilescă*, se 'ncercă a-și redobîndi influența asupra Moldaviei.¹⁾ Aceste lupte slăbescă puterea și a Românilor și a Ungurilor și a Polonilor, și le pregătescă comuna nenorocire.

Mihnea....

Radu al X-lea se urcă pe tron la 1611. El fu cel d'intîiū Domn care veni în scaun însoțit de o mulțime de Greci. Boerii pămîntenî se turbură la acéstă vedere și de neorînduielele Grecilor și forméză comploturi împotriva lor și a Domnului. *Stolnicul Bărcan de la Mărăcineni* se pune în fruntea acestor comploturi; dar capul lui și ale soșilor sêi cadă sub securea gâdeî și o luptă înverșunată, care ținu două secolî, începe atunci între Greci și boierî. Cinci ani dupé aceia, vestitul *Pa-harnic Lupul* și *Căpitanul Buzdugan* pradă și

¹⁾ Letopiseșile Moldoviî,

măcelărescū pe toți Grecii din țeră. Dar sub domniile următore, de la 1618 pêne la 1631, Grecii favorisați se îmulțescū și caută a-și răsbuna. Boierimea atunci în desperanță se revoltă. În zadar *Leon-Voevod*, la 1631, isgonescce toți Grecii din țeră, căci era pré târđiū. Boierii isbutescū a alege Domn pe *Matei Basarab*, capul partidei boieresci. Tot atunci în Moldova, boierii ajutorați de popor, gonescū pe Greci și pe *Alexandru-Voevod-Ilieș*, iar *Vasilie Lupul* se numescce Domn. Dorința de unire a țărilor aprinde din nenorocire un răsboiū crud între ambele țeri surori și pregătesce slăbi-ciunea lor. Subt impresia uneltirilor Grecilor ce vorū să desnaționalizeze pe Români, *Matei* și *Vasile* caută a întemeia puternic naționalitatea: limba românescă se întroduce în scolii, biserici, administrații; scolii se ridică; tipografii se întemeiază și țerile se înavuțescū cu condici de legi. Din nenorocire interesul egoist al boierilor îi face să uite interesul național. În loc d'a ușura pe popor, ei îl împovăreză cu dajdi și Condica nouă întăresce și mai mult robia. Poporul suferă și strigă; armata se revoltă și țera cade în cea mai gróznică anarhie militară. *Constantin Basarab* isbutescce, prin ajutorul străin, a stinge anarhia desfăcând armata și slăbind țera.

Un Grec *Mihnea-Voevod* se urcă atunci pe

tron, la 1658, și răsbună cumplit purtarea cea neomenosă a boșerilor către popor. În domnia acestuia, a lui *Gheorghie* și *Grigorie Ghica* și a lui *Radu Leon*, Grecii se înmulțesc iarăși în țeră și cu dînșii și suferințele ei. La 1669, boșerii ajutați de popor, se ridică din nou asupra Grecilor și isbutesc a-i goni din țeră și a dobîndi un Domn ales de dînșii, dar pentru scurt timp, căci la 1672, cu *Grigorie Ghica* și în urmă cu *Duca-Voevod*, Grecii iarăși se reîntorc.

În Moldova, în acest an boșerii, sub comanda *Hăncescilor*, caută a goni pe Greci din țeră împreună cu *Duca-Voevod*, dar sunt biruiți de dînșii, cu ajutorul Turcilor. Acest patronagiū ce le dă Turcii, aruncă privirile Moldovenilor către Nemți și Poloni.....

Puterea Grecilor în țera Românescă nu ținu mult în rândul acesta. Ajutați de Turci, boșerii isbutesc a numi Domn pe *Șerban Cantacuzino*. Sub domnia acestuia și a lui *Brâncovenu*, în țera Românescă, și sub a *Cantemirescilor* în Moldova, intrigile Grecilor se precumară și boșerii stăpîniră țerile în pace de dînșii, în vreme de trei-șeci de ani și mai mult. Din nenorocire, boșerii nu sciură a se folosi de acest timp; în loc d'a se uni între dînșii spre a se apropria de popor, spre a-l ridica pêne la ei, ei se isolară de dînsul. Corupți și de

X gradați, ei perdură pînă și virtuțile militare cu care se făleau odinioară și nu mai reprezintă nici unul din simțimintele poporului. Puterea armată a țării, în vremea *Brâncovenului*, se desorganizează și ostașii se fac clăcași pe la moși. În loc d'a căuta puterea în popor împotriva Turcilor, care din ce în ce se făceau mai asupritori, călcând legămintele țerei, mărindu-i tributul și globind'o în toate chipurile, ei alergară după falșă protecție, când a Nemților, când a Rușilor. Afară de acesta, caracterul lor mobil și nestatornic băgă discordia între Domnitor și dînșii. Odioși țării, bănuți de Turci, ei fură lesne surpați de Fanarioți, din care unii, precum *Mavrocordatii*, luaseră o mare influență pre lângă Pórtă și ast-fel capetele celor mai însemnate familii ale țării cadu sub secura Turcilor séu sînt silite a scăpa la Nemți și la Ruși, unde, împreună cu dînșii, mergu să concure puternic la civilizarea acestei colosale împărății ce era ursită a atîrna atît de mult în viitorul nostru; iar Fanarioții dobîndesc pe sémă-le domnirea statornică a ambelor țeri.

Boierii români cel puțin muriră cu demnitate, cu curagiū și istoria, la acest spectacol trist, aruncă un vël asupra greșelelor, asupra crimelor lor, spre a puté da o lacrimă de compătimire cumplitelor lor nenorociri.

Acei ce mai rămân în țară se încercă a se mai lupta ; dar Grecii îi dobără, sărăcindu-î prin contribuții, prin confiscări și prin omoruri. Ceii mai mulți se tragă la țară și ruinați, intră în popor, pînă ce ajungă la starea de clăcași de unde eșiseră...

X.

.

Urmarea lipsește cu totul).*

*) Conținutul acestei schițe informe a unei *Introduceri* pe care Bălcescu n'a redactat-o nici completă, nici definitivă, nu corespunde de fel cu *Sumariul*, ce 'ntocmai după manuscriptul autorului, l'am reprodus în capul acestei părți introductive. Mai potrivite, ca sumariu al lucrării astfel cum ea este în realitate, ară fi indicațiunile următoare:

I. Misiunea providențială a națiunilor. — II. Care e misiunea națiunii române ? — III. Coloniile romane în Dacia. — IV. Românii sub învaziunile Barbarilor. — V. Întemeierea Principatelor. — Mircea-cel-bătrân și Alexandru-cel-bun. — VI. Intocmirea veche a Statelor române. — VII. Luptă între Boieri și Domnie. — Dracula, Țepeș, Ștefan-cel-mare, Ion Huniad. — VIII. De la Bogdan și Petru Rareș pînă la Mihai-Vitezul. — IX. Luptă între Fanarioși și Români.

Nota editorului.

CARTEA I

LIBERTATEA NAȚIONALĂ

(1593.—APRILIE 1595).

SUMARIU.

I. Cuprinderea și scopul acestei scrieri. — II. Starea Moldovei și a Țării românești sub Aron-Vodă și sub Alexandru-Iliș. — III. Mihaiu fiul lui Pătrașcu-Vodă, stă Ban la Craiova. — IV. El scapă din osînda morții. — V. Fuge în Ardél și apoi la Constantinopole, unde e numit Domn al Țării românești. — VI. Greutățile întâmpinate de dînsul la începutul domniei sale. — VII. Starea imperiului otoman. — Murat III și Sinan-Pașa. — Răsboiul cu Ungaria (1592). — VIII. Rudolf II, împăratul Germaniei. — Dieta de la Ratisbona, adunată pentru a hotărî răsboiul cu Turcii. — IX. Hotărîrile acestei diete. — Polonia refuză concursul său în contra Turcilor. — X Sigismund Bathori, prințul Ardélului. — Mișcări într'această țără din pricina răsboiului cu Turcii. — XI. Urmare a ostilităților. — Bătăia de la Sisek. — Sinan-Pașa în capul oștinei. — XII. Preocupările lui Mihaiu în nevoile de față ale țării. — Purtarea asupra a Turcilor. — Tractatul de alianță între Mihaiu, Aron și Sigismund Bathor, încheiat în Bucuresci (1594). — XIII. Nouă mișcări ale Turcilor din Țera românească. — Complot în contra lor. — Anecdota lui Ali-Gian. — XIV. Măcelărirea Turcilor în Bucuresci și apoi în totă Țera. — XV. Tabăra lui Mihaiu lângă Bucuresci. — Un emir sosese cu oște turcescă în Țără. — XVI. Albert Kiraly trimis de Sigismund în ajutorul lui Mihaiu;

el trece Dunărea și Țea Silistra. — XVII. Importanța țărilor române pentru imperiul otoman pe acele timpuri. — XVIII. Lupta Românilor cu Hanul tătăresc. — Isbîndile de la Putineiu, Stănesci și Scărpătesci. — Hanul fuge înfrânt. — XIX. Asediarea Rușciukului de Mihaiu. — XX. Arderea acestui oraș. — Isbîndile lui Kiraly, banului Mihalcea și Buzescilor, pe malurile Dunărei. — XXI. Răscolă și victorii în Bulgaria. — XXII. Luptele lui Aron-Vodă cu Tătarii. Mihaiu îi vine în ajutor. — XXIII. Căsătoria lui Sigismund Bathori cu Maria-Christina, arhiducesă de Austria. — Tractatul încheiat cu acesta ocazie și însemnătatea lui. — XXIV. Isbîndile Românilor în Dobrogea. — Asediarea și predarea Brăilei. — XXV. Facții între boierii din țară cu banul Manta în cap. — Insurecția între Sêrbiî din Craiova, potolită. — Farcaș, trădat pe lîngă Vidin. — XXVI. Resumarea acestei campanii și importanța ei.

I

Deschid stînta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun dinainté ochilor fiilor ei câte-va pagine din viața eroică a părinților lor. Voiu arăta acele lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională, cu care Româniî, sub povața celui mai vestit și mai mare din Voevođiî lor, încheiară vécul al XVI-lea. Povestirea mea va cuprinde numai opt ani, 1593—1601; dară aniî din istoria Românilor cei mai avuți în fapte vitejesci, în exemple minunate de jertfire către Patrie! Timpuri de aducere aminte gloriósă! timpuri de credință și de jertfire! cand părințiî noștriî, credincioși sublimi, îngenuchiau pe câmpul bătăliilor, cerênd de la Dumnezeuul armatelor lauriî

biruinței seú cununa martirilor, și ast-fel îmbărbătați, ei năvăleau unul împotriva a cece prin mijlocul vrăjmașilor, și Dumneșeu le da biruința, căci El e sprijinitorul pricinilor drepte, căci El a lăsat libertatea pentru popore și cei ce se luptă pentru libertate, se luptă pentru Dumneșeu!

Moștenitorii ai drepturilor pentru păstrarea căroră părinții noștrii s'au luptat atâta în vécurile trecute, fie ca aducerea aminte a acelor timpuri eroice să deștepte în noi simțimîntul datorinței ce avem d'a păstra și d'a mări pentru viitorime acéșta prețioasă moștenire!

II.

Aron-Vodă domnea în țera Moldovei și Alexandru Bogdan în țera Românescă. Robi tremurând în mijlocul desfătărilor, pe un tron cumpărat cu bani, ei stau ocrotiți împotriva dreptei răsburări a poporului, de paznici străini, Turci și Unguri, prădați, chinuiați și îngrozeau o țeră ce nu o sciau iubi. Mulțime de Ianiceri și arendași turci, de la care ei luaseră bani în camătă pentru cumpărarea domniei, îi însoțiseră în țeră. Spre a se despăgubi de banii lor, unii din Turci luau în arendă dajdiile publice, alții umblau cu dăbilarii domnesci pentru strîngerea dajdiilor, alții țineau drumurile

și prădau pe neguțătorii și toți resfățându-se prin toate unghiurile țerei, jăcuiau și chinuiau pe bieții țeranii, despuindu-i de tot ce aveau, rușinându-le muierile și fetele de față cu dinșii și răpindu-le al decelea din feciori spre a-i pregăti la recrutarea Ianicerimei ¹⁾. Înșiși boierii și jupânesele lor nu erau scutiți de omor și siluire.

+ Veni o și când aceste locuste sëlbatice nu mai găsiră ce prăda; atunci cădură toți în sarcina Domnilor. Aron Voevod, spre a se pute plăti de datornicii, izvodi ca de tot omul din țără să se dea câte un bou, și orândui, spre a strînge această nouă dajdie, Turcii care, luând toate vitele de la cei ce aveau spre a împlini pentru acei ce nu aveau, sleiră țera și de vite, aceste soțe ale muncii țeranului, de rămaseră ómenii fără a avé cu ce se hrăni. Mult mai mare, de se póte, era asuprirea în țera Românescă, unde Domnul, silit fiind a plăti o dobîndă grea creditorilor Turcii, care nu mai aveau ce jăcui, urcă datoriile unei țeri sleite cu totul, la suma peste măsură de mare, de dece povóre de aur. Toți boierii țerei Românesce, care scăpaseră de mórte și pribegie și a căror inimă ofta după libertate, sângera pentru suferințele țerei,

¹⁾ După o lege vechie a împărăției turcesce la care însă pînă atunci nu fuseseră supuse țera Românescă și Moldova.

începură a se aduna, a se sfătui. După revolta nenorocită din Moldova a Orcheienilor și a Sorocenilor împotriva lui Aron, neîndrăznind a se bizui singuri numai pe sine în starea de slăbiciune în care se afla țera, cugetară la ajutoare și protecții străine. Spre acesta, se adresară republicei Veneției cerând protecția și suzeranitatea ei ca să se mântuie de Turci; dar egoista republică, calculând folósele cum și pagubele ce i-ar pute veni de va priimi această propunere, găsi cu cale că interesul nu o iertă a priimi să mântuie o nație chinuită, de la care puțin câștig putea să aibă.

După înjosirea acestui act fără isbîndă, Românii vădură că ce le mai rămâne de făcut este să caute înșiși a se mântui și că țera lor a ajuns într'unul din acele minute mari, când o nație trebuie să părăsă, luând inimă din suferința și disperarea sa chiar, printr'o silință mare și puternică, însăși să se mântuiască. Împrejurări favoritoare din afară nu lipsiră la dorința ómenilor, nici ómenii nu lipsiră împrejurărilor.

III.

În acel timp de chin și de jale strălucea peste Olt, în Craiova, un bărbat ales, vestit și lăudat prin frumusețea trupului său, prin virtuțile lui mari

și felurite, prin credința sa către Dumnezeu, dragostea către patrie, îngăduiala către semenii, omenia către cei mai de jos, dreptatea către toți de o potrivă, prin sinceritatea, statornicia și dărnicia ce împodobeau mult lăudatul său caracter. Acesta era Mihaïu, banul Craiovei, fiu al lui Pătrașcu-Voevod carele, pentru blândețea cu care cârmui țera de la 1554 pînă la 1557, se numesce *cel bun*.

Strălucirea nascerii lui Mihaïu, sfatul lui cel drept și priceput, cuvîntul lui blând și îmbelșugat, iar mai cu sémă faptele cunoscute ale lui, îi câștigau inima poporului și trîmbițau numele lui în tóte părțile țerii. El administra de câtă-va vreme banatul Craiovei și aduse cu încetul această bănie în starea ei cea vechie de neatêrnare administrativă, judecătorească și ostășească, fără altă legătură cu domnia țerei decît plata unui tribut. Ast-fel, în minutul când armata țerei era desorganizată de Domnul ce se temea de dînsa, el își organiză un trup de oștire, prin care ținea în frâne împilările Turcilor și ocrotea pe supușii săi.

Sórta cea blândă sub care se aflau locuitorii banatului era pizmuită de ómenii de dincóce de Olt și slujea de glorificare numelui lui Mihaïu dinaintea poporului. El ajunsese a fi sperarea tuturilor, resbunătorul atît de mult dorit și așteptat.

Crudul Alexandru-Vodă nu întârziă a se însălămănta de acel mare nume al banului Mihaiu. Voia să'l părădă cu orî-ce chip și neîndrăznind a'l prigoni de față, trâmise ucigașul ca să'l prindă și să'l aducă la București, sevă să'l ucidă prin taînă. Dar Banul descoperi din vreme cursa ce i se gătea și, cu tótă dragostea ce avea pentru dînsul poporul, necredîndu-se sigur în Craiova, fugi spre Constantinopole, unde 'l chemase socrul sevă, viștierul Ion, ce era Capikehaia al țerii. Însă, prins fiind în cale de ómenii lui Alexandru, ce-l pândia, el fu adus în București, unde Domnul cătrănit de mânia, îl învinovăți de trădător și rebel și îl închise în pușcărie spre a fi pus la caznă și apoi ucis.

Temîndu-se ca poporul să nu se ridice înfuriat și să scape pe prinsul sevă, Alexandru-Vodă hotărî a'î grăbi mórtea. Într'o ȝi îl scóseră din pușcărie legat și îl porniră la locul osîndeii. Mulțimea poporului urmărea pe osîndit, tristă, jalnică și tăcută, vedînd că cea din urmă sperare de mântuire se va curma cu capul aceluî june bărbat eroic. În cale, trecînd pe lîngă biserica Albă, pe vremea liturgiei, spunu că îl lăsară să intre în biserică și rugându-se se tăgădui lui Sfîntu-Nicolae, fiind hramul, că de

va mântui, are să'î facă mănăstire în numele lui, precum a și făcut, de se numesce acea biserică acum *Mihaiu-Vodă* ¹⁾.

† Sosind în locul unde trebuia să priimască mortea, gâdea cu satîrul în mână, cu inima crudă, cu ochii sângeroși, se apropie de osîndit; dar când aținti privirea asupra jertfei sale, când vădu acel trup măreț, acea căutătură sêlbatică și înfiorătoare, un tremur gróznic îl apucă; ridică satîrul, voiesce a isbi; dar mâna-î cade, puterile-î slăbescă, gróza îl stăpînesce și trântind la pămînt satîrul, fuge printre mulțimea adunată împrejur, strigând în gura mare că el nu 'ndrăznesce a ucide pe acest om.

Ast-fel, în acele mari timpuri bătrîne, un Cimbru barbar se înfioră de vederea măreță a lui Mariu și nu îndrăzni să ucidă pe cel ce sdrobise tot némul lui.

În zadar ómenii ce presidaū la osîndă cerură a se împlini porunca domnescă; nimeni nu se mai găsi ca să voiască a lua locul gâdei.

Acéstă întîmplare minunată înfioră mulțimea cu o mișcare electrică; ea vădu într'însa un semn cereesc prin care Dumneđu voia păstrarea acestuî om și un glas detunător de milă și de iertare scapă din peptul acelei glóte. Boierii și popor luară pe

¹⁾ Acéstă biserică o zidi la anul 1598.

osîndit în mijlocul lor și, ducându-se la palat dinaintea Voevodului, cerură iertare. Vrînd nevrînd, Domnul fu silit a se îmblânzi și a-î dărui viața. Peste puțin, prin mijlocirea vistierului Ion, Mihaïu împăcându-se de tot cu Domnul, priimi iarăși cinstea și dregătoria sa.

V.

Nu trecu mult după aceia și bănuitorul tiran Alexandru începu iar a-l vîna cu mörte și curse și-l sili a fugi în Ardél, unde zăbovi două săptămîni la curtea lui Sigismund Bathori, Domnul țerei Ardélului. Acolo, prin mijlocirea lui Baltazar Bathori, vîrul Domnului stăpînitor, dobîndi de la acesta, ce avea mare trecere la Pörta turcescă, o scrisöre de întroducere către vestitul vizir Sinan-Pașa, prin care se recomanda de a fi ales Domn în țera Românescă, cum și alta către Eduard Barton, solul Elisabetei, regina Engliterei la Constantinopole, care avea mare credit pe lîngă Turci.

Împuternicit cu aceste recomandații, Mihaïu se porni de a doua örä la Constantinopole unde, la sosirea sa, fu bine priimit de vistierul Ion. Acolo sosiră atunci și două deputați dintre boieri spre a se jălui de asupririle lui Alexandru Vodă; ei se uniră cu Mihaïu și-l cerură la Sultan pe dînsul

de Domn, arătând că țera tótă îl vrea. Spre a isbuti mai sigur în cererile lor, trebuiră să astêmpere nesatiul și lăcomia de banī a Turcilor; de aceia, nevoia sili pe Mihaū a lua, pe creditul vistierului Ion, patru sute miī florinți de la Turci, Greci și Evrei, cu camătă grea. Din acéstă sumă dete numai lui Sinan vizirul, două-șeci miī galbeni; cea-l'altă o împărți în daruri la Sultanul și la ceil'alți miniștrii și ast-fel deschise calea cererilor sale. Sultanul în sfirșit priimi acéstă cerere a țerii și dete lui Mihaū stégul și sabia, semnele domniei, iar oștirea ce boierii cereaū a i se da spre a-l însoți, o refusă, sub pretext că de vreme ce țera tótă îl cere, nu póte avé nevoie de óste spre a goni pe Alexandru.

Mihaū, însoțit de partidul ce voia să-l pună pe tron, plecă îndată, 1592, către țeră, de unde Alexandru Bogdan, aflând de mazilia sa, eși ca să se întórcă la Constantinopole. El abié domnise un an și trei luni, dar acéstă vreme-i fu de ajuns ca să tragă asupra-și ura și blestemul poporului. Fără-de-legile domniei lui se rêsplătiră cu a sa mórte. La 1597, în duminica Floriilor, prin intrigile Domnului Moldovei, Ieremia, al căruī tron el căuta să coprindă, Alexandru, din porunca Sultanului, fu luat din casa sa și, în haīne de paradă domnesci, asvîrlit în mare.

VI.

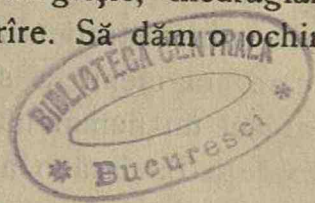
Într'acest chip Mihaïu-Voevod se urcă pe tronul țării Românesce, la 1593, fiind atunci în vîrstă de trei-deci și cinci ani. Înălțarea lui fu priimită cu cea mai vie bucurie de toți locuitorii țerei, mulțumiți că au scăpat de tiraniile lui Alexandru; ei arătară acea bucurie sgomotosă, acele sperări fără de margini, făcându-și iluziile, nedespărțite în inima poporului român de orî-ce domnie nouă, iluzii pentru care și istoria ni-l arată că în tot-d'a-una gata a fost. Mihaïu avea în ochii mulțimei meritul de a fi fost un candidat popular, în care mai de mult nația își pusese sperările. Dar cu tótă statornicia, energia și buna sa voința, noul Domn se vedu cu totul în neputință de a pune un capăt relelor și orânduială anarhiei, în care se afla țera. Ea era împovorată de datorii grele și împilată de mari nevoi și trebuințe. Turcii, în contra tractatelor vechi acuma uitate, începuseră a se așeza în țera, zidindu-și case și gătindu-se chiar a face și gămii (meceturi). Pe lîngă datornicii ce erau în țera subt Alexandru, se mai adăogiseră și alți Turci și numărul lor se urca la patru mii Ianiceri și ofițeri de cavalerie. Turcii după margini făceau ca și cei din țera, mereu și fără temere,

năvăliri și jafuri prin ținuturi; în totă luna cete de Turci și Tătari veneau pe pământul românesc și, ca să potă hălădui lumea în pace, era silit Domnul a le ține taberile iérna și vara, a le da cele de hrană și îmbrăcăminte de la țéră; ast-fel în cât nu numai că nu se puteau plăti datoriile cele vechi, dar nici a se birui și a se ușura cele de față. Slujbașii Porții, în loc să dea ascultare plângerilor Domnului, căutaă prilejul de a stórce bani de la dînsul séu de la dușmaniî ce îl prigoneau. O séma de boierî, dupe vechiul obicei, săpa pe Domn lîngă Sultan. Alții se însoțiseră cu Turcii din țéră și-î ajutaă în prădarea și chinuirea poporului. Armata țerii era desorganisată și greu era de a o reînființa; energia poporului se tocise de atâtea chinuri și asuprirî; el desperase de mântuire. Mihaïu nu se putea înțelege cu creditorî; lipsindu-î mijlocele de a le plăti, vru să pună stavilă la răpirlor, dar nu isbuti decât a-î întărîta mai mult și a-î revolta asupră-î. Fu silit, ca să scape d'a fi ucis, a se închide și a se ține mereu în stare de apărare, în palatul séu, unde însă de mai multe ori Turcii năvălind, îl ocărau, aruncau cu petre în ferestre, răpeau tot ce puteau din mobilele sale, și țără sfielă băteau și răneau de mórte pe toți boierii ce le picau în mână.

În aceste minute dureroase, care ar fi desperat

pe orî și cine, Mihaiū singur nu desperéză, ci vë-
dënd că nu e nicī un mijloc pacinic de mântuire,
hotărasce a deștepta țera, a o scula și a ridica
sabria rësbunătore în contra barbarilor tiranī. Eve-
nimentele ce începuseră în megieșie, încuragiară
și înlesniră vrednica sa hotărîre. Să dăm o ochire
asupra acestor evenimente.

VII.

Împărăția turcëscă începuse a apune din culmele
mărireī la care ajunsese sub Soleiman; ea însă,
afară de ținuturile cele întinse ce stăpînea în Asia
și Africa, care erau împărțite în trei-deci și două
de guverne, tot cuprindea încă opt guverne în Eu-
ropa și se întindea pênă la Raab, conțiind ast-fel
partea cea mai mare din Ungaria, afară de cele
patru țeri tributare: Transilvania, Valachia, Mol-
dova și Republica Raguzei; nu numai atât, dar
chiar și împărăția Austriei și regatul Poloniei erau
de mai multă vreme supuse la un tribut anual.

Murat al III-lea, care domnea la 1575, era un
spirit slab și superstițios, un om dulce la traiū
dar iute la mânie și adese atuncī și la cruđime,
dedat cu totul la misticism, la poesie și la volup-
tate, amator de danț și de musică, de vorbe cu
spirit, ba încă și de *mucalillicuri*, iūbind mecanica,

ciasornicăria și actele de representație; el trăia înconjurat de talmăcitori de vise, de astrologi, de șeici, de poeți, de muieri, de pitici și de nebuni, lăsând domnia în mâna femeilor din sarai. Subt o mână așa de slabă, corupția intră în toate ramurile administrației. Acel spirit de revoltă al oștilor, care era menit a sdrobi împărăția, începuse de atunci nu numai între Ianiceri, ci și între Spahi. Spre a da însă o altă cale acestui spirit de insubordinație, era nevoie de a trămite oștile împotriva vrăjmașilor de peste hotare. Dar luptele din Persia se sfârșiseră cu noroc și Divanul stătu mult de se chibzui dacă trebuie a porni războiul în contra Fezului, a Maltei, a Spaniei, a Veneției, a Neapolului său a Ungariei. Un vizir vestit în bătălii, dușman crud și feros al creștinătății, Sinan-Pașa, cuceritorul Tunisului și al Iemenului, a cărui singură gândire era războiul cu Ungaria și cu împăratul Germaniei său *regele Vienei*, cum îl numiau Turcii, împinse prin toate mijlocele spre acesta pe Sultan.

Așa dar, fără declarație de război, pacea se călcă la 1592, de guvernatorul Bosniei, care isbi niște casteluri din Ungaria, Chrastovitz, Gora, Bihaci (aprilie 1592); dar opriti dinaintea Sisekului, pe care nu-l putură lua, Turcii își răzbunară crud în contra creștinilor ce le picară în mână. Trei

sute din acei nenorociți prizonieri fură duși în triumf pe dinaintea locuinței ambasadorului împărătesc; în capul cortegiului umblău nisce musicanți ce făceau să se audă sunetele cele mai barbare; apoi o trupă cu armele câștigate; pe urmă veneau carele încărcate cu pradă și în sfârșit nenorocitele jertfe ale robiei, bărbați, femei, copii și bătrâni, împinși înainte cu isbirii tari de bici său de toiège, ca nisce turme de vite pröste, mergënd în mijlocul chiotelor de bucurie sëlbatică ale Turcilor, ca să fie vînduți în târg (Octomvrie, 1592).

VIII.

Crâncenele fără-de-legi și amenințările Turcilor mișcară totă creștinătatea. Scriitorii însemnați din totă Europa începură prin tipar a trezi opinia publică și a deștepta zelul cruciatelor religioase împotriva barbariei păgâne.

Pe scaunul Cesarilor Germaniei ședea în acea vreme Rudolf al II-lea. Cu un caracter și cu virtuți ce arău fi fost de lăudat într'o poziție mai puțin înaltă, acest prinț era un domnitor nevrednic. El lăsa d'o parte trebile Statului spre a se ocupa de științele naturale și de antichități, pentru care își sleise finanțele, iar mai cu sémă de visări astrologice care împlură mintea sa, din natură posomo-

rită și sficiósă, de o mulțime de superstiții de rîs și funeste. Înconjurat de minerale, de fosilî, de medaliî, de ochiene, de vase și de instrumente de chimie, el sta închis în laboratoriu sîu, în vreme ce zavistia și revolta înăuntru și răsboiul din afară amenințau sdrobirea împărăției lui. Crescut în Spania, într'acea țeră clasică a papismului, el fu în tótă viața lui jucăria viclenelor uneltiri ale Iesuiților și ale sfaturilor pasionate ale curții Spaniei.

Țipetele jertfelor cădute sub Turci pătrunseră însă pêne la cabinetul lui Rudolf al II-lea și deșteptară indolența lui. El porunci să sune tocsinul în tótă sfînta Împărăție romană și în Ungaria, ca să invite pe credincioși, diminéța, la amézî și séra, a invoca ajutorul cerului în contra păgânilor. Într'aceiași vreme, solii sîi alergau în Roma la Papa și convocaü pe toți principii Germaniei la o adunare generală în Ratisbona, spre a lua măsuri pentru interesul comun al creștinătății.

Clement al VIII-lea, ce ședea atunci pe scaunul Sfîntului Petru, priimi în audință, într'un consistoriu public, pe solii împărătesci și, ascultând cu multă bună-voință elocuentul cuvînt al lui Rudolf Coradatio, cel mai însemnat dintre solii, hotărî cu obștăscă învoire a Senatului, să iea tótă partea la această faptă de bine public și de cinste pentru Dumnezeu.

O congregație de cardinali fu convocată din porunca pontificelui spre a chibzui pentru trebuințele acestui război și, nemulțumindu-se a aduce numai ajutorul său, hotărî a invita în numele lui Christos și pe alți prinți, pentru care și porni îndată nuncii săi în Spania și Italia. Posomoritul și crudul Filip al II-lea, ce domnea în Spania, priimi bucuros și făgădui ajutorul său, iar în Italia zelul religios fu mai puțin ferbinte și numai ducele de Toscana Ferdinand, și ducele de Mantova Vincenzo, priimiră a da ajutor. Ducele de Ferrara se folosi de ocazie și, pentru óre-care ajutor de bani dați, dobîndi trei orașe de la împărat.

Tot atunci Papa însărcină pe canonicul de Andrianopole, Cornelius Denona, să mērgă la marele principe al Moscoviei spre a'l îndemna să iea parte la războiul creștinătății, îndatorind pe sol ca la întórcere, să trecă pe la Sigismund Bathori, prințul Transilvaniei, și pe la Aron domnul Moldovei, ca să-i tragă și pe dînșii în legătura domnilor obștei creștine împotriva dușmanului comun, sculând ast-fel tóte popórele de la Nistru și Dunăre și din vecina Polonie; iar la Mihaiu i se porunci a nu se duce, din pricina poziției critice în care acest Domn se afla, fiind siguri de scopurile sale; se hotărî numai ca, prin mijlocirea prințului Transilvaniei, să-l îndemne a se sfătui cât

mai în grabă cu boierii și poporul său și a încheia o legătură serioasă prin care să se potă mântui.

Era acum a patru-spre-decea oră de la originea împărăției otomane, de când puterile creștine se uneau împreună împotriva dușmanului moștenesc al legii lui Christos, ca să întreprindă o cruciată care și dînsa, ca cea mai din urmă de la 1571, ce se nemuri prin bătaia navală de la Lepanta, luă numele de *Sfânta Ligă*.

IX.

În vremea acésta, prinții Germaniei, adunați la Ratisbona în dieta convocată și deschisă de împăratul în persoană, vedînd tristele întîmplări ale războiului, porunciră a se ridica din Germania o oștire de 20,000 pedestrași și 5000 călăreți (2 Iunie, 1594). Acolo încă se hotărî ca Maiestatea Sa împărătească să scrie și să trîmiță soli la prinții străini spre a le cere ajutor; ca ea să solicite asemenea concursul nobilimei ce nu atîrna d'a dreptul și absolut de împărăție, precum și al orașelor maritime; se vorbi apoi și de chipul d'a impune și d'a strînge dajdiile și se porunci ca în tóte provinciile, în tóte orașele, în tóte tîrgurile și în tóte satele Germaniei, să se pună un trunchiú său cutie

la ușa bisericilor și ca preoții și predicatorii să ațite zelul poporului, spre a-l îndemna a contribui la cheltuielile războiului în contra păgânilor; se recomandă iarăși preoților și predicatorilor d'a propovedui poporului pocăință, d'a-l aduna în toate Țilele, cu sunetul clopotului, spre a face rugăciuni pentru o fericită isbîndă.

Se trămiseră apoi și soli atât din partea împăratului cât și dintr'a electorilor de Brandenburg și de Saxonia, la adunarea staturilor polone din Cracovia, spre a le îndemna ca să se ridice în ajutorul creștinătății.

În Polonia, după mórtea lui Ștefan Bathori, trebuind a se face o nouă alegere de rege, mulți stăpînitori, prin solii lor, concurseră spre a fi aleși: între aceștia, voturile se împărțiră între Sigismund, fiul lui Ion regele Suediei, și Maximilian, archiducele de Austria și amîndoi fură aleși; dar partidul cel mai numeros, avînd de cap pe vestitul Zamoisky, cancelarul cel mare, ținea cu suedul. Maximilian, vechînd că nu pôte dobîndi tronul de cât numai cu puterea, luă óste de la fratele său împăratul Rudolf al II-lea și intră de o dată armat în Polonia. Zamoisky însă, priimind un ajutor de călărime din Transilvania, de la Sigismund Bathori, pe a căruî soră o avea de soție, dete Nemților bătaie cu mare norocire, le înfrânse cu totul

armata și însuși Maximilian fu prins. Ast-fel Sigismund dobîndi coróna Poloniei. Atunci Maximilian, lepădându-se de pretențiile sale, fu liberat și o nepótă a împăratului, Archiducesa Ana, fata archiducelui Carol, fu luată de soție de Sigismund; dar prisionierul, vechându-se liber, pretinse că un act făcut în închisóre nu póte avé temeiú și începu a se întitula din nou *Rege al Poloniei*. Toc-mai în acest an, când se porniră deputații Germaniei la Cracovia, Maximilian, după îndemnul Papei, declară că renunță cu totul la acest titlu. Cu tóte acestea, legații germani nu isbutiră în solia lor. Polonia, de mai mult de 180 de ani era în pace cu Turcii, și Zamoisky, care avea mare înriurire în dietă, care întorcea inima regelui cum voia și care ura pe Nemți, după o lungă discuție în adunare, înduplecă pe toți la părerea sa d'a ține pacea cu Turcii. Ast-fel legații se întórsera fără ispravă.

Cesarul isbuti mai mult în Moscovia, unde trãmisesse pe un june silesian anume Varkusky. Acest trãmis fu bine priimit de marele duce Teodor séu Feodor I-iú, care îi și făgădui o mare sumă de baní ce se îndatora a o plăti pe tot anul, cu condiție d'a nu precurma răsboiul cu Turcii. Aci Varkusky întîlni pe un ambasador al Persiei ce venise să propună o ligă în contra Turcilor; el negociă cu dînsul o alianță, prin care se jura în numele

craiului său, că dacă împăratul se va ține de război, șahul Persiei nu va face pace cu Turcul.

X.

Silințele împăratului fură norocite în Transilvania. Sigismund Bathori ținea domnia acestei țări. El era fecior lui Christofor Bathori, și nepot de frate vestitului Ștefan Bathori, ce a fost mai întâiu prinț și apoi a strălucit pe tronul Poloniei. El fusese ales la 1581 a urma pe tron răposatului său tată, fiind numai în vîrstă de nouă ani. Numele strălucit și iubit țerei ce purta, singur îi dobîndi alegerea la tron, de la care nisce prevestiri sinistre păreau a-l depărta; se dicea într'adevăr că la nascerea lui, la 1572, turnul de la Oradea-mare se povîrnise și că dînsul se născuse cu mîna plină de sânge. Imaginația poporului augurase de aci că acest prunc va fi peirea țării lui și augurul pînă în urmă s'a și împlinit. În timpul istoriei de față, pe la începutul anului 1594, Sigismund, în vîrstă de 22 ani, liber de orî-ce tutelă, începu a'și desveli caracterul său.

Semeț, vitéz și răsboinic, calități însușite nației sale, dară fără talente ostășesci, fără putere de concepție și fără stăruință, îl vom vedé, în cursul acestei istorii, unde el va juca un rol mare și însemnat, om crud, fără măsură, necumpătat, nesta-

tornic și neastempărat la minte. Era tributar Turcilor și avu câtă-va vreme așa mare credit la Pórtă, încât un minut, la mórtea unchiului său, el sperase că prin protecția ei, va dobândi tronul Poloniei; pentru aceia și făgăduise 50 mii galbeni vizirului; dar sperările sale îl înșelară, căci Pórtă nu numai că recunoscă pe noul crai al Poloniei, dar încă nu voi a-l îngădui să iea de soție pe fata marelu duce de Toscana (Octomvrie 1592). Trămișii lui la Poartă erau George Ravazdi și Ioan Boldog, care tractau cu Sinan prin mijlocirea renegatului Grigore Versmarti, acum ciauș Mahomet, și prin sangiacul Lipei, vestitul Pavel Marchazi. De față cu Sennyei, pe care-l trămisese în urmă Bathori, Sinan se întinsese asupra cuprinderilor sale de la Tunis, de la Gulletta, din Arabia, Persia, Africa și Georgia, adăogind că în iérna viitoare va merge să dărîme Viena și Praga.

În sfirșit ciaușul Mustafa aduse staturilor Transilvaniei și lui Bathori scrisori de la Sultanul, de la marele vizir și de la pașa din Temișóra; prințul răspunse după obicei cu protestații de credință către padișahul; dar Sinan nu întârzie a schimba tonul și a îngrozi pe Sigismund prin înjurături și amenințări. Când se înfățișă dinaintea acestui vizir George Ravazdi și-l rugă, în numele prințului, să nu mai îngreuieze provincia, urcând tributul peste

cel ce se da pe timpul lui Ioan Sigismund, el cu o nesuferită trufie și cu obraznică îngâmfare, ocărându-l cu numirea de *câne*, îi dîse să tacă, adăogînd că Ioan Sigismund era socotit ca un fiu al lui Soliman, în vreme ce acel ce cârmuiesce acum Transilvania este sluga și supusul împăratului; că acésta stă în mâna-î a o dovedi. Temerea lui Sigismund se mai adăogi încă prin porunca ce priimi ca să se gătască cu o óste de 50 miî lănceri și cu tóte materialele de răsboiú, spre a merge la Belgrad să se unescă cu oștirea Turcilor în contra împăratului. Aceste amenințări primejdióse umplură de spaimă inima junelui prinț. Partisaniî împăratului sciură bine a exploata aceste temeri și înduplecară pe Sigismund a se ridica asupra Turcilor. Bathori avea lîngă dînsul, ca duhovnic, pe un iesuit, părintele Alfons Carilio, spaniol născut la Alcalá; acesta îndemna mereú pe Sigismund să intre în alianță cu împăratul și când Teuffenbach, prefectul Casoviei, trămisul Cesarului, sosi în Transilvania, el găsi pe prințul cu totul dispus în favórea creștinătăței. Sigismund începu a vorbi numai de libertate, de greutatea jugului turcesc, a se plînge de sórta creștinilor supuși lui, într'un cuvînt tóte spusele și tóte faptele lui învederaú hotărîrea sa de a rupe legătura cu Turciî. Însă planurile lui Sigismund întîmpinară o mare oposiție în nobili

cei mai însemnați, care învechiți în aplecarea lor către Turci, nu voiaș nici de cum să se lepede de unirea cu Pórta, temându-se de a se arunca în valurile unui viitor nesigur și d'a ajunge sub un jug și mai greu. Sigismund șicea: «Ce a slujit «pêně aci pacea cu Turcul? A obicînuit pe nesim- «șite nenorocitele nóstre popóre ca să pórte un «jug greu și nesuferit. Mai bine dar să-l scuture, «să se unescă cu cei-l'alți prinți creștini, să se le- «pede de alianța cu Turcii, atât de rușinosă pre «cât e și primejdiósă pentru mântuire, și Dumne- «deș le va fi priincios la un proiect așa drept». Acestea șicea Sigismund în public și în particular, și Iesuiții le însinuaș la urechile tuturor celor ce spoveduiaș. Nobilimea cea jună și săracă intra lesne în aceste planuri, măgulindu-se că răsboiul fi va mai îmbuna sórta; dar cei bētrâni și bogați se împotriveaș, șicēnd că nu trebuie a părăsi maximele străbune care prescriaș d'a nu lăsa nici o dată alianța cu Turcii; că de o sută de orī ei aș aușit acēsta din gura înțeleptului Stefan Bathori, și când era prinț al Transilvaniei, și chiar după ce se urcase pe tronul Poloniei; că mai bine este a urma acestor sfaturi decât a pleca urechia la zadarnicele făgăduieli ale unor ómenī venetici în Transilvania. Adăogaș ei: «Suntem óre destui și «destul de puternici spre a ne împotrivi singuri

«la tótă puterea Turcilor? Dacă nu suntem, cine
«chezășuiesce pentru acele ajutóre ce se făgăduesc?
«Începuturile răsboiului adese sunt plăcute, dar
«sfirșitul e tot-d'a-una funest. Când un dușman
«atât de îngrozitor va apuca să-și împlânte cortu-
«rile sale în mijlocul țerei nóstre, cât este de te-
«mut că acele ajutóre depărtate ce ni se laudă,
«vorü sosi pré târđiü spre a ne mântui!»

Ast-fel vorbea în Ardél ura și neîncrederea în
Nemți; dar partisanii vechei sisteme, vedënd că
rugămintele lor sunt neputincioase în contra sfa-
turilor Iesuiților și cererilor Papei, hotărîră a de-
trona pe Sigismund și a pune în locu-i pe un altul
mai plecat lui Amurat. Se đicea că ei se înțelese-
seră într'acésta cu ministrii Porții și că, în vremea
când Tătarii erau să trecă din Podolia în Transil-
vania, li se dedese o poruncă secretă d'a pune
mâna pe Sigismund. Dar acesta se puse în latură
de timpuriü și Tătarii pustiiră Valahia și Transil-
vania fără d'a fi împedicați de generalul oștilor,
Bornemissa, sub pretext ca să nu strice alianța
între Transilvania și Turci, în care sta mântuirea
țerei.

Sigismund convocă o adunare mare de popor
armat la Turda. Aci opoșiția, în capul căreia sta
vêrul sëü Baltazar Bathori, se arată așa de tare și
de înverșunată încât, lăsând puterea în mâna lui

Baltazar, Sigismund speriat abdică și fugi spre Chiióra, declarând pricina abdicărei sale și acuzând pe oposanți că voru să trăde țera Turcilor. Adunarea se mută atunci la Cluș, unde Baltazar Bathori fu aclamat de prinț. Dar scrisorile lui Sigismund, citindu-se în adunare, opiniile unora se schimbară și Sécuii, împreună cu Sașii și vre-o câți-va din Unguri, declarară oposanților că ei nu voiesc a cunosce alt prinț; neputând atunci a le sta împotrivă, adunarea totă fu silită a se uni cu dânșii și o deputație se trămise ca să chăme pe Sigismund înapoi. La 28 August 1594, adunarea priimi a se trămite oștire în contra Turcilor. A doua-zi se arestară capiî opoziției în număr de patru-spre-zece : Baltazar Bathori și fiastrul său, Ion Ilfiu, Lupul Covaci cancelier, Alexandru Kendi presidentul senatului, Gabriel și Francisc Kendi, unchiî lui, Grigorie Literatu, prefect de la Agria, Ion Foro, Grigorie Diacu, Ion Gerundiu, Albert Lunai, Georgie Salanciu, Baltazar Silvaș; după trei zile de închisóre, Sigismund porunci ca să-i omóre, după sfatul lui Gestio, Proșcai și Iojica. Lui Alexandru și Gabriel Kendi, cu Ion Ilfiu, Grigorie Diacu și Ion Foro, li se tăiară capetele la Cluș. Pe când îi duceaū la locul osindei, Alexandru vădu pe Sigismund carele, stând în piciores la o ferestră, îi privea, și el îi strigă: «Nici o lege dumneđe-

«éscă séű omenéscă nu suferă osîndirea unui om
«făr' a-l asculta». Acésta însă nu mişcă întru nimic
pe Sigismund, obicînuit fiind din copilărie a vedé
vêrsându-se sânge şi stând martur la tóte osîndele
criminalilor. El stătù de faţă şi privi cu rēcélă
acéstă tragedie.

Un ȝigan, gâde obicînuit al locului, veni cu o
sabie şi tăie capul lui Alexandru Kendi. Ilfiu se
urcă după dînsul pe eşafod, apoi Gabriel Kendi,
apoi Ion Foro, care în zadar ceru o altă sabie,
căci a gâdeî nu mai tăia, şi în sfîrşit Grigorie Li-
teratu. Poporul nepăsător de certele celor mari,
privi înmărmurit acéstă scenă; dar când vèdu de
odată o plóie repede cădënd şi spălând sîngele
morȝilor, strigă că: «Nevinovaȝi aű fost!» Lupul Co-
vacî şi cu Baltazar Bathori fură duşi la Unióra,
unde, după câte-va ȝile, pe ascuns, după obiceiul
turcesc, fură sugrumaȝi. Când gâdea veni în închi-
soarea lui Baltazar Bathori cu laşul în mână, acesta
întrebă: «Cine eşti?»—«Cel din urmă om cu care
aű să vorbeşti pe lume,» rěspunse gâdea. Baltazar
blestemând amar pe Sigismund, după o luptă lungă
cu gâdea, fu sugrumat. Ast-fel peri împreună cu
Kendi şi Ioan Bornemisa, vestitul căpitan carele,
când i se însciinȝă că i-a sosit cėsul, începu a cînta
un cîntec de jale şi apoi întinse grumazul gâdeî.
Ceî-l-alȝi patru prisionierî fură ȝertaȝi prin mijlocirea

unor prietenii ai lor; numai bunurile li se confiscară. Asemene lui Andrei și Stefan Bathori, frații lui Baltazar, care apucaseră să fugă în Polonia, li se confiscară bunurile, declarându-i trădători și isgoniți pentru tot-d'a-una din patria lor. După aceea, Sigismund, adunând o armată de patru-șeci mii oameni de tot felul, o trimise spre Timișoara, de unde deslipi o parte din oștirea lui ca să pustiieze în préjma Oradiei și să impiedice ca nu cumva să mérgă de acolo convoiul la armia otomană. El scrisese apoi lui Teuffenbach ca să-l róge să se apropie de hotarele Transilvaniei, spre a-și uni puterile cu ale lui și a isbi împreună pe vrăjmași.

XI.

În vreme ce prin aceste tratații Papa și Împératul se cercau a trage toate stăpînirile Europei într'o legătură împotriva Turcilor, și dintr'altă parte scriitorii și oratorii cei mai însemnați lucrau asupra opiniei publice și întărîtau popóarele pentru o nouă cruciată în contra barbarilor, răsboiul își urma furiile sale. La 15 Iunie 1593 se dete o bătălie sângerosă între oștirea împératéscă și armata Turciei, strîmtorată lîngă Sisek, în unghiul unde Kulpa se unesce cu Ordra; acolo peri cu totul oștirea otomană, împreună cu cei mai însemnați capi ai ei.

Asan-Paşa şi junele Mahomet, nepotul sultanului. Anul în care se vădu o așa mare învingere se cheamă în istoria otomană *anul peirei*. Când se află despre dînsa la Constantinopole, poporul exasperat ceru rîsbumare; ambasadorul austriac fu închis cu tîtă suita sa; marele vizir Sinan se găti a lua comanda unei oștiri numeroase, ast-fel cum nu se mai văduse alta din vremea lui Soliman, și porni spre Ungaria.

Duoî frați ai împăratului, archiducele Maximilian și archiducele Matei, comandau, unul armia din Croația de 16,000 pedestri și 4,000 călăreți, și cel-alt pe cea din Ungaria, de 20,000 pedestrii, 2,000 călăreți și 2,000 dragoni.

Matei lovi Novigradul și asediè în zadar Granul, de unde se trase; dar Maximilian fu mai norocit în Croația; el cuprinsese Petrina, castelul Chrastovitz și în sfîrșit Sisekul, când Sinan sosi cu armata lui în Ungaria. Archiducii își uniră atunci oștirile, din porunca împăratului.

Armia îngrozitoare a lui Sinan, pe lîngă care se unise și hanul Tătarilor, Ghazi-Gerei, cu 40,000 ômenî (17 Iulie 1594), înainta în Ungaria, lăsând în cale-î urme de furia sa și, după mai multe isbîndi parțiale la Vesprin, la cetățuia Polata, cuprinse în sfîrșit (August) vestita cetate Raab, prin trădarea comandantului ei, comitele Hardek. Ce-

tatea Papa fu cuprinsă și ea, și vizirul se oști împotriva Comornului, cu sperare sigură de a înainta în curând spre Viena. Dar aceste izbîndi strălucite care măriră trufia lui Sinan și îngroziră occidentul, apuseră îndată prin ridicarea unui nou campion al creștinătății, care își aruncă sabia puternică în cumpăna războiului și chîamă biruința sub stégurile lui Christos. Acest campion glorios fu nația română, care găsisese acum un căpitan mare ca Mircea, ca Dracul, ca Huniad și ca Stefan, spre a o comanda. E vreme acum să ne întorcem spre țera Românescă.

XII.

Închis în palatul său de nevoia Turcilor, țipetele de jale ale poporului goneau somnul de la Mihaiu: posomorît și tăcut, el se depărta de toți cei ce erau pe lîngă dînsul, spre a se gîndi și noapte la mijlócele de a mîntui nația sa. Asculta cu băgare de sémă vestile războiului din Ungaria, se bucura cu inima de izbîndile creștinilor, se întrista de perderile lor.

Crușimile Turcilor trecuseră peste măsură, în vreme ce covîrșirea strâmbătăților suferite sleiseră răbdarea împilaților care cereau o răsbunare strălucitoare. Poporul român se cutremură de turbare

ca un leu rănit greu, și această cutremurare pare că era larma înăbușită ce prevestește o vijelie mare. Această vestire sili pe Mihaïu a nu perde vreme, cu atât mai mult că poporul din ambele țări era așa de întăritat, încât s'ar fi revoltat împotriva Domnilor săi, dacă aceștia nu se revoltau împotriva Turcilor.

Pe lângă relele ce făceau Turcii în țără, ea avea încă a suferi și trecerea glótelor armiei tătărescî, care pe la capătul anului 1593, călcând'o, trecură în Ungaria. Tot pe atunci, priimind porunca d'a trămite care pentru artileria armatei turcescî, Domnul trămise ca la 300 pentru campania și asedierea Pesperinei. Nu trecu însă mult și iată sosiră alți noi mesii ai vizirului, ce se afla atunci la Belgrad, cerënd alte care și tribut. Cu tótă silința ce puse Domnul, carele nu putură sosi la vreme, pêne a nu pleca vizirul din Belgrad; îl ajunseră tocmai la Ianik. Ómenii lui Mihaïu ce aduseseră 400 care, tributul și ceva daruri, se înfățișară dininatea lui Sinan; dar crudul turc, furios de întârzierea lor, porunci să-î ducă să le taie capul în privéla tuturilor. Mehmet-Pașa, feciorul vizirului, ce se afla de față, rugă mult pe tatăl său și le scăpă viața. Sinan însă refușă darurile și trămise răspuns lui Mihaïu din partea Sultanului, că îndată ce va sfirși campania, va purta răsboiul în țera Româ-

nescă; că este un lucru nevrednic d'a lăsa această provincie în cârmuirea necredincioșilor ce nu o meritaū. El opri pe ómenii Domnului prizonieri și nu le dete drumul pêne mai întiū nu se întórse la Belgrad.

Tóte aceste avaniī ale Turcilor sleise răbdarea poporului și a lui Mihaū, care se hotărī atunci a lucra și, unindu-se cu creștinătatea, a ridica cu bărbăție sabia asupra Turcilor ca să scape țera de acel jug greū al robiei. El strînse atunci o adunare de toți boierii mari și mici din țeră și se sfátuiră cum vorū face ca să-ī isbăvescă Dumneđeū din mânil Turcilor. Mihaū expuse adunării tirania asupritorilor, cruđimile ce făceaū ei în țeră, ticăloșia poporului și încheiè arătând că alt mijloc de mântuire nu este decât d'a alerga la arme.

Propunerea lui fu priimită într'un glas de toți și hotărîră ca să intre în confederație cu prinții străini și să scuture nesuferitul jug al tiraniei. Boierii începură a se găti de răsboiū; atunci Mihaū, potrivit cu hotărîrea luată, se gândi a dobîndi ajutor și din alte părți și trămise pe clucerul Radu Buzescu sol la Sigismund Bathori ca să se înțelégă cu dînsul și să ıea de la el óste de ajutor. Asemené trămise și la Aron-Voevod în Moldova pe stolnicul Stroe Buzescu. Trămisiū lui Mihaū găsiră pe acești Domni bine dispuși și bucuroși de

a se oști împreună. Sigismund răspuse lui Mihaïu prin Stefan Iojica și Pangratie Sennyei, iar Aron-Vodă printr'un boier al său. În 5 Noemvrie 1594 un tractat formal de alianță ofensivă și defensivă se iscăli în Bucuresci între Mihaïu și plenipotențiarii domnilor Transilvaniei și Moldaviei. După acest tractat, 2000 ostași transilvanii sub comanda lui Mihaïu Horvat și Stefan Bekeș, trebuiau să stea pe ascuns la hotarul țerei Românesci, gata a intra la chemarea lui Mihaïu. Spre a pune dreptatea și moderația în partea lor, prinții aliați trimiseră Sultanului o lungă listă de plângerile lor, cerând îndreptare și chieășuire temeinică de schimbarea sistemei pe viitor. Nu numai că aceste reprezentări rămaseră fără răspuns, dar încă o cătă de 3000 Ianiceri intră în țeră și începu a pune contribuții pe țeranii și a face tot felul de rele.

După aceste fapte nu mai era de întârziat.

XIII.

Un complot întins atât în țera Românescă cât și în Moldova, hotărise ziua de 13 Noemvrie în care să se dea semnul insurecției, ucigând pe Turci în toate părțile țerii unde s'arū afla. Mihaïu trimise porunci la oștile transilvane de la hotare ca să intre în țeră, pe când și o cătă de Moldoveni sub

comanda hatmanului lui Aron, îi venea în ajutor. Turcii din Bucuresci, în nepăsarea și necucerirea lor, nu bănuiau nimic din cele ce li se pregătea și urmau turburările lor; nici o trădare din partea Românilor nu veni să-i deștepte. Într-o zi, când săvârșiră din nou asupra palatului prințului, acesta le ese înainte și, vorbindu-le cu multă dulcătă și blândețe, lemise: «De mă veți omori, veți pierde totă datoria ce aveți a lua; dar ascultați și faceți ce vă dic. Mergeți în cutare loc și luați de acolo totă avuția ce veți găsi și plătiți-vă din ea.»— Fu mare vrajbă și neunire atunci între datoriile turci. În sfârșit, după multă certă, vre o cincisute se despărțiră de cei-l-alți și merseră unde Voevodul le arătase. Ei se întorseră preste câte-va zile, dar avuția ce găsise nu era de ajuns spre a plăti pe deplin datoria. Fiind nevoie de a face împărțela în proporție cu ce avea să iea fie-care, avură trebuință de cineva care să facă reducere și se adresară spre acesta la cadiul de la Giurgiu, care era însărcinat a hotări pricinele de judicată între Turci și creștinii din țera Românescă. Acesta fiind bolnav, Ali-Gian veni la Bucuresci în locul ui. Se făcură atunci mari svedji între creditorii și datoriile, pentru prețuirea mărfurilor date și primite. Ast-fel merseră pene în ziua de 13 Noemvrie. În acea zi de diminătă, Ali-Gian, sfârșind

împărțéla și ducându-se la conacul său, fu oprit în cale de un român, prieten al lui, care îimise: «Ali-Gian-Hogea, câți ani sînt de când mîncînc «pînea și sarea ta?»—«Sunt două-șeci de ani», rîspunse Turcul. — «Dacă e așa, mise Românul, spre «recunoscînță de pînea și sarea ta ce am mîncat, «voiî să-ți spuiî un cuvînt, de-î voi să mă ascuți.»— «Spune», îi mise Ali.—«Nu sta aci,—adăogi el,— «pîne la 3 săî 4 césurî dupé amiađî; nu te opri nici «la Giurgiu; silesce-te să trecî la Ruscîuk, cât vei «puté maî curînd.»—«Dar pentru ce?»—îi rîspunse Turcul. — El însă fără a-î spune maî multe se depărtă, întorcîndu-și capul și, vîđînd pe Ali că sta în cumpănă de ceia ce trebuia să facă, îi strigă: —«Ia séma la ce ți-am spus!»—Turcul preumblîndu-se prin oraș, băgă de séma că e maî multă lume decăt altă dată și bănuind ceva rîu, fără de a spune nimenuî nimic, se urcă în căruța sa și luă în grabă calea Giurgiului.

Acésta fu singura indiscreție, cinstită și mîsurată, ce se făcuse despre tragica scenă care se pregătea.

XIV.

Porunca domnescă eșise ca toți Turciî ce se aflaî în Bucurescî să se adune la casa vistierului

Dan, spre a li se căuta și răfui datoriile. Îndată ce Turcii se grămădiră în acea curte, Mihaïu cu boierii săi eși dinaintea ostașilor și a poporului setos de răsbunare, ridică stégul libertăței și poruncind să se înconjore curtea, puse de patru părți de deteră foc casei unde erau Turcii adunați și-i împuşcară cu tunurile cu care îngrijise mai dinainte a înconjura curtea și casa. Isbirea acésta neașteptată, vâlvórea focului ce îi încingea, buibitul și pustiirile tunurilor, strigătele de răsbunare ale poporului amețiră și înspăimântară pe Turci, care, deși armați după obiceiul lor, neputând a-și face cale de eșire, fură siliți a priimi moartea fără a o puté da. Ca la 2000 Turci se omorîră; din Români puțină cădură. Stolnicul Stroe Buzescu se răni la mâna stîngă. Pe lîngă Turci câți-va Evrei fură măcelăriți. Acésta nu isvorî dintr'o netoleranță, dar căci Evreii, atunci în mare favóre pe lîngă Turci și Sultan, se împreunău cu aceștia ca să prade țera și să-i facă tot felul de stricăciuni.

Acest măcel fu cel d'întiîu act al răsboiului, ucidere făcută cu înșelăciune într'adevăr, dar dréptă și meritată pentru tóte suferințele ce Turcii aduseseră țerei. Măcelărirea din Bucuresci fu semnalul care puse tótă țera în mișcare; în tóte părțile, po-

porul năvălind asupra Turcilor respândiți, îi ucise și-i goni pînă în dește afară din țară.

A treia zi după această faptă, la 15 Noemvrie, Mihaïu porni în grabă oștile sale și cu Transilvănenii ce sosiseră, la Giurgiu și năvălind cu iuțelă asupra orașului, fără a întâmpina vre-o împotrivire, îi dește foc și trecu sub sabie tot ce îi eși înainte. Trei mii suflete aproape, bărbați și femei, fură uciși seú prinși. Dintre toți Turcii din oraș, numai două putură scăpa, trecënd Dunărea în not. Unul din ei era Ali-Gian-Hogia, pe care-l vedurăm scăpând iarși cu noroc din Bucuresci. El abia sosisse la Giurgiu și se afla povestind cadiului cele ce i se întâmplase în Bucuresci, când fără vreme năpădiră Români. Neavënd alt chip de mântuire și sciind bine să înnote, el se desbracă, se aruncă în apă și trecu de cea-l-altă parte. Cel-l-alt Turc scăpat urmase exemplul lui. După arderea și prădarea orașului, Mihaïu împresură cetatea și începu a o bate cu tunurile; dar vedënd că nu o póte dobîndi, căci îi venea în ajutor arme și bucate de la Rușciuk și silit încă și de greutatea iernei, o năpusti de-o-cam-dată și se întorse la scaun în Bucuresci. Prinr'acésta, șic cronicarii noștri, se făcu numai o începătură de vrajbă.

XV.

Abia se întorsese Mihaiu de la Giurgiu, abia își aședase trupele în tabără aprópe de Bucuresci, într'o bună poziție, când fără veste intră în țără și veni în Bucuresci un cadiasker séu emir cu 2000 Turci oștire alésă și 500 paznici ai trupului, Ciauși și Spahii. Emirii se priveau de Turci ca următorii lui Mahomet din fiica sa Fatima, și erau numai trei în tótă împărăția, avënd puterea viziréscă, și pe lângă autoritatea mirénă împreunau și pe cea bisericéscă. Sarcina lor întfiu era a fi consilierii ai împératului, pe urmă tâlcuitorii cei mai superiori ai tot dreptului. Emirul, al căruí gând era să caute a prinde pe Mihaiu, se fățarnici ca cum n'ar sci nimic din cele urmate puțin înainte. El intrase în țără cu mare liniște, neaducënd nicí o supărare locuitorilor și dicea că voiesce să ierneze în țără. Intrând în Bucuresci, el ocupă casele cele mai bune din oraș și luă cartier într'o nouă mōnăstire sub oraș zidită pe riul Dâmbovița; trâmise un om din parte-í la Domn ca să-í arate că vine să ierneze în țără și să céră a i se da 10,000 florinți și bucate pentru oștirea lui. Apoi plecá însoțit de 1000 pedestri la palatul Domnului ca să-í facă visita de onóre, iar în adevér ca să-l pótă prinde. Mihaíu,

care simțise cugetele viclene ale emirului, se sili a-l birui în fățărnicie și a-l arunca în cursele ce i le întindea; el lăsase pe emir se între nesupărat în oraș, dar visita lui nu o așteptă și fugi în tabără. Emirul, negăsind pe Mihaïu, trămise în tabără să-l întrebe pentru ce în timp de pace ține în arme atâția Ungurî? Domnul respunse: «Pentru ca să prinďă pe Petru, fiul fostului Domn Alexandru, care umbla să-l răstórne din scaun, și pênă îl va prinde și-l va trămite la Constantinopole, el va căuta să plătescă din baniî publicî oștile, iar la urmă le va da drumul».

Emirul se prefăcu că crede și însciință pe Domn că în diminéța viitóre îi va trămite un butoiu de aur spre a plăti oștile și a le libera îndată, fiind împotrivotóre țereî. Mihaïu arătă că priimesce cu multă bucurie acéstă propunere, dar hotărî a nu mai aștepta diua de a doua-di și a pune capăt acestuî joc de înșelăciune cu Turcul. În puterea nopței aceleia, își găti oștile pe ascuns, și însoțit de ostașii curței ce-î aședase în vale, se apropié de oraș și pe când Turciî dormeau, din cincî părți cu foc și cu sabie îi încinse. Turciî, la lumina flăcărilor care ardeau conacele lor și la strigările răsunătóre ale Românilor, se deșteptă îngroziți și, pe jumătate îmbrăcați, alérgă să se adune la palatul emirului, cu hotărîre de a se apéra pênă la

morte. Dar aci ei întâmpină pe Mihaïu cu o parte din oștire ; el împresurase palatul și îl împroșca cu două tunuri. În zadar se ispitiră Turcii a-și deschide drum printre ostașii români spre a intra în palat. Româniî îi împingă înapoi și-i ucidă pe toți. Două ziduri din palat se prăvălesc de isbirile artileriei. Emirul, în desperarea sa, părăsit de orî-ce ajutor, începu a arunca pe feréstră aurul și giuvaerele sale, socotind că în vreme ce ostașii români se voru apuca de pradă, el va găsi mijloc de a fugi. Dar Mihaïu opresce pe soldați de la pradă și îi întărită spre năvală asupra palatului. Emirul strigă și se rógă cu făgăduielă mară ca să-l lase să se tragă cu rămășița gardei sale ; dar tóte în zadar. Româniî năvălesc în palat și fără milă ucidă pe toți Turcii ce scăpaseră din foc. Prada acestei biruințe fu mare pentru soldați ; două Cazaci găsiră două traiste pline de aur, pe care Domnul îl împărți între soldați. După acéstă biruință, curățindu-se tot orașul de Turci, Mihaïu dete mulțămită lui Dumnezeu și apoi lăsă oștile a se odihni.

XVI.

Mihaïu-Vodă, avênd ore-care imputăciune cu capiî trupelor ajutóre din Transilvania, Mihaïu Horvat și Bekeș Ștefan, care erau fórte neuniți între sine, îi

trămise înapoi prințului Ardélului, oprind oștile peste care puse în urmă Sigismund căpetenie pe Albert Kiraly, bărbat vitez, născut în provincia Gemeri din Ungaria de sus și vestit pentru multe fapte belicoase, săvârșite în războiul făcut de către Ștefan Bathori, regele Poloniei, în contra Muscalilor. Mihaïu cu Kiraly se gătiră îndată de oște și mai întâi acestă, din porunca Domnului, asediă Orașul-de-Floci ce era neîntărit, și-l rase din temelie (10 Dechemvre, 1594), după ce ucise pe toți cei ce se închinau în numele Turcilor și care nu apucaseră a fugi. După aceia Mihaïu porni pe Dunărea înghețată și se apropiă, la 1 Ianuarie 1595, de Hîrșova, oraș bogat și întărit, cale de o di de Brăila, pe care Carol și Ludovic, regiî Pannoniei, îl impresuraseră cu ziduri. Aici îi eși înainte o oște de 7000 Turci, alcătuită de garnizóna cetății și de alți Turci din Bulgaria. Pe ghiața Dunării se dete o bătaie sângerósă pentru ambele părți, în care Turciî fură zdrobiți și împrăștiați; Româniî biruitori se suiră pe scări, săriră în cetatea Hîrșova, o arseră și o prădară. Prada făcută în acest oraș fu așa de mare încât Româniî trebuiră să trecă Dunărea spre a-și duce în țera lor avuțiile ce-î împovărase. După ce-și mai întăriră puterile slăbite de frig, Mihaïu cu ostașiî săi, la 6 Ianuarie, trecu iarăși Dunărea și se îndreptă spre

Silistra, oraş mare şi frumos, locuit de neguţători bogaţi care trăiau fără grijă, bizuindu-se pe puterea cetăţuiei. După un asalt gróznic în care asediaţii nu stătură mai puţin vitejeşte decât asediatorii, Românii o cuprinsă şi o deteră în foc şi pradă. Cetăţuia însă nu o putură lua, lipsindu-le artileria. Românii găsiră atâta pradă în acest oraş încât îşi dobîndiră veştminte pentru vecie, çice un contimporan.

XVII.

Aceste isbîndi ale Românilor, pustiirea oraşelor de pe lîngă Dunăre, înspăimîntaseră atît pe Turcii din partea locului încât fugiseră mai toţi în munţii Balcani. Cîrmuitorul de la Ruşciuk însciinţă îndată Porţei răscola lui Mihaïu şi isbîndile lui, cerënd ajutóre, care întârçiară cât-va de nevoia iernei. Îndrăsnéla lui Mihaïu miră şi supără pe sultanul, fără însă a-i da mari prepusuri, căci credea că lesne va puté potoli rebeliunea unui duşman aşa de slab. Trebuia însă a se grăbi spre a nu zătigni operaţiile răsboiului din Ungaria. Într'adevăr, Turcia ca să pótă purta acest răsboiú avea nevoie de ţera Românescă şi de Moldova, care erau nu numai grânarele aprovizionărei armatelor şi chiar ale capitalei, de vreme ce în toţi anii se

încărcau din acele două țări, 150 corăbii cu făină și carne pentru Constantinople, dar încă ele slujeau de linii de comunicație pentru trecerea oștilor și a provisiilor în Ungaria. Valachia singură plătea atunci Porței un butoiu (o tonă) de aur, seú după alții, 100,000 scudi, seú 70,000 galbeni, afară de darurile de la pași și miniștri, pentru orânduirea Domnilor, care se urcară de multe ori pênă la 300,000 galbeni pe an, afară de 20,000 miei, 10,000 chile de grâu, alte atâtea de orđ, 2000 cai, unt și miere cu prisos. Moldova plătea Porței 62,000 scudi și hanuluț Tătarilor pe tot anul, 20 care cu patru boi, 50 epe și miere îndestulă ¹⁾; prințul Transilvaniei plătea 15,000 sechină. Pierderea acestor folose costă mult pe Pórtă, mai cu sémă într'o vreme când împărăția se afla în nevoie de bani și bucate și prețul aurului crescuse fórte mult de la răsboiul Persiei, încât se înduoise valórea unui scud în Constantinople, aceia ce pricinui turburări din partea Ianicerilor. Afară de acestea, Valachia și Moldavia, cămări pline de tóte trebuinciósele, îndestulau Constantinopolul cu cărnuri próspete și

¹⁾ Despot-Vodă la 1562 urcase tributul din 30,000 galbeni ce era mai 'nainte, la 40,000.—La 1574, Moldova plătea 60,000 galbeni tribut și Sultanul ceru a-l înduoi, pentru aceia se revoltă Ion-Vodă.

sărate, cu mulțimi de grâne și alte produse ce, pe Dunăre, se transportau acolo; chiar saraul Sultanului din aceste țări trăgea nu numai lucrurile vieței, dar încă și obiectele de lux și desfătare. Paguba ce ar fi provenit din perderea acestor țări era mult pré însemnată spre a nu îngrija pe Pórtă.

Sultanul hotărî dar a potoli cât mai în grab acea răscólă, pênă a nu se întinde și a lua mai multă putere; el numi atunci Domn în țera Românescă pe un Bogdan-Beizade, fiu al Iancului-Vodă Sasul, care zăcuse nerușinat trei ani și șapte luni pe tronul Moldovei (1570—1574), batjocorind-o și căruia, după mazilia sa, i se taie capul în orașul Leov din Polonia, din porunca regelui Stefan Bathori. Acest june Bogdan se dusesse în Constanti-nopole cu maica și surorile sale, unde își mărită o soră după un nobil venețian a nume Zane și intră în casa lui Ferhad-Pașa, ajungând a purta slujba de *haznadar*. El avuse de gând a se turci, când creșu că favórea patronului său și revolta Domnilor îi voru deschide calea de a dobîndi un tron. Mustafa-Pașa căruia i se luase pašalicul Maraș, cu o sémă de oști între care 2000 Ianiceri cu vre-o câte-va din agalele cele mai însemnate, și pe lângă care oștire se mai adăogiră 14,000 Turci ridicați din Bulgaria, fu poruncit să trecă Dunărea pe la

Rușciuk și să ducă pe noul Domn în țeră. Într'aceiași vreme Gherei, hanul Tătarilor-Perecopi, care cu 30,000 Tătari se întorcea din Ungaria, priimi poruncă ca să trecă Dunărea și să isbescă pe Mihaïu.

XVIII.

Vestindu-se lui Mihaïu primejdia ce-l amenința, își strînse în grabă óstea pe lângă dînsul și împreăștie călăreți în tóte unghiurile țerei, strigând că intră sabie de Turci și de Tătari în țeră și să sară toți cu totul împotriva dușmanului, încredințându-se în ajutorul dumnezeesc. Apoi porni spre Dunăre, sâmbătă 8 Ianuarie (stil nou) și a doua-zi se opri la sat la Pietri, gătindu-se să trecă Dunărea să se lovescă cu Mustafa-Pașa, pêne a nu apuca acesta să calce țera. Acolo îi veni veste că hanul cu Tătarii trecînd Dunărea pe ghiață, a și intrat în țeră robind și prădând. Acéstă veste îngrijă tare pe Mihaïu și numai de cât se învêrteji îndărăt cu tóte oștile și puse tabăra la sat la Hulubesci, de unde trâmise streji asupra Tătarilor, pre Radu Buzescu cu frații lui, Preda Postelnicul și Stroe Stolnicul și pre Radu Calonfirescu cu o sémă de oști alese. Hanul, înaintînd spre Giurgiu ca să se împreune cu Mustafa, jăfuind și pustiind totul înaintea

sa, își aședă tabăra la o milă departe de Giurgiu, la satul Scărpătescî, puse streji în toate părțile și trâmise câte-va miî de ómenî la prădat ca să aducă hrană. Avangardia română, sub comanda Buzescilor, înaintă pêne la sat la Putineiu, unde întempinând avangardia tătărăscă, o isbi cu vitejie și o înfrânse (14 Ianuarie), perind Tătari mulți și vii prindându-se încă mulți. Îndată ce află hanul această tristă veste, trâmise pe un nepot al lui, cu o mulțime de Tătari și veniră pêne la o milă în latură de Giurgiu, la sat la Stănescî. Buzescii mai căpătând ajutor de óste de la Mihaïu, le eșiră întru întempinare și se loviră de față, Duminică 16 Ianuarie (stil nou); dând vitejește într'înșii, îi biruiră și pre mulți așternënd la pămînt, îi prindü seú se predaü ei înșii; o parte numai scapă cu fuga spre hanul; însuși nepotul hanului peri în această bătaie. După aceia, Buzescii isbescü mai multe cete ce umblău răspândite după hrană și cu cruđime le fugărescü și le ucidü. Șepte miî prinși creștini fură mântuiți atunci din mânia Tătarilor. Hanul se afla tot la Scărpătescî, unde sosise și Mustafa-Pașa cu Bogdan-Vodă și se împreunase ambele oștiri tătărăscî și turcescî. Mihaiü, care sta rânduít de bătaie la Hulubescî, pregătind toate și luând toate măsurile cerute de împrejurări ca un duce prevăđător, cum prinse veste de acésta, socoti a nu mai întărđia

și purcese în contra ambilor vrăjmași cu totă armata și glótele lui. În cale se uciseră și se fugăriră mai multe cete de Tătari, care rupte din tabără de vre-o patru zile, se trăgeau acum spre ordia cea mare. După aceia, Duminecă (23 Ianuarie), în murgul serii, năpădesce peste avanguardia vrăjmașului ce se afla patru mile departe de tabără, compusă de 6000 Turci, între care 300 Ianiceri și o mulțime de Tătari, invocând cu o încredere puternică, după obicei, în glas mare numele lui Christos. Tătarii, sumețindu-se în numărul lor, nu băgară de seamă la această strigare, iar Turcii înțeleseseră și încălecând căutaui a scăpa cu fuga, favorisați de întunecimea nopței. Ai noștrii isbiră cu semeție pe Turci și Tătari și-i luară în gónă; avanguardia noastră, sub comanda banului Manta, îi duse gonindu-i pêne în ordia cea mare de la Scărpătesci. Spaîma intră în tabăra vrăjmașă, creșdend că Mihaiu însuși a venit să-i isbescă. Hanul turburat de frică și neîncreșdendu-se în puterile sale, chiar în nóptea aceia se despărți de Mustafa-Pașa și de Bogdan și luă calea pustiilor sale. Aceștia cu Turcii lor, fugiră încă spre Rușciuk, goniți și tăiați fiind de Manta, pêne îi trecu Dunărea.

XIX.

Mihaïu sosi a-doua-zi, luni (24 Ianuarie) de cu nópte și înfipse tabără în locul părăsit de dușman la Scărpătescî, iar în ziua următoare, Marți (25 Ianuarie), dinți de diminéță porni spre Rușciuk unde, după cum aflase, Mustafa-Pașa nedescurajat încă de atâtea învingeri, mai strîngea oști și voia să-și mai cerce norocul. Fără a mai lăsa lui Mustafa vreme de gătire, Domnul se grăbesce, trece Dunărea pe ghiață pe la Marotin și-și înșiră oștile mai sub porțile Rușciukului. El avea cu dînsul numai 10,000 ostași (atât Munteni cât și Moldoveni), în vreme ce Mustafa avea 4000 óste alésă și 10,000 Turci adunătură din Bulgaria. El își îndémnă oștile a se lupta vitejește pentru gloria lui Christos și mântuirea patriei și cu frunte de leu, bărbătește, mai repede decât ai gândi, năvălesce asupra Turcilor, care abia apucaseră să iasă din cetate când lupta se încăieră. Bătaia ținu cât-va, fu sângerósă și nu încetă pêne în nópte, când Turcii, cu tóte că erau mai numeroși, trebuiră a se pleca furiei Românilor; de la vre-o 7000 pêne la 8000 cădură morți; cei-l-alți își căutară mântuirea în fugă, dar ai noștri urmărindu-i în întunecimea nopței, fără sémă îi ucidú séu îi prindú mai

pe toți. Mustafa-Pașa, perdând calul, o luă pe jos la fugă; o slugă îi dete apoi un cal prost pe care în zadar se sili a scăpa; el fu ucis de ai noștri nu departe de locul bătăliei. Domnișorul Bogdan fu mai norocit; reschirându-se toți ai săi, însoțit numai de vre-o două-șeci de ómenî, iar, după cum dicu unii, numai de șese, el fugi la Constantinople la maică-sa și la surorî. Acolo acest june pretendent fu, la 1597, prin intrigele lui Ieremia, Domnul de atunci al Moldaviei, din porunca Turcilor, asvîrlit în mare. Însuși analistul italian N. Doglioni spune că a vădut la acest Bogdan, în anul 1597, o sabie îngropată de mai mulți anî și care se găsisse în Moldavia; se presupunea că ar fi sabia ce Attila, vestitul rege al Hunilor, bicîul lui Dumnezeu, purta în răsbóiele sale. Taișul sabiei fórte bine lucrat era de șapte palme lungime și patru lățime.

XX.

Dupé acéstă strălucită biruință, Mihaiú puse de arse și dete în pradă orașul Rușciuk. Un martur de față descrie astfel răsbúnarea Románilor asupra bîeșilor locuitorî ai Rușciukuluî: «Multă «jale se făcu în ȕiua aceia și plângerile se înălțău «pêně la cerurî. Toți s'au încárcat cu averi în-

«destule; robî și róbe și-a luat cu prisos; nimica «n'a scăpat din mâna lor. Gingașele turcóice mult «răstățate, ce stau în veci închise, să le fi văduț «atunci góle, desculțe, tăvălindu-se pe zăpadă, «unele tîrite de pěr, altele de mânã! nu era ostaș «care să nu ducă vre-o turcóică.»

Cetatea însă nu putu fi luată, căci Domnul era silit a se întórce în Bucurescî, chemat fiind de trebile țerei. El lăsă pe Ungurî, pe Cazacî și o sémã din Românî lui Albert Kiraly, poruncindu-ı a urma pustiirea orașelor turcescî din Bulgaria. Însoțit de ostașii săi se întórse, întrã în Bucurescî unde fu priimit cu strigãri de bucurie și de binecuvîntare ale poporului, pentru isbîndile sale. Dobînda ce ostașii aduserã cu dînșii fu fórte mare; din 10,000 ostașii ce'l însoțiserã nu era nicî unul care să nu se fi întors cu haîne de mătase și alte lucruri de preț.

Îndată ce resuflarã puțin oștile după aceia, Mihaıu porni pe banul Mihalcea spre Silistra, pe care o arse și o pustii. Mihalcea apoi se întórse de asediè Brãila, după ce prãdã și arse împrejmuirile. Asediații gãsirã mijloc de a scrie lui Muza, cıausul din Dobrogea, cerendu'ı ajutor. Muza strînse vre o 4000 ómenî și trecênd Dunărea pe ghiațã, isbi tabãra romãnescã și omorîndu-le, după mãrturia Turcilor, 1000 de ómenî, ıi sili a ridica

împresurarea; Mihalcea se întorse lângă Mihaiu. Domnul trămisese pe spătarul Preda și pe comișul Radu asupra Hirșovei. Turcii din acest oraș, aflând de sosirea Românilor, se grăbiră a trece Dunărea și le eșiră în întâmpinare, dar Români îi bată și îi trecă riul, făcându-le mult rău în góna ce le dete pêne la Hirșova, pe care o și făcură prada focului.

În vremea acésta, vitézul și strălucitul Albert Kiraly, cu o iuțime neauđită, cu foc și cu fer, prădând și pustiind, își rotesce fulgerând armele prin tótă Bulgaria, prin Siștov, Cernavoda, Rasgrad, Babadag și Oblucița. După ce tótă aceste orașe se mistuiră de sabie și de foc, el își împinse pustiirile pêne la marea Négră și la gurile Dunărei, ajungând pêne la Varna; apoi trecând munții, el merse dincolo de Andrianopole, apropiindu-se ca la trei-spre-đece leghe de Constantinopole, tot pustiind câmpiile și împrăștiind mai multe cete de Turci și de Tătari. Apoi Kiraly își întorse la Mihaiu învingetórea óste, neatinsă de dușman și înavuțită cu multă pradă.

XXI.

Tot în acea lună Ianuarie, o cétă de Români află prin spioni că Sinan se întorcea de la Belgrad la Constantinopole cu multe bogății, răpitate

mai tóte de la duşmanî. Acei Români trecu în Bulgaria, îi pândescú calea în munţii Emului şi năvălescú fără veste asupra-î. Sinan îşi lasă bogăţile în pradă şi Români, lacomi după dînsele, deteră vreme lui Sinan ca să scape. Gesty Ferentz sosi cu o cétă de Transilvani care, unindu-se cu Români, cuprinseră mai multe cetăţi din partea locului, trecură munţii în Tracia, împrăstiară gróza în tóte laturile şi îşi împinseră pustiirile lor pêne la porţile Constantinoplei.

Dacă tótă armia ar fi sprijinit acéstă nemerită încursie, Sultanul ar fi avut mult a se teme pe scaunul său împărătesc. La întórcerea sa în ţera Românescă, Ferentz întêlni un corp de 12,000 Tătari, pe care-l împrăştiè şi-l sfărâmă. Tóte aceste lupte din luna lui Ianuarie numai, umplură cincispre-dece care cu capete de Turci, tot din cei mai însemnaţi, care se aduseră în tabăra românescă. Asemenea strălucite isbîndi ale Românilor a prinseră sperările popórelor mult chinuite din Turcia şi începură a le deştepta din amorţela în care de vécuri zăceau. Bulgarii fură cei mai întîi a se forma în cete şi a lua armele. Un corp de 2000 ţerani din Bulgaria cuprinse Sofia, capitala provinciei, în lipsa paşei d'acolo şi îi dete foc şi pradă; dar neavênd destulă putere spre a o ţine, ţerani o lasă şi se tragú. Prada făcută se împărţi

între dînşii și fie-căruia îi veni în parte aprópe 300 scuđi; apoi, mai unindu-se și alții cu dînşii, s'apucară să pustiéscă țera în tóte părțile și ajunseră trei ȓile departe de Constantinopole. Eî în-têmpinară un convoiú de un mare număr de care, cămile și mai mult de 40,000 dobitoce ce se duceaú la óstea turcéscă; eî isbescú mica óste ce îl ducea, o biruie și omórá 2000 Turcí, luând tótă acea pradă.

XXII.

Isbînda nu fu de o cam dată, în Moldova, așa repede și strălucită ca în țera Románescă. Aron-Vodă, îndată ce se declară în contra Porțeii, începu a-și găti oștile și vru să atace cetățile moldovenești din Basarabia, ocupate de Turcí. Dar pe când făcea acea gătire, în Dechemvrie 1594, fără veste 14,000 Cazací, între care 2,000 pușcași aleși, sub trei stéguri, unul cu vulturul negru și cu mănuchiul de argint, altul cu vulturul alb cu mănuchiul tot de argint și al treilea, după obiceiul lor, năvălescú cu căpetenia lor anume Lobodă, în Moldova, prădând și pustiind prin foc și sabie. Aron d'abia scăpă din Iași cu două boierí ai sěi și Cazacíi cuprinseră capitala, puseră mâna pe vistieria Domnului și umplură orașul de flacări și de sânge.

Maî tot Iaşul fu mistuit de foc. Cazacii luară din Moldova 26,000 cai, 600 fete tinere; ei găsiră în capitală 70 tunuri, din care parte le luară, parte le încuiară. Ne maî având ce jăfui în Moldova, ei trecură să facă asemenea în Polonia. Vădându-se scăpat din nevoia aceia a Cazacilor, Aron începu iarăşi a se pregăti de óste împotriva Turcilor. El priimi şi de la Bathori o sémă de oşti ajutor sub comanda lui Becea Andreaş şi se duse să isbescă Benderul, dar fu respins de beiful oraşului, Mira-Ahmet. Aron se întórse, apoi merse spre cetăţile Kilia şi Cetatea-Albă şi asediă pe cea din urmă, începând a o bate puternic cu tunurile. Garnizóna, ne maî putând sta mult împotriva, ceru ajutor de la Gazi-Ghirai, hanul Tătarilor. Acesta sculă un număr mare de Tătari şi, puindu-le cap pe Adil-Ghirai, ei sburară în ajutorul cetăţei. Tătarii sosiră pe când garnizóna era în mare nevoie de a se preda. Aron, vădând sosirea acestora, pricepu că este peste putinţă a urma asedierea în faţa unei asemenea oştirii şi se ridică de acolo, trăgându-se spre ţeră.

Tătarii, în cele dintîiū zile ale lunei lui Fevruarie, intrară în Moldova, urmărind pe Aron şi făcând jafuri şi pustiiri după obiceiū, pênă când şi ei cădură în cursa ce-î aştepta. Aron, care maî dinainte aflase de sosirea lor, nu perduse vremea; el îşi

strânsese toate trupele, ridicase poporul în arme, făgăduindu-i prada dușmanului, și tot poporul era în picioare; chămasă în lăfă o sémă de Cazaci care, inimați de pilda Românilor, apucară armele în contra Turcilor și deputară la prințul Transilvaniei, cerându-i lăfă numai pe două luni, făgăduind că apoi se voru mulțumi de prădile lor și că voru sluji cauza creștinătăței cu credință și cu stăruință. Dintr'altă parte Mihaiu, înștiințat de Aron, se grăbi a-i alerga în ajutor. El plecă din Bucuresci luând cu sine soția și copilul său și se duse spre hotarul Moldovei cu oștirea sa. Ambi Voevođi meditară o stratagemă și întinseră o cursă în care lesne cădură vrăjmașii. Mihaiu, ce se afla în fața Tătariilor, se făcu ca cum s'ar fi înspăimântat de furia vrăjmașului și începu a se trage înapoi; Tătariii se ieaū fără socotință după dînsul pêne cându cadu între oștile muntene ale lui Michaiu și óstea moldovenă a lui Aron, care sta ascunsă în păduri și în spațele délurilor. Atunci, de o dată Români ieaū ofensiva, Munteni iisbind pe Tătari în față și Moldoveni de din apoi și din cóstă. De trei ori, Tătariii vedênd primejdia în care se aflaū, se strîngū în grămadă și în desperarea lor, ca nisce mistreți isbiți și împresurați din toate părțile, caută a-și deschide o cale de scăpare; dar Români se îmbărbătează mai pre sus de firea omenescă și se silescū a nu

lăsa să le scape din mână această pradă cădută în cursa ce-î pregătise. În sfârșit, după o luptă învierșunată, armata tătară se sdrobesce și se reschiră; 12,000 Tătari, afară de copii și de neveste, zacū morți în locul bătăliei; mulți încă sunt răniți; mai tótă călărima lor e prăpădită și fiul hanului însuși e lovit de mórte; 1500 cai unguresci, multe care încărcate cu puscă, multe stéguri și 1000 creștini mântuiți de robie: iată care fură trofeele acestei biruințe. Rămășița Tătarilor luă în fuga mare calea pustiilor. Aceste învingeri ce suferiră Tătarii în Valachia și Moldavia, în aceste două luni, precum și rigórea iernei făcură ca armata lor, din 80,000 ómeni, d'abia se întórseră 8000. Îndată, pe lângă aceste perderi, o fómete grozavă îi mai seceră în aceiași iernă, încât de lipsă, ajunseră de își frigeau muierile și copiii în frigări și'i mâncau.

După învingerea strălucită asupra Tătarilor, ambiți Voevođi însciințară de tóte cele cu noroc sêvêșite, pe prințul Transilvaniei, arătându-i că, de le va sosi în ajutor armata transilvană, după cum li se făgăduise, pênă la 29 ale acelei luni Fevruarie, ei voru stăpîni tótă Dunărea și se voru pune în cale spre Constantinopole, fiind-că tóte popóarele creștine din Turcia s'aú sculat séu sunt gata a se scula împotiva Turcilor

XXIII.

Bathori, care sta în acea iernă în nelucrare, ocrotit de isbinșile Românilor, nu se prileji a răspunde cererei și dorinței Domnilor români, căci ocupația viitoare sale nunți umpluse cu totul mintea sa atât de ușuratică. Părintele Alfons Carilio, pe care îl trămisese la Viena, după cum am văzut, îi adusesse făgăduieli mărețe de la împăratul și îngăduința căsătoriei lui atât de mult dorită cu Maria-Christina de Austria, fica archiducelui Carol, unchiu al împăratului. Acesta făcu pe dușmanii lui Bathori să dică cum că cesarul Austriei 'i-a dat o femeie spre a-l răsplăti de a fi călcat credința și alianța Turcilor și că drept zestre a luat nevoia de a purta războiul cu dînșii.

După aceia, Sigismund trămise ambasadă la împăratul, în capul căreia puse pe unchiul său Bocskai, carele ajunse în 14 Dechemvrie (1594) la Viena și în 12 Ianuarie (1595) la Praga, unde fu foarte bine priimit. Aci se încheiă între împuterniciții lui Sigismund și ai împăratului un tractat de alianță pe aceste temeuri: că nu voru depune armele și nu voru face pace cu Turcii decât numai printr'o învoire reciprocă; că în tractatul cu Turcii se va cuprinde despre Transilvania, Valachia și Moldavia,

că tótă Transilvania și partea regatului Ungariei ocupate de Bathori vorú rămáne vecínice ale acestuî prinț și copiilor sêi, parte bărbătésacă, cu dreptul celuî maî întiiú născut între dînșii și tot în chipul cu care se bucurase de acestea prinții Ioan, Ștefan și Christofor, dar cu condiție că vorú recunósce pe Rudolf și pe următorii sêi, regii ai Ungariei, ca suzeranî ai Transilvaniei; că dacá Bathori va muri fără copii, parte bărbătésacă, Transilvania și țerile ce se ținú de dînsa, vorú rămáne pe séma împératului și a urmașilor sêi și că Bathori, cum și staturile provinciei, vorú făgádui printr'un jurámênt solemn îndeplinirea acestuî articol; că în casul când Transilvania se va reîntórce regilor Ungariei, împératul și urmașii sêi vorú jura d'a păstra obiceiiele, privilegiile, drepturile și libertáțile ei și d'a nu da cãrmuirea țerii decát unuî Domn dintr'acéstă provincie; că împératul va recunósce pe Bathori ca prinț suveran, că-í va da titlul de *strălucit*, că va mijloci a i se da în căsătorie una din fetele archiduceluî Carol, mort de curênd, și că va pofti pe regele Spaniei a-í acorda colanul *Mieluluî de aur*; că împératul íi va da tóte ajutóarele trebuincióse de ómenî, banî și muniții de rásboiú; că va invita pe Papa a lua sub protecția sa pe prințul și staturile sale; că Bathori și copiii sêi se vorú institui prinți ai sfíntei Impéráții, dar

fără a avea drept de ședere și de vot în dietă ; că orașele, cetățile și castelurile ce se vor lua de armata împărătească în războiul vor fi ale împăratului și că cetățile ce pră strălucitul prinț al Transilvaniei va cuprinde cu oștile și cheltuiala sa vor rămâne ale sale, bucurându-se de ele sub titlu de feud al împărăției, dar dacă aceste cetăți vor fi din ale vechiului regat al Ungariei, prințul va fi îndatorat a le înapoia cu o dreptă despăgubire, plătită de împăratul ; că împăratul va plăti sumele trebuincioase pentru întărirea cetăților Transilvaniei și că Bathori, din partea sa, nu va cruța nici cheltuieli, nici îngrijiri, spre a le apăra în contra dușmanului comun. Se mai adăogi la acest tractat un articol ce se părea a fi o rea prevestire : se șicea într'însul că la întemplantarea ca acest război să nu isbutască, după cum sperau, și ca Bathori să fie gonit din Transilvania, împăratul se va îndatora-l priimi în staturile sale și a-i da venituri de ajuns spre a ține demnitatea sa și mărirea casei lui ; că în sfârșit nobilii pe care acest război i-ar pune în aceeași primejdie ca și pe prințul lor, vor pute să se retragă cu dînsul în Germania.

Acest tractat, prin care împăratul părea să se fi arătat pră generos și a fi oprit pentru sineși numai dreptul onorific de suzeranitate și eventualitatea puțin probabilă cu un prinț așa de tînăr,

d'a dobîndi Transilvania în lipsă de moștenitori, era într'adevăr câștigarea Transilvaniei pe sigur de către împăratul, căci era la mijloc un secret ce puțin în urmă se dete pe față, iar care atunci era cunoscut de toți cei apropiați de Sigismund și prin urmare și de iesuiții ce îl vindeau curței Austriei; acesta era starea de sdruncinare, constatată de medici, în sănătatea lui Sigismund. Se țice că el fusese otrăvit prin farmecele unei babe fermecătoare numită Ioana, care era a lui Ioan Koacoc; alții presupuseră mai în urmă că muma lui Stefan Bocskai, dorind ca Sigismund să iea în căsătorie pe o fată a ei și neisbutind din pricina vanității lui Sigismund care preferi pe o nemțoică din familie împărătească, prin farmeci îl înveninase. Sigismund ce-și cunoscea starea, seú că credea că prin sciința medicale își va puté vindeca sdruncinarea, seú numai din mândria de a se vedé aliat cu némul împărătesc, dori acésta căsătorie, care fu așa de fatală țerei sale.

Dupé încheierea tractatului, ambasadoriî transilvanî priimiră daruri mărețe și dându-le audiența de congediú, împăratul le fągădui că peste puțin va trămite pe principesa Maria-Christina, logodnica lui Bathori; dar curtea imperială tot amână acésta sub deosebite pricinuirî. Bathori se plânse în mai multe rânduri și staturile țerei, ce se temeau ca

acastă alianță cu casa Austriei să nu le fie fatală, diceaū în gura mare că 'și-aū bătut joc Nemții de prințul lor. Spre a potoli aceste sgomote, Ștefan Bocskai care rămăsese la Praga, se duse la începutul lui Martie, în Gratz, capitala Stiriei, unde se căsători ca procurator al stăpînului său Sigismund Bathori cu Maria Christina, față fiind arhiducele Maximilian, fratele împăratului, și Ferdinand, fratele principesei. Bocskai, în ceremonia obicînită în căsătoriile prin procură ale prinților, luă oficial rolul stăpînului său, dar Nemții tot nu trămiseră de o cam dată pe mirésă la soțul ei, pênă în vara următoare.

XXIV.

Domniî români nu perdură vremea așteptând armata lui Sigismund ce nu veni și căutară a se folosi de isbîndile lor și de spaîma ce ele răspândise în vrăjmași. În vreme ce óstea lui Aron cuprinde Măcinul și alte cetăți și răscolă tótă Dobrogea, ai cărei locuitori urînd tirania Turcilor se ridicară cu toții și curățiră țera lor de dînșii, două escadrone de Moldoveni, înaintate în astă provincie, batū în două rânduri, două cete înseminate de Turci și le ieau două stindarde; apoi

Moldovenii se'mpreună cu Dobrogenii revoltați, se învîrtejesc, iewă cu sila Kilia și Benderul, unde ei taie în bucăți pe beul cu 600 Turci, luând și multe turme de dobitoce și mergu de asediază pentru a doua óră Cetatea-Albă, arđendu-ı împrejuririle, după ce au răsipit oștirea beului acelei cetăți, astfel încat d'abia a scăpat tefér, el al optulea, lăsând în puterea Moldovenilor stégurile, tobele, trămbițele și cele mai multe muniții ale sale.

Mihaiu cuprinde Ismailul, unde omorí mai mult de 1000 Turci și gási 70 tunuri de baterie, doué din care erau însemnate cu armele împératului Ferdinand și alte doué cu ale lui Ioan Huniad. Aceste patru tunuri Mihaiu le trámise în dar la prințul Transilvaniei¹⁾ și după ce lăsă în Ismail, o garnizónă de 2000 Români, trecu apoi iarăși Dunărea, pustiind orașele turcesci ce mai rămăseseră în Bulgaria²⁾ și se întórse în grab spre Bucuresci pêne a nu se desghieța de tot Dunărea.

¹⁾ Aceste tunuri se credea a fi fost luate de Ștefan-cel-Mare în bătălia vestită ce câștigă asupra lui Mateiaș-Corvin regele Ungariei, la Baia.

²⁾ Herrera spune că la Smil, Români omorírá mai mult de 2000 Turci și gási 34 de tunuri, din care unele de la Huniad, și lăsară garnizónă ca la 2000 ómeni fiind cetatea tare.

La întorcerea sa în țera Românească, cu toate că curgea de trei palme apa pe ghiața Dunării, întrepidul român, cum țice De Thou, vitezul Domn nesocoti o primejdie așa de învederată și trecu cu totă prada sa de cea-l-altă parte a râului.

În vremea acésta Tătarii năvăliseră în Moldova. Pórta, orânduind Domn în țera Românească pe unul numit Ștefan, însărcinase pe capigi-bașa și pe pașa Silistrei, cu multă putere de Turci Ianiceri și de Tătari să-l ducă în scaun. Mihaiu află de acésta și trămise pe Albert Kiraly, care întâmpină pe dușman la 16 Martie, îl sparse și-l fugări, iar cetatea Silistrei, cruțată pêne atunci, o asemănă cu pământul; apoi ne mai întârziind Kiraly, se învêrteji la orașul Turtucaia, cale de o țic de Rușciuk, o aprinse, ucigând mulți din locuitori și se întorse la Bucuresci, unde se afla Mihaiu. Prințul trămisese de vre-o câteva țile din nou pe Mihalcea ca să ȳea Brăila și să-și răsbune pentru rușinea ce priimise fiind silit, la cea d'întîiu asediere, a se depărta. Cetățuia Brăilei era închisă cu un zid gros și întărit cu pălimore de pari. Armata totă ce o împresura, atât Români luă Mi-

Andreï Borestay țice că Albert Kiraly, la 10 séu 6 maiu luă Smilul, după ce cu o trupă de Români a bătut 3000 Turci ce veniau prin Moldova, omorîndu-le 2000 de ómeni, luă lesne Silistra și apoi veni la Brăila cu multă pradă.

halcea cât și Ungurii în Albert Kiraly pe care Mihaiu, îndată după întorcerea sa de la Turtucaia, îl pornise la Brăila în ajutorul lui Mihalcea, după mărturia chiar a cronicarilor Turci, se urca la 20 mii oameni cu multă artilerie. Garnizóna cetății era de 3000 Turci și nu le mai putea veni alt ajutor, căci Dunărea se desghețase. Când se apropiară creștinii, garnizóna eși din cetate și începu a hărțui, dar fu îndată silită a se închide în ziduri spre a se apăra cu tunurile și cu puscile. Asediatorii deschiseră și duseră șanțuri prin trei locuri și grăbiră mult asedierea. Peste 16 zile, la 30 Martie, înconjurații ne mai putându-se improtivi, se sfătuiră a se preda cu condiții; dar Mihalcea ce era născut din Brăila, nu voia să le dea altă capitulație decât numai voia de a eși cu femeile și cu fii lor, fără de a lua nimic din averea lor. Însă, după multe rugăminte ale lui Kara-Ciaș, Mehemet-Beș și Mustafa-Ciaș, deputați ai garnizónei, căpeteniile unguresci mijlociră și jurară pe credința lor că nu li se va face nici un rău și că potă lua cu dânșii ori-ce voră voi. La 10 Aprilie, Brăila capitulă după o asediere destul de prelungită. Așa, pênă a nu trece dincolo Dunărea ei înbarcară pe corăbii aprópe 1000 cântare de mobile și scule ale lor și începură a eși din cetate spre malul Dunărei plângând și țipând tare; dar

ai noştri zărind că sub straiele lor erau şi bani şi că încă şi în pâni aveau ascuns aur topit, orbiti de dragóstea jafului la care fórte mulţi se deprinseseră cu paguba disciplinei, călcară credinţa dată şi se aruncară asupra sërmanilor Turci, începând a despuia pe unii, pe alţii mai însemnaţi a-i lua robî şi pe vre o câţi-va a-i şi ucide. Kara-Ciauş, vëdënd acéstă călcare a capitulaţiei, le striga: «Mincinoşilor! este óre vre o religie care să ierte ceia ce faceţi?» Atuncî Albert Kiraly cu celelalte capete ale armatei puseră mâna pe săbii spre a opri pe creştinî de a maltrata pe Turci, uciseră vre o câţi-va din cei mai îndëretnici şi ocrotiră trecerea acestor nenorociţi pe cel-l-alt mal al Dunărei.

XXV.

În vreme ce Mihaiû se străduia cu atâta virtute împrotiva duşmanului din afară, zavistia boierilor semăna semînţa împărecherilor din năuntru. O sémă de boierî, vëdënd energia şi calităţile deosebite ce desvolta Mihaiû, se temură ca acest om eroic să nu curme puterea şi supremaţia ce cu atâta nevoie isbutiseră a întemeia în stat asupra puterei domnesci. Începură a vedé într'însul un urmaş al acelor Domni ca Mircea, Dracul,

Țepeș, care într'o vreme sdrobeau vrăjmașul din afară și apăsa puternic dimpreună cu facțiile, anarhia și partitele din ăuntru și libertatea publică. Alții din descurajare, socotind că războiul început nu va pute fi tot așa norocos pêne la sfârșit, alții încă mânați ca tot-d'a-una de patima ambiției și a urei individuale, toate aceste facții în sfârșit, în capul cărora era banul Manta, se uniră și complotară ca să doboré pe Mihaiu și să chiáme pe Turci. Complotiștii băgară fără de veste în Craiova un corp de cincî miî Sêrbî, strînși în léfă de dînșii și se sculară pe față în contra Domnului. Acesta trămite îndată la Craiova un corp de oștire care năpădescé în oraș, sdrobesce pe rësvrătitori și gonesce pe străini pêne îi trece în not Dunărea. Mihaiu se purtă cu multă mărinimie către boierii, dușmanii lui; îi iertă pre toți împreună cu capul lor, banul Manta care, după cum spune Walter, trăia încă la 1599. Apoi acea oștire din Craiova merse sub Albert Kiraly de triumfă prin flacări de orașul Nicopoli; dar, după atâtea isprăvi mărețe și strălucite, Românii cercară și o perdere. Farcaș, avênd cu sine un corp de 3000 Români, Sêrbî și Ungurî, fu înșelat de două custodî români cumpărați de Turci cu 2000 aspri, ca să-i vestescă că vre o sută de Turci pradă pe locuitorii din préjma Vidinului și că-l rógă acei locuitori să a-

large în ajutorul lor. Farcaș încredător se duce și cade în mijlocul unei armii de 30,000 Turci sub un agă; cei mai mulți din ostașii săi, impresurați de vrăjmași, periră. El numai cu puțin, putu scăpa. Acésta perdere ușoră își avu însă cõmpensatia sa cu atâtea alte biruințe și în sfișit cu luarea Brăilei.

XXVI.

Cuprinderea Brăilei încheie într'adevăr glorioasă campanie din ierna 1595, fără sémân póte în istoria lumei. Nicı o dată simțimântul libertății nu îmbărbătă mai puternic inima unui popor; patru luni d'a-rîndul, nesocotind rigórea iernii, nicı numărul cel mare al dușmanului, pururé în câmpul bătăliei, mereu ca nisce uriași, s'aũ răsboit Români din ambele țeri. Într'o vreme așa de scurtă, ei se luptară în dece bătălii însemnate, împrăștiară mai multe armate dușmane, cuprinseră ca la două-deci și cincı orașe mari și puternice și cetăți ¹⁾ și prădară în laturile lor mai multe mi

¹⁾ Printre orașele cuprinse de Români în astă campanie figuréză Orașul de Floci, Brăila, Rușiukul, Turnul, Isakcea, Hirșova, Măcinul, Silistra, Ismailul, Chilia, Benderul, Cetatea Albă, Baba, Siștovul, Cernavoda, Oblucița, Rasgradul, Provata, Dobricea, Zagora, Turtukaia, Nicopoli, Vidinul, Vracea.

de sate. Constantinopolul însuși îi vede pustiind prin fer și flacări pêne la porțile sale! Privind în total acéastă campanie, imaginația este isbită de atâtea îndrăznețe întreprinderi sêvêrșite, ca într'un vârtej de vitejie, de un popor setos de libertate, tresărind subt impulsia unui geniū răsboinic.

IVXX

CARTEA II.

CALUGĂRENI Î

(APRILIE 1595 — DECEMVRIE 1595.)

SUMARIU

I. Mórtea Sultanului Murat III și înalțarea lui Mahome-III. — Noul Sultan își ucide frații. — II. Starea împărației turcesci; proorocii răspândite între Turci și Creștinii despre căderea acestei împărății. — III. Ferhad-Pașa se numesce vizir în locul lui Sinan și pornesce asupra Țării românești; el declară Moldova și Țera românească pašalicuri. — IV. Româniî cuprindă un convoi turcesc pe Dunăre. — Isbînđi în Ardél și Banat împotriva Turcilor. — V. Prefăcută propunere de pace ce Sinan în acea iernă face împăratului. — Împăratul se gătesce de răsboiu. — VI. Trădarea lui Bathory către Domniî români. — Aron-Vodă din Moldova se arestéză și e dus în Ardél. — Ștefan Răzvan se face Domn în Moldova. — VII. Mihaiî-Vodă află schimbarea domniei din Moldova. — El trâmite o deputație în Ardél; trădarea deputațiilor și tractatul de la 20 Maiu 1559. VIII. Mihaiî-Vodă biruie pe Tătari; face o expediție nenorocită

la Nicopole. — IX. Ferhad-Paşa sosesc la Ruşcuk şi se apucă de clădirea podului pe Dunăre. — X. Căderea lui Ferhad-Paşa din vizirat şi mórtea lui. — Sinan se numesce vizir şi seraschier. — Maria Putoianca, eroină română. — XI. Viaţa lui Sinan-Paşa. — El plécă spre Țera românescă şi sosesc la Ruşcuk. — Armia lui şi căpitanii ce o comanda. — XII. Sigismund Bathori își sərbéză nunta. — El află de sosirea lui Sinan şi începe a se găti de óste. — Mihaiu-Vodă își aședă tabăra la Măgurele. Întocmirea ce face de apărare. — Sinan sfiřsesce podul şi trece Dunărea. — XIII. Vadul Călugărenilor. — XIV. Țioa ántéi de bătaie la Călugăreni. — XV. Mihaiu-Vodă vorbesce oștirilor. — XVI. Țioa a dua de bătaie la Călugăreni. — Români perdú bătaia. — XVII. Vestita faptă de vitejie a lui Mihaiu. — Români câștigă bătaia. — Petrecerea Turcilor și a Românilor în acea nópte, în tabără. — XIX. Mihaiu cu óstea sa se trage la Bucuresci, apoi pe la Têrgoviște, la cetatea lui Negru-Vodă și la satul Stoenesci. — XX. Sinan vine la Bucuresci. — Declară Țera pašalic, face cetate la Bucuresci. — XXI. Têrgoviștea. — XXII. Sinan merge la Têrgoviște, unde face cetate și apoi se duce la Stoenesci, după óstea română. — Minunata apărare a lui Mihaiu-Vodă la Stoenesci. — XXIII. Bathori își pune tabăra la Sas-Sebeș și strînge óști. — El dă Sécuilor libertatea cerută. — Bathori merge la Délul-Negru, unde se adună óștile. — Răzvan-Vodă vine cu óste din Moldova. — XXIV. Bathori își clătesce óstea și vine la Rucăr. — Un vultur mare cade în tabără și minunéză pe ostași. — Bathori sosesc la Stoenesci. — XXV. O cometă se arată d'asupra taberei creștine. — Armata creștină merge de tăbăresce lângă Têrgoviște. — Spaímă în tabăra creștină. — Sinan se trage spre Bucuresci. — XXVI. Bathori își întocmesce óstea de bătaie; el află de fuga lui Sinan. — XXVII. Sfat de răboiu în tabăra creștină; se hotărasce a se bate Têrgoviștea. — XXVIII. Bătaie Têrgoviștei. — XXIX. Luarea Têrgoviștei. — XXX. Sfat de răsboiu între creștini. — Ali-Paşa pîrasce pe Sinan. — Patru miș Turci cadú pe nesciute în tabăra creștinilor. — XXXI. Retragerea lui Sinan de la Têrgoviște pênă la Bucuresci și la Giurgiu. — XXXII. Oștirea creștină plécă de la Têrgoviște după Sinan. — Mihaiu-Vodă cu avangardia sosesc mai întîiu la Giurgiu. — XXXIII. Castelul San-Giorgiului. — XXXIV. Zăbovirea lui Sinan la Giurgiu. — El trece Dunărea cu o parte din armată, — Bătălia de la Dunăre. — Vitejia Ro-

mânilor. — Peirea Turcilor. — XXXV. Bathori sosese la Gîurgîu. Desfacerea și prăpădirea desevêșită a Turcilor, care n'apucase a trece Dunărea. — XXXVI. Faptă vitêză a unor ostași Moldoveni. — Dioa întîi a bătăi castelului Sîn-Giorgiü. — XXXVII. Dioa a doua a bătăi castelului. — Picolomini și cu Italianii. — Castelul se cuprinde. — XXXVIII. Sinan fuge spre Constantinopole. — Vestea învingerei sale răspândește gróză între Musulmanii. — XXXIX. Bathori se întorce în Ardél. — XL. Brăila se deșertă de Turci. — Udrea biruie pe Afis-Pașa. — Mihaiü-Vodă cuprinde Turnul și Nicopolul. — Farcaș cuprinde Vidinul. — Sfirșitul campaniei de vară din anul 1595.

I.

Încă de la cele d'întîi triumfuri ale Românilor din acéstă iernă, spaîma și gróza ce cuprinsese tabăra și ținuturile de margine ale împêrăției turcesci intrară și în Constantinopole și pëtrunseră pêne și în saraiul unde trăia traiü desfătat și fără grijă desfrénatul sultan Murat al III-lea. Vaietele și cântirile poporului, demolarisarea ostașilor, a Ianicerilor chiar, care nu mai voiaü a merge la răsboiü sub pricinuire că nu li se plătescú lefile, îl înfiorară de frică și îl siliră a se gândi și la trebile împêrăției sale. Vistieria fiind sleită cu totul, fu silit a lua din casa sa banî spre a mulțumi oștile ce cârteaü cu obrăznicie, făcênd adese și răscole. Spre a îmbărbăta spritele spăimêntate ale ostașilor de pe margine, le trãmise stégul cel sfînt ce se dicea a fi fost al profetului Mahomet și

care, luat de mai nainte de la Egipt, fusese pînă în acea iernă cu sfințenie păstrat în Damasc. Dar ființa de față a stégului profetului chiar nu putu încuragia pe ostași, care acum, cu totul demoralizați, nu mai îndrăzneau a da față cu dușmanul. Sultanul porunci atunci a se face rugăciuni publice în piața cailor (At-meïdan sėu vechiul Hipodrom) în dosul arsenalului; vizirii, șeicii, legiștii, președinții cancelariei stătură acolo de față din porunca lui. Veștile ce mai veniră de la Dunăre adăogiră amarul inimei sale și-ı pricinuiră mórtea, pe care el o presimțise mai dinainte și o grăbi printr'o temere superstițiosă. Saatgi-Hasan (Hasan ciasornicarul), comisul sėu favorit, visă un vis în care juca un rol cu sultanul Suleïman, șeicul Emir Estivi și sultanul Murat. Visul acesta era așa de cıudat încât el nu se putu opri d'a-l descrie stăpînului sėu. Spiritul superstițios al lui Murat III se impresionă fórte de acest vis și trei zile după aceea, apucându-l cârcei la stomac, cređu că i s'a apropiat cıasul morții. El porunci atunci comisului sėu să jertfescă cincı-șeci și douė de oi din care patru negre, opt pestrițe și patru-șeci albe, de pe cum spusese moșul sėu Suleïman în visul lui Hasan și, spre a-și împrăștia posomorıta melancolie, se duse în grădinile saraiului și se odihni în kioșkul zidit de curėnd de Sinan-Pașa pe malul

Bosforului, de unde din două părți se vedeau sosind corăbiile în port. Acolo, peste obiceiul său, porunci musicanților odăiei sale să țină un cântec de jale ce începea prin aceste cuvinte: «Sunt împovărat de sarcina relelor mele: o morțe! fii într'această noapte mereu alături cu mine!» Îndată două galere egiptene înaintară spre port; tunurile lor salutând, curmară aceste cântări jalnice, făcând să plesnescă gemurile kioscului și să cadă în bucăți. Această împrejurare foarte naturală fu privită de Murat ca un semn rău. «Odinioară, zise el, tunurile flotei întregi n'aș făcut nici o smintelă acestor ferestre și acum tot se sdrobesce la șmotul artileriei acestor galere; ved că s'a sfârșit cu viața mea ca și cu kioskul!» și lacrimile inundară obraji și barba lui. Sculându-se apoi d'acolo, el intră în odaia sa, unde se aruncă pe o sofa cu inima apăsată de temere și mîhnire. Chiar în noaptea aceea își dăde sufletul (16 Ianuarie 1585). Mórtea lui fu ținută secretă pînă sosi de la Magnesia (28 Ianuarie) fiul său Mahomet, care fusese la vreme înștiințat de muma sa, venețianca Baffa, Îndată ce el desbarcă la kioskul lui Baiazet, tunurile saraiului și pristaviile în piețe vestiră mórtea lui Murat III și înălțarea lui Mahomet al III-lea. Toți slujbașii alergară spre a-i aduce închinăciune. Noul Sultan era un prinț crud, afe

meiat și muțat de tot prin plăcerile care îl făcură să piardă înfocarea ce avea mai întâiu spre război. După ce ssevârși îngropăciunea tatălui său cu multă pompă, Mahomet III porunci să-l aducă înainte pe toți frații săi, în număr de nouăsprezece; acești feciori și douăzeci și șapte fete rămăseseră numai din o sută două copii ce avusese Murat III cu deosebite neveste. Mahomet cu o fățarnică milă, mângăie temerile fraților săi și față cu dînșii dete porunci pentru ceremonia tăierii lor împrejur; dar, ducându-i apoi în camere despărțite, pentru ca vaietele lor să rămână tănuite, trimise muți cu fatalul laț, de-i sugrumară pe toți. Din aceste nenorocite jertfe ale unui obicei barbar, patru luaseră orecare grad de desvoltare, fiind crescuți cu multă îngrijire. Acela ce da mai multe sperări era sultan Mustafa, împodobit cu cunoscințe literare, care aflând mórtea tatălui său exprimă presimțirea sórtei sale într'un distic elegiac. După aceia, Sultanul porunci să arunce în mare șapte-sprezece róbe însărcinate ale tatălui său. Adoua-đi el puse de aduse înainte-i trupurile fraților săi omoriți, le închise în sicrie de chiparos, le împodobi cu turbane și pene de cocorți și, cu alașu mare, le duse de le îngropă lîngă tatăl său.

II.

Acéastă nouă stăpînire care începea printr'un așa de sângerous ospet de frați, fu priimită de Osmanlii cu o tristă presimțire. Nicî-odată pêne atunci împărăția otomană nu se aflase în așa cumpenă de peire. Oștirile din Constantinopole, nemulțumite că Sultanul fără scirea lor s'a urcat pe tron, îl priimiră cu o răscólă înfricoșată, prădară orașul, voiră a izbi și saraiul și d'abia cu vërsări mari de bani ce li se făcu, se liniștiră. Din afară împărăția era pustiită de Români, Bulgari, Sêrbi, Unguri răsculați, al căror exemplu tôte cele-l-alte popóre creștine din Turcia staū gata a-l urma. Armatele musulmane demoralisate cu totul fugeau de bătaie, în vreme ce staū semețe dinaintea căpeteniilor lor și adesé se răsculaū asupra-le. Pe lîngă acestea, o fómote cumplită cuprinse atât taberile de margine cât și Constantinopolul și, ca cum paharul relelor nu era încă destul de plin, îngrozitóra cîmă își împreunase cu dînsa pustiirile sale. Atunci, în acele grele și amari minute, Turciî, acești crunți și tru-fași cuceritori a șep-te-decî de popóre, staū înmărmuriți și cu durere își întorceau ochiî către puștiile Asiei de unde au venit și unde credū că sunt meniți a se întorce. Proorociî, ce de mult circulaū

printre Mahometani, făceaū pe acest popor fatalist, mistic și creșător în minuni, a crede că acel cîs atît de temut, acum a sosit. Se șicea într'adevăr că proorocul Mahomet murind fu întreat cîtă vreme va ține statul și religia sa, și că el, nerșpunșând nimic, rădică numai mîmile sale în sus arătând cele șee degete, aceia ce sectatoriī Co-ranului tîlmăciră că va să șică *șee, o sută* șeu *o mie* de ani. Apoi cele-l'alte douē soroce trecēnd, rēmășese sorocul fatal de o mie de ani, care toc-mai atunci se împlinise. Se credea și se șicea iară că, precum orașul Constantinopole și-a tras mărirea lui de la un Constantin și apoi a fost luat și sdrobit subt un alt Constantin, și precum împērația romană a început a înflori mai cu sēmă subt un August și se perdu subt un alt August, asemenē și domnirea Stambulului și împērația grēcă cuprinsă de un Mahomet, aū să se sdrobēscă și să se pră-pădescă subt un alt Mahomet și toți bănuiau că acest nou Sultān, cu numele Mahomet, va fi cel preursit pentru căderea împērației. Se mai șicea asemenī că la anul 1453, cînd s'a luat Constan-tinopolul de Mahomet II, se ivise o proorocie care spunea că acest oraș va intra iarășī în stăpînirea creștinilor dupē douī-spre-șee *anī-lunī*, — socotēlă arabică dupē care un *an-lună* cuprinde douī-spre-șee ani d'ai noștri, — și așa de douē-spre-șee ori

duoi-spre-zece ani, adecă 144 ani, adăogindu-se cu 1453, da anul 1597, ce era preursit pentru cădere-rea împărăției turcesci. Mult mai multe și mai curioase erau proorociile ce circulaū printre creștinii și înflăcărau de sperare imaginațiile lor. Eraū niște proorocii vechi ale lui Metodie, episcopul de Patras, ale lui Leon împăratul-filosof cu tablourile profetice ce i se atribuiaū și care vesteau surparea împărăției turcesci de către un om de viță veche; «iată păstorul, ȃicea astă din urmă proorocie, carele va ucide pe lupul ce dorea să mănânce oia: «păstorul îl va ucide și-l va găsi om. Ast-fel va «peri cel ce a stăpînit prin silă». Apoi veneau proorociile lui Merlin, care ȃiceau că unul încoronat cu trei corone va sdrobi împărăția turcescă și că înainte de acéstă dărămare va căde asupra-ı o bôlă urită și gróznică (precum era ciurma de atunci); în sfirșit cea mai răspândită proorocie eraa a strogului Antonie Torquato de la Ferrara, care trăise pe la 1480 pe timpul lui Matei Corvin, craiul Ungariei. El pretindea că împărăția otomană va căde când va ajunge la al XIII-lea séu al XIV-lea Sultan și nu va trece mai mult de anul 1596, căci atunci i se va întîmpla un ce gróznic și de mórte, din pricină că murind Sultanul domnitor se vorū ivi atâtea certuri și lupte între cei mai mari ai statului încât se vorū sfâșia unii pe alții și asemené

voră păți și de către străini. Atunci creștinii voră lua înapoi Ungaria și voră face multe năvăliri în împărăția turcască, care va fi încă necăjită și de o mare ciumă și de o fomete crudă. Apoi, creștinii îmbărbătați și înfocați cu atâta îndrăznélă și grabă și puteri, voră trece marea, încât tótă creștinătatea se va vedé de-o-dată în arme la răsărit, unde va păré mai mult a fi sburat decât a fi trecut. Atunci Turcii se voră creștina și ambele biserici și ambele împărății se voră face una subt un singur împérat creștin. Apoi, pe lîngă aceia, Mahomet III se întîmplase a fi al XIII-lea sultan după Osman cel d'întîiu. Ciuma, fometea, răsboiul, mórtea sultanului Murat, răscola oștirilor, sfâșierile celor mari între partidele dușmane ale vizirilor Sinan și Ferhad, tóte se împreunase spre a da temeiú acestor proorocii. Dar cea mai bună proocie, observă fórte bine un analist contimporan, ar fi fost sabia și unirea creștinilor; nenorocire însă că acéstă din urmă, ca în tot de-a-una când se facú asemené legături contra Turcilor, lipsi și astfel tóte proorociile rêmaseră zadarnice și eșiră de minciună.

III.

Câte-va zile după întronarea noului sultan, Sinan-Paşa fu scos din vizirat și surghiunit la Mal-

gara, iar în locu-î se numi rivalul său Ferhad-Paşa (19 Fevruarie), care tot deodată priimi şi comanda mai presus a armatei, cu poruncă d'a porni asupra Ţerei românesce. Se dicea că Ferhad ar fi isbutit a surpa pe Sinan-Paşa încredinţând pe sultanul cum că Mihaiu-Vodă şi Sigismund Bathori s'au revoltat numai din ura ce aveau către Sinan, iar nu din ura lor către Turci. Ferhad-Paşa, poreclit *Characlan* (şerpele negru), era de origine arnăut. El fusese crescut în saraiu şi, deosebindu-se în totă vremea prin vitejia şi înţelepciunea sa, ajunsese în cele mai mari slujbe ale împărăţiei şi acum pentru o doua oră fu investit cu puterea vizirăscă. Noul mare vizir adună îndată la divan pe toţi vizirii, pe muftiul, pe cadiaskeri, pe nisamgiul, pe cei patru defterdari, precum şi pe agii Ianicilor şi ai bulucilor spre a se sfătui dacă trebuie să se îndrepteze spre Buda său spre Ţera românescă. Divanul se învoi la această din urmă părere. Vizirul porunci la toţi paşii vecini a-şi concentra oştirile la Ruşciuk, unde să se adune şi materialele cu lucrătorii trebuincioşi spre a face pod pe Dunăre: paza acestui post pênă la sosirea sa fu încredinţată lui Lala-Mahomet-Paşa beilerbeiu de Anatolia, care şi porni îndată spre Dunăre. Beierbeiu Rumeliei Asan-Paşa, care se numise în

locul lui Mahomet-Paşa, feciorul lui Sinan-Paşa, și care tot într'o vreme comanda cetatea Vidinul, priimi poruncă să pregătéseă această trecere. Pe când marele vizir se ocupa cu multă activitate în Constantinopole de pregătirile îngrozitórei sale expediții în contra Țerii românesce, o răscólă a Spahiilor, aprinsă prin zizaniile vrăjmașilor săi, Sinan-Paşa și Cicală-Paşa, turbură liniștea capitalei și era p'aci să-l răstórne din vizirat și să-i răpună și vieța; dar prin vërsări de banī și cu sprijinul ce avu de la Ianiceri, putu lesne s'o răsi-pescă (21 aprilie, 1595). După domolirea acestei răscóle, marele vizir eși cu alaflu din Constanti-nopole, joī în 26 aprilie și tăbărī la Daut-Paşa, ducënd cu sine 10,000 Ianiceri sub Zagargi-Paşa, tótă călărimea cu léfă ce rămăsese la Pórtă și călărimea străină atât din aripa dreptă cât și din aripa stîngă. Corturile armatei se scoseseră cu câte-va zile mai înainte și se armase șcece galere, pe care încărcându-le cu tunuri și alte muniții, le porniră la Varna, de unde pe Dunăre să se urce la Rușciuk. Al duoilea vizir, Ibrahim-Paşa, fu numit caimacam în lipsa lui Ferhad și rămase în Constantinopole împreună cu aga Ianicerilor pentru paza orașului și cărmuirea trebilor împărăției. Caimacamul era dușman taīnic al vizirului și, cu tóte

că în public se arăta că se ocupă cu pregătirea și adunarea oștirilor și a armelor spre a le trimite lui Ferhad, în faptă însă se silea cât putea să răsipescă toate pregătirile făcute. Vădând Ibraim-Pașa că vizirul trimitea din cale curier după curier, scriind sultanului că se apropie de hotarele țerei Românesce cu o mână de soldați rău armați și că-l roagă a trimite îndată oștile ajutóre, el se puse de arăta sultanului că pricina pentru care oștile se adună încet și mergă cu greu către hotar nu e, după cum se țice, căci lor le e témă a merge împotriva Românilor, dar căci ele urăscă pe Ferhad-Pașa și nu voră a se bate sub dînsul cu dușmanul. Spre adevेरirea țiselor lui, el scóse de martură dinaintea sultanului pe muftiul Bostan-Zadel, pe cadiaskerul Baki, pe viziri Gerah-Pașa, Hasan-Pașa și pe feciorul lui Cicala-Pașa, toți partizană ai lui Sinan, cumpărați de dînsul cu vre o câte-va pungă de sechină și care toți adevेरiră arătarea lui Ibraim. Acésta începu a face impresie asupra minței sultanului.

În vreme ce aceste intrigă în Constantinopole urdeau peirea lui Ferhad-Pașa, el înainta în calea sa. Plecând de la Daut-Pașa în 30 Aprilie, ajunse la Ciorli, unde porunci de a forma un trup de 1000 ómenă pușcași și dete lui Husein-Beî co-

manda Spahiilor. Acei 1000 pușcași se luaă din tot locul unde tãbãra armia și cei ce se înrolã salutaă în tôte ȝilele pe marele vizir dinaintea cortului sãu pe la trei sãu patru cãsurã de pe ameađi. În cele d'întãu ȝile ale luneã Maiũ ajunse vizirul la Andrianopole și făcu scire cã va zãbovi acolo ȝ ce ȝile. În 13 Maiũ, pãnã a nu pleca din Andrianopole vizirul, potrivit vecheã și statorniceã dorințe a Porțeã, șterse drepturile ce principatele Mold va și ȝera Romãnescã își pãstrasera prin capitulațiile lor și le declarã provinciã ale împãrãției turcescã (*ialeti*). El numi ca pașã în Moldova pe Giafer-Pașã, fostul beilerbei al Servanului și în ȝera romãnescã pe Satirgi-Mehmet-Pașã și, luând în privire sperarea viitõrelor lor venituri, li se puse condiții ca sã aibã a ține fie-care câte 1000 soldați cu cheltuiala lor. Fiind cã acum ambele principate erau reduse în starea celor-l-alte provincii ale împãrãției, vizirul dete slujba de defterdar în ambele ȝeri lui Mehmet, beiu de la Jem Șeker și într'aceiași vreme, hotãri 12,000 õmeni în lefã drept garnizonã acolo.

IV.

Pe cãnd acest nor amenințãtor de grõsnicã vijelie se apropia de țera lor, Romãniã aflarã cã un

convoiū foarte bogat în bani și bucate trecea din Constantinopole spre Ungaria. «Mirosul acestei prăđi scóte pe acești lei din vizuinele lor și îi împinge a face tot spre a o dobîndi», ăice istoricul frances Montreux. Oștile române întîmpinară pe Turciī ce povățuiaū acel convoiū. Lupta ținu multă vreme cu noroc schimbat, pêne când curățul isbuti și ai noștri luară trei corăbiī încărcate. Vestea că se apropie armata lui Ferhat-Pașa nu'ī putu face a se lăsa de acea dobîndă. Căt-va după acésta, Sigismund Bathori în Ardél trămise pe cel mai vestit general al său George Borbeli, în Banat la Caransebeș și Lugoš. Cu tóte că avea cu sine puținī ostași, Borbeli cuprinse prin silă duoē casteluri turcescī, anume Bocșa și Varsoși; dar garnizónele turcescī de la Lipova, Giula, Csanad și Ieneū, aflând prin spionī că orașul Iofö se afla fără garnizonă, voiră a se folosi de lipsa oștirilor lui Borbeli din Ardél și, cu puteri unite, năvăliră în acésta țéră, cuprinseră Iofö cu șapte sate din prejur, unde trecură tot prin foc și sabie și duseră pe locuitori în robie. Aflând Bathori acésta, spre a-și rěsbuna, pornesce din Alba-Iulia o cėtă de oștire alėsă, de cuprinde Totvaragia, măcelărind garnizóna. Acéstă cėtă se unesce apoi cu Borbeli, care bătea Făgetul și, dupe ce-l țieaū, plécă asupra pașii de la Temișóra care, unindu-se

cu beii de la Lipova, Giula, Csanad și Ieneu, cu mari puteri alergă asupra-î. În bătălia însemnată ce urmă, creștinii rëmaseră biruitori. Pașa Timișorei abia scăpă cu fuga; iar beii Giulei și Csanadului fură prinși; viața lor numai fu cruțată; toți cei-l-alți prinși fură uciși în fața armiei creștine. În urma acestora, Borbeli merse să bată cetea Lipova.

V.

În acéstă iernă puterea răsboiului fiind în Țera românească și Moldova, Ungaria rësufă puțin de mișcările armelor. Sinan-Pașa de la Belgrad, de unde iernă, află prin fugari renegați, silințele și umbletele prinților creștini pentru o mare legătură împrotiva Turcilor. Spre a domoli focul cu care aceștia se pregăteau la răsboiu, meșteșugitul vizit creșu că ar fi bine să facă a străluci dinaintea ochilor lor o mincinosă lucóre de pace. Spre acest sfîrșit făcu împëratului o propunere de pace, dar puind condiții grele care era încredințat că nu vor fi priimate. Unele din aceste condiții erau: d'a plăti tributul anilor trecuți, a îngriji pentru trãmînterea lui regulată în toți anii de aci înainte și a nu da nicî un ajutor Ardelenilor, Muntenilor și Moldovenilor, revoltați asupra Porței, nicî a le

lua partea în viitor; de unde nu, amenința Sinan că, în primăvara viitoare, va merge să bată Viena. El tracta încă în propunerea sa pe totă nația nemțescă cu un mare dispreț, dicând că Nemții sunt nisce lași care nu pot să suferi nici fόμεa nici căldura și că sunt bunți numai d'a bea și d'a mânca. La aceste condiții aspre și cuvinte ocăritóre, împăratul răspunse cu vrednicie, arătând că o cercare rea va dovedi îndată lui Sinan că Nemții știu a se bate cu ferul; că zadarnicile sale amenințări nu-și sunt de nici un folos, de vreme ce are a face cu bărbați, iar nu cu copii care se sperie de cel mai mic sgomot. Apoi, lepădând condițiile turcesci, propuse altele cu totul împotrivitoare, între care și aceia ca Sinan să dea înapoi toate castelurile cuprinse și pe toți prinșii și ca Pórta să se lepede de nedreptele ei pretenții asupra Moldovei și Țerei românesce, țeri vechi feudatare ale corónei Ungariei. Într'acest chip se zădărnicea toate aceste vorbirii despre pace.

Sinan Pașa fu apoi chiămat la Constantinopole și depărtat din vizirat, dupe cum am văduț înapoi; în locu-și veni la Belgrad Hasan-Pașa cu beilerbeul Greciei, feciorul lui Sinan-Pașa, și cu nisce Domni și boierii pribegii din Țera românescă și Moldova, care din ambiție călcând legea și datoria lor, sub stégurile turcesci se luptau în contra creștinilor.

Împăratul începu atunci a se găti cu totă silința spre a urma rășboiul în primăvéra viitoare. El chiâmă pentru 8 Februarie, 1595, adunarea Staturilor Ungariei la Presburg și ale Boemiei la Praga, pe đioa de 9 Februarie. Archiducele Mateiú deschise adunarea Staturilor Ungariei, cerându-le mijlóce spre a urma cu isbîndă rășboiul din primăvéra viitoare. Cererea i se împlini, hotărîndu-se de adunare o dajdie de obște pentru toți, fie de orice rang ar fi și orice privilegiú arú avé. Dieta de la Praga o deschise însuși împăratul și, mulțumind Staturilor pentru zelul lor și puternicele ajutóre în bani și ómení ce dedeseră spre susținerea gloriei numelú de creștin, el le descrie starea lucrărilor rășboiului. El le spuse că rugase pe papa, pe craiul Spaniei, p'al Poloniei și Suediei, pe marele duce al Muscalilor și pe mulți alți prinți străini, cum și pe prinții Germaniei la dieta de la Ratisbona; și că spera că toți își vorú uni puterile cu ale sale împotriva dușmanului. El le vorbi apoi de legătura ofensivă și defensivă a prinților Ardélului, Moldovei și țerei Românesci, de trofee și biruințele lor și încheiă cerénd Staturilor ajutóre în ómení și bani. Staturile îi deteră pentru Boemia, Moravia, Silesia și Luzacia, 600 călăreți și 10,000 pedestrași, care de la începutul lui Maiú și pêne la sfirșitul lui Noemvrie trebuiaú să slu-

jescă cu cheltuiala lor în armata împăratăscă. Împăratul numi mai mare peste oștile sale în Ungaria pe comitele Mansfeld, căpitan vestit în răsbóie pe acele vremi și-l cinsti cu titlul de principe.

VI.

În vreme ce ambele împărății se găteau cu atâta silință spre a purta cu putere rășboiul, unirea voevóilor Ardélului, Moldovei și Țerei românesce, care, după cum vėdurăm, fusese de mare folos causei creștinătății, fu în primejdie de a fi sdrobită, și aceste țeri, acuma așa amenințate de Turci, în nevoia de a deschide rășboiul între dınsele. Înțelepciunea lui Mihaiu-Vodă se grăbi a opri o asemenea nenorocire ; dar sėmînță de vrajbă ce se aruncă atunci, rodi mult mai apoi, zădărnici tot sängele ce se vėrsase pentru cauza creștinătății, asvirli aceste trei țeri în valuri și în nenorociri cumplite și mântui împărăția turcėscă de peirea ce o amenințase. Sigismund Bathori, nestatornic și zadarnic, se trufi și se înalță cu mintea de când tractă și se rudi prin căsătorie cu împăratul nemțesc, și începu de o-dată prin usurpare, a se întitula prinț al Țerei românesce și al Moldaviei, arătând prin acėsta dorința sa de a schimba tractatul de alianță ce făcuse cu Domniile române, într'un trac-

tat de suzeranitate a sa asupra-le. Evenimentele timpurilor păstraseră aceste trei principate, Ardélul, Țera românescă și Moldova, singure, isolate, între împărăția turcescă, împărăția nemțescă și crăia Poloniei. Era óre-cum firesc lucru ca oricare dintre stăpînitorii din aceste trei țări ce se simțea în putere, să caute a le uni într'un singur Stat și a reîntrupa ast-fel vechia crăie a Daciei. Mai mulți prinți români și unguri o ispitiră; dar ceia ce împingea pe Români către acésta era dorința d'ași constitui unitatea lor constituțională, d'a se uni între sine frați de aceiași limbă și sânge, în vreme ce Ungurii nu erau împinși decât de vechia și statornică lor dorință d'ași întemeia supremația lor asupra întregii nații române și, călcând'o în picior, a da împărăției lor țermurile Mărei-Negre. Lupta între aceste tendințe împotrivoare ale Românilor și ale Ungurilor zădărnici tóte întreprinderile de a reîntemeia regatul Daciei, și acésta rivalitate națională aduse robirea comună.

Tocmai în minutul când se cerea încredere reciprocă și unire, nesocotitul Bathori, mai mult din zădărnicie, aprinse torța acum stinsă a vechilor urî naționale. Proiectele lui ambițioase găsiră partisanî nu numai în Ardél, dar încă și în Moldova și în Țera românescă. Cu tot meritul ce Aron-Vodă își dobândise prin răscularea lui asupra Turcilor, Mol-

dovenii tot nu puteau uita tiraniile lui de mai înainte. În înțelegere cu Sigismund Bathori se urdi asupra lui Aron-Vodă un complot între boierii moldoveni, în capul cărora sta aga Răsvan ce comanda guardia de Unguri a acestui Domn. Sub pricinuire că s'ar fi prins nisce scrisori scrise de mâna lui Aron, care dovedeau că el se afla în înțelegere cu Turcii și cu cardinalul Andrei Bathori din Polonia, vărul prințului Sigismund, un trup de oștire din Ardél, sub comanda lui Gaspar Corniș și Francisc Daczo, intră fără veste în Iași și, împreună cu Răsvan, ridică pe Aron cu soția și feciorii lui, la 23 Aprilie 1595, și-i duse sub pază în Ardél, sub pretext ca să se apere și să se desvînovătescă către Sigismund. Dar acesta îl închise în castelul Vințului, orașel pe Mureș, puțin departe de Alba-Iulia, vestit printr'o fără-de-lege a curței Austriei, mórtea cardinalului Martinuțiu, (1551) care fu ucis de generalul spaniol Castaldo. Nu se scie dacă Aron-Vodă a fost vinovat întru adevăr de trădarea ce a motivat arestarea lui séu dacă a cădut jertfă ambiției lui Răsvan și lui Bathori. Nimeni n'a vădut acele scrisori de trădare ale lui. Noi ne plecăm a crede, cu mai mulți analiști contemporani, că fără dreptate a fost el asvîrlit după tron în temniță; dar cumplita lui domnire îi meritase o asemené cădere. El își sfîrși viața la

Maiu 1597, în aceiași temniță. Tótă avuția lui cea mare, strînsă prin stórceri nelegiuite, fu confiscată de Bathori spre a sluji pentru cheltuiala răsboiului. Mai mulți din boierii partizanî ai lui Aron-Vodă se turburără fórté la acéstă silnică și fără dreptate faptă; de aceia, mulți din ei fură închiși, uniî pedepsiți cu mórté. Aceste fapte nedrepte rēciră cu totul spiritele Moldovenilor de către Bathori și le întórseră către Polonia, unde mai mulți boieri se aflaú în pribegie, aceia ce dete Poloniilor îndrăznelă de a căuta să intre în Moldova. Ast-fel dreptatea dumnezeéscă scóte rēsplata unei fapte dintr'însa chiar; și Răsvan, precum și Bathori, traseră dintr'acésta mult rēú și stingere asupra capetelor lor. Aga Răsvan fu numit de Sigismund Bathori Domn în Moldova sub suzeranitatea lui și-și luă nume de domnie Ștefan-Vodă. Acest Răsvan era născut în Moldova, dintr'un tată țigan și o mumă moldovencă. El intrase de tēnēr în armia polonă, și, deosebindu-se printr'o vitejie neobicînută în răsboiul cu Muscalii, fu din simplu soldat rădicat la cele mai înalte trepte ostășesci de craiul Poloniei Ștefan Bathori. În urmă, întorcēndu-se în Moldova, intră în slujba lui Aron-Vodă, care-i dete rangul de agă și-l trāmise în Maiu 1593, sol la Sigismund Bathori. Apoi Răsvan priimi de la Aron comanda guardiei sale de Ungurî. El trase la sine

dragostea acestor ostași și isbuti, după cum vădura, cu ajutorul lui Bathori, a răsturna pe Domnul său și a se urca ast-fel în locu-și pe un tron de care se făcuse vrednic prin vitejia sa.

Sigismund Bathori, temându-se ca nu cum-va boierii moldoveni, care erau pribegii în Polonia, împreună cu Poloni, să facă vre-o năvălire în Moldova spre a turbura starea lucrurilor, întocmite după plăcerea lui, trămise pe Gaspar Corniș la Zamoisky, marele hatman al coronei Poloniei, spre a-și vesti că el s'a făcut acum stăpîn al Moldovei și îl poftesce ca să nu umble a intra în acea țară și a-și aduce vre-o pagubă. Zamoisky îi dete răspuns în scris că această trebă privesce pe crai și pe Staturi, și că ar fi fost mai bine dacă Bathori nu întreprindea o asemenea faptă pînă a nu cerceta mai întîiu părerea regelui Poloniei. Într'acest chip ambiția lui Bathori deșteptă în inima Polonilor vechia lor dorință d'a stăpîni Moldova și aduse mari nenorociri.

VII.

Tocmai se gătea Mihaiu-Vodă de a se apăra în contra năvălirei cu care îl amenința vizirul Ferhad-Pașa, când prinse veste de întîmplările din Moldova și de cugetele ambițioase ale lui Bathori asu-

pra țereii și domniei sale. Dintru'nțiiu el nesocoti acele proiecte ale unui aliat trădător și călcător de jurământ și declară că-și va apăra cu puterea drepturile, de se va atinge cine-va de dînsele. Dar stolul oștilor turcesci acum se pornise spre țeră, în acea primejdie Mihaiu simți nu numai că nu putea intra în luptă cu Sigismund Bathori, dar că încă avea trebuință de ajutorul lui. El mai avea apoi a se teme ca mișelul său aliat să nu-l jertfescă Turcilor; în adevăr, tocmai atunci pe la începutul lui Maiu, sosise în Ardél căușul Ibrahim, aducând lui Bathori caftane și scrisori atât de la șultanul cât și de la aga curții de Constantinopol și de la Amat-Pașa din Temișóra, prin care i se făgăduia că șultanul îl va recunósce stăpînitor peste câte trele principatele, cu titlu de craiu și cu plata unui tribut anual de 5000, în loc de 15,000 sechinii, ce plătea Ardélul mai nainte, numai să se tragă din legătura creștină. Era adevărat că aceste făgăduieli erau pré mari ca să pótă fi ținute. Mihaiu însé putea să se témă ori de ce de la un om așa de nestatornic la minte și la jurămintele sale. Împăratul însuși avea témă de slăbiciunea lui Sigismund și încă de la 7 Martie îi scrisese să se ferescă de ispita Turcilor, care «se silescă din mâni și din piciores, prin amenințări și făgăduieli» ca să-l tragă pe el și pe voievozii români din ali-

anța creștină. În această cumpănă grea în care se afla, Mihaiū găsi în inima sa curagiul rar și forte de lăudat de a jertfi mărimea și neatârnairea sa, dragotea de sine, drepturile sale și chiar ale patriei, pentru un mare interes al omenirei și al civilizației creștine. Adunând țera spre a se chibzui, își aleseră cu toții sfat de folos acestei nevoi, ca Domnul să se închine lui Sigismund, păstrându-și însă fără scădere drepturile suveranității și veniturile țerei. Cu asemené instrucții porni în Ardel o deputație compusă de Eftimie mitropolitul Târgoviștei, Teofil episcopul Râmnicului, Luca episcopul Buzăului, Dimitrie, Preda și Borcea, vizitieri Dan și Teodosie, postelnicii Radu Buzescu și Stamate, clucerii Radu și Vintilă. La 2 (12) Maiū, sosi această deputație în Alba-Iulia și îndată fu priimită în audiență de Bathori. El orîndui din parte-î spre a tracta cu deputația pe Stefan Iojica, sfetnicul și cancelariul său cel mare și pe George Ravadzi sfetnic al său și căpitan al cetății Szamos-Ujvar. Dar «dintr'acești boieri ce-î trâmisesese Mihaiū-Vodă pentru tocmélă, dice chronica, în-vrăjbitorul diavol umblă în mijlocul lor, de se apucară uniî cu alții mai mult să facă vrajbe decât pace, cum să scóță pe Mihaiū-Vodă din țéră ; iar ceî-lalți boieri ce se nevoiaū să slujască Domnului lor în dreptate, de neprieteni fură bi-

«ruiți.» Într'acest chip, prin vrăjmașia unor boierii, se făcu ca tractatul ce se încheie între plenipotenții români și unguri la Alba-Iulia, în 20 Maiu 1595, nu fu de pe cum voise Mihaiu, numai un simplu tractat de închinare, ci din potrivă legiul o supunere desevârșită și o întrupare a Țerei românesci cu Ardélul. Cuprinderea acestui tractat era: că episcopiî, boierii, împreună cu Mihaiu-Vodă și cu tótă țera, își alegu de Domn stăpînitoe pe Sigismund Bathori și pe următorii săi, cărui depunū jurămêntul de credință. Acest prinț, neputênd sta necurmat în Țera românescă, o va cârmui printr'un vice-voevod ales de țeră, care să scie limba și obiceiurile ei și cărui prinț să-l trămită stég, buzdugan și sabie, semnele dregătoriei. Vice-voevodul va alege un sfat de duoîspredece boierii mai bêtănii, între care să nu între nici un Grec și cu care să cârmuiescă țera. Veniturile lor vorū fi hotărîte de prinț și el nu se va mai întitula ca înainte: «Din mila lui Dumnezeu», nici va numi orașele țerei «ale sale»; într'un cuvînt el va fi numai un slujbaș al prințului. Acesta singur va avé dreptul de vieță și de mórte asupra boierilor, dreptul de a face dăni la pămîntenii, dreptul de a tracta cu puterile străine pentru țeră. La dietele Ardélului să se trămită deputați și din Țera românescă, care să aibă drept de a vorbi

și a vota ca și ceî-l-alți deputați. Libertatea și veniturile clerului și ale călugărilor se asigurau, și jurisdicția mitropolitului Têrgoviștei se întindea peste tôte bisericile româneșei din țerile ce se aflau sub stăpînirea prințului. Pentru tôte acestea Bathori se lega că el și următorii săi voru apăra cu tôte mijlócele lor, țera de vrăjmași. Acest tractat fu un act de rësbunare al aristocrației împotriva lui Mihaiu, pe care în zadar ea se ispitise a-l rësturna.

Boșerii și călugării, spre a-și asigura și a-și întinde privilegiile lor, spre a umili pe Mihaiu, scăđendu'l din trépta de Domn suveran la aceia de un slujbaș unguresc, trădară drepturile nației și o aruncară sub supremația și stăpînirea nației unguresci, dușmana ei cea de de mult. Acest tractat înjositor pentru el și nația sa, eșit din trădarea din năuntru și din afară, fatalitatea împrejurărilor puse pe Mihaiu în nevoie de a-l priimi, dar de atunci trufașa lui inimă își făgădui o rësbunare puternică și ura ce hrăni familiei Bathorescilor și pe care sciu a o împărtăși poporului român, fu atât de înfocată încât arse cu totul acéstă familie și stinse cu sunet pomenirea ei.

Cu întórcerea deputaților din Ardél, Sigismund trãmise pe George Palatică ca să ducă lui Mihaiu-Vodă buzduganul și stégul ostășesc, semnele «voe-

vodatului» și să priimască jurământul lui și al boierilor. Mihaiu făcu acest jurământ, dar în inima lui hotărî a scăpa de dînsul la cea mai d'întîiu ocașie. Într'aceiași vreme, la 1 Iunie, sosiră la Alba-Iulia deputații Moldovei, care încheiară un tractat cu aceleași condiții ca cel cu Țera românească. De atunci Sigismund Bathori începu a purta titlu de «Principe al crăiilor Ardélului, Moldaviei și Țerei Românesce și al sfintei împărății romane (regnorum Transilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinæ et Sacri Romani Imperii Princeps,))» și în Europa începu a fi privit și numit *Rege al Daciei*, căci locuitorilor acestor trei principate, Români, Unguri și Sași, li se da numirea comună de *Daci*. Dar această nesocotită ambiție a lui Bathori nu sluji la alt-ceva decât de a deschide ochii Românilor și a le aduce mereu aminte de vechia crăie a Daciei, moștenirea lor părintescă. Ast-fel Ungurii înșiși lucrară și făcură pe lume a crede într'un viitor regat al Daciei, fantasmă îngrozitoare ce astăzi îngheață inimile lor de spaimă.¹⁾

¹⁾ După Sigismund Bathori, prinții următorii păstrară idea lui de regat al Daciei: ast-fel cardinalul Andrei Bathori, Gabriel Bathori și Bethlen Gabor, care la 1628, cere de la sultanul a-î recunoște titlul de *Rege al Daciei*.

VIII.

În vremea acestor tractații, vizirul Ferhad se apropia încet de hotarele noastre și Tătarii, ce priimiseră poruncă de a ajuta operațiile armatei turcescî, năvăliră către începutul lui Iunie, cu o puternică oștire asupra Moldovei și Țerei românești. Mihaiu-Vodă, cu un trup de oște alcătuită de Români, Ardeleni și Cazaci, pripesce de le ese înainte la hotarul Țerei românești, le dă o sabie, îi împrăștie și-i silește a se întorce înapoi, cum inima lor n'a voit. Îndată dupe aceea, Mihaiu-Vodă ȧea cu sine o ceta de cãlãreți și pedestrași români, împreună cu o ceta de cãlãreți ardeleni din trupul lui Albert Kiraly, sub comanda lui Gaspar Födossi, și pornind din București, stringe pe lîngã dînsul pe toți ostașii români și bulgari ce întempină în cale și pe o sema de paznici din volintiri și în dia mare, lîngã Nicopole, trece Dunarea pe vase în vederea și în fața oștirilor turcescî, adunate acolo spre ocrotirea construcției vaselor pentru podul ce se pregatea a se face pe Dunare. Cum trecura ai noștri riul, detera îndata navalã asupra Turcilor, îi batũ, îi spargũ, îi punũ în gona și-i silescũ a cãuta scãpare dupã șanțuri, închidẽndu-se în tabãrã. Acestã tabãrã era aședatã pe lîngã riul Osmu ce curge din Balcani și se vearsã în Dunare aprupe de Nicopole, și lîngã dînsa erau grãmãdite

la un loc, ca la o mie de luntri, cu toate cele trebuincioase pentru facerea podului. Numărul Românilor, spună că se urca la cincă miă ómenă, în vreme ce Turciă treceaă peste două-spre-dece miă. Bătălia acéstă urmă în 10 Iunie. Româniă cuprinseră tabăra cu asalt, robiră și trecură sub ascutișul sa-
biei pe mulți Turci, ca la 500: iar, după alții, 1600 Turci cădură morți. Despre pașa nu se scie de a scăpat séu de a rămas mort. Tóte luntrile fură mistuite prin foc, afară de vre o dece ce erau aședate mai departe și de care nu se putură apropia. Ele slujiră în urmă la ai noștri spre a trece dincóce de riú bucatele găsite acolo. Un Turc ales ce purta grija acestor lucrări ale podului, vêdând arderea luntrilor, di-se către Födössi: «Daca óstea vóstră ar fi luat astăđi pré puternicului padișah patru cetăți, n'ar fi fost nenorocire
«mai mare la el decât paguba ce-ă face arderea
«acestor luntri.» Româniă luară în astă isbîndă șese stégură și două tunură, falconete ce Turciă câștigaseră în anul trecut sub cetatea Raab, de la oștile împărătescă; Mihaă-Vodă le trãmise lui Balthori, împreună cu 16 tunură și multe pale, hangerură și alte arme bogat împodobite ce dobîndiră acolo ostașiă sėi. Eă găsiră încă mult praf, munițiă și multe instrumente de fer; dar pe acestea, neputându-le duce cu dînșiă, le aruncară în apă. Învingătoriă româniă petrecură nóptea în acel loc și

în ziua următoare, 11 Iunie, apropiindu-se de Nicopole, scóseră pe dușman dintr'însul. Eî cuprindú orașul, îl strică și îl dau pradă flacărilor. Nemulțumindu-se cu atâta isbîndă și înflăcărați de norocul ce-î favorisa, eî se aruncă chiar asupra cetății și isbutescú a face, lîngă pórtă cea mică, o spăr-tură cât să póta trece două ómenî. Dar cei din nă-untru începură a vërșa din tunurile și puscile lor descărcături omorítóre și aí noștri, vedënd că per-duseră vre o 50 séú 60 ómenî, lăsară cetatea și trecënd Dunărea, se întórseră în țeră, veseli de norocita lor expediție.

IX.

Acestă expediție a Românilor la Nicopole se mări fórte mult de uniî din analiștii contimporani, care o transformară într'o bătălie generală cu tótă óstea lui Ferhad-Pașa, în care acesta rămase în-vins cu o pierdere fórte mare. Chiar Turcii, duș-maniî lui Ferhad-Pașa răspândiră acéstă veste ne-adeverată, ca să-l póta perde mai cu înlesnire. Noi însă deterăm mai mult credémînt raportului lui Albert Kiraly către stăpînul séú, ce se potri-vesce cu arătarea unor analiști aí timpului. Per-derile Turcilor încă nu fură așa de nenorocite pre-cum credeaú creștiniî și Turcii chiar, căci în pu-

ține ile luntrile se făcură și se adunară la loc. Se vede că Mihaiu voi încă a face cu acestea, ceia ce făcuse cu cele-lalte; el trecu vre-o mie de ómenii lângă Nicopole ca să pună mână pe acele vase ce se coborau pe Dunăre spre schela Ravehe unde Hasan-Pașa beilerbeiu Rumeliei, însărcinat cu construcția podului, le aduna. Români se daseră ascuns și le pândeau trecerea; dar a doua-i dimineta oștile Rumeliei și Segban-Bași, generalul Ianicerilor, care păzea acele luntri, plecară spre dînșii și aflând în cale de la un prins starea și aședarea lor, se ascunseră tótă ioa aceia într'un loc priincios, și a doua-i, când se crăpa de ioă isbiră fără de veste Turcii pe ai noștri cu atâta noroc încât îi învinseră și-i puseră pe fugă.

În sfirșit, după șapte săptămâni de la plecarea sa din Constantinopole, Ferhad-Pașa sosise acum pe la jumătatea lui Iunie în Rușciuk, unde găsi gata lemnele pentru facerea podului. Pricina zăbovirei lui în cale fu, după cum scim, întârșierea adunării soldașilor și greutatea ce întâmpină întru strîngerea munișilor și a bucatelor din partea dușmanilor sêi rēmași în Constantinopole. Îndată ce sosiră vasele de la Nicopole, în 6 Iulie, se apucară de lucrul podului. Un Român ce pică atunci în mânele Turcilor și care se vedea a fi fost trāmis într'adins de Mihaiu-Vodă, le spuse că acesta

priimise ajutóre din Ardél și Ungaria și că se afla în Bucurescî în capul a șépte-đeci miî ostași. Segban-Bași fu însărcinat a trage linia podului cu vre-o câți-va beî din Rumelia, care trebuiaû să mérgă înainte. Marele vizir sta la capul podului subt un kioșc susținut de opt stîlpi, de unde putea sê vadă și silința ce se punea la lucrarea podului si totû ce se petrecea în tabără. În locul unde se făcea podul era, în mijlocul rîului, un ostrov lat, sădit tot cu sălcii, unde podul ajunsese în cincî séu șése đile. Ostrovul fu ocupat mai întiû și se aședară acolo corturi. Cel-lalt canal al rîului, ce se întindea pêně la cetățuia St. George, era fórte larg încât trebuia cel puțin 500 vase spre a face podul. Era lîngă cetățuie locul cam ridicat și nisce sangiaci-beî fură orînduiți spre altăia ca să pótă prinde capul podului. În 8 Iulie beilerbeîul Rumeliei Hasan-Pașa intră cu pompă în tăbără, ducênd ca la 500 robî și aprópe patru miî capete de creștinî din Transilvania și Ungaria. Satîrgi-Mehemet-Pașa, ce fusese numit beilerbeîul Țereî românescî, fiind chiămat, sosi și el peste puține đile în tabără.

X.

Într'aceia, pe când Ferhad-Pașa se ocupa cu construcția podului, măgulindu-se cu sperare că va

supune îndată Țera românească și apoi prin Ardél își va deschide calea spre Bělgrad, ca să începă operațiile răsboiului în Ungaria, vrăjmașii săi din Constantinopole nu sta în nelucrare. Sinan-Pașa câștigase pe taĭnicii haremului, care începură a băga multe hule asupra lui Ferhad în capul despotului. Îl învinovățiră că în fundul inimei sale e *ghïaur* și că are relații secrete cu Mihaiu-Vodă, si-lind împreună a prăpădi cu totul armia mahometană; că perduse o mare bătălie la Nicopole; că ostașii nu voru a se mai bate sub dînsul: că opresce pe sémă-î baniî cu care trebuie să plătescă oștile și că, de i se va lăsa încă comanda armiei, e de temut că ambiția și scumpetea lui să nu pricinuiască nenorociri și mai mari. Prin aceste pîri neadevărate, Ibraim-Pașa și cei-lalți prietini ai lui Sinan isbutiră a răsturna pe Ferhad-Pașa, și în 6 Iulie, Sinan-Pașa fu numit în locu'î mare vizir pentru a patra óră. A doua ȓi (7 Iulie) noul vizir porni pe chehaioa capigiilor, Ahmet-Aga, cu un ferman ca să ȓea pecetea împărătescă din mână lui Ferhad și să'l și omóre de va avé ocașie priinciósă. Dar cu duoë ȓile înainte de a sosi chehaioa în tabără la Rușciuk, Ferhad-Pașa, înștiințat fiind de nisce credincioși ai săi din Constantinopole despre ceia ce i se pregătea, chiamă la sine pe Mehemet-Satirgi Pașa, ȓi dete pecetea împără-

téscă în mână, spuindu-î că el e mazil și cu tot bagagiul său, însoțit de trei mii voinici călăreți, luă drumul Constantinoplei. În cale întâlni trupele Siriei, pe care Sinan le pornise după dînsul, dîcîndu-le: «Mie capul, voe avuțiile!» Ferhad scăpă din mîna acestora, lăsându-le în jaf avuția sa, ce era încărcată tótă pe cămile legate câte șese unele de altele. Dintr'un dél vecin el privi acéstă pradă a vistieriilor sale și apoi se depărtă în munți și d'acolo se duse la Constantinople, unde în zadar căută a-și mîntui vieța. Mórtea lui e povestită cu întristare de toți istoricii Turci, care laudă slujbele ce el a făcut împărăției și hulesc pe ambițiosul și barbarul său dușman. Sinan-Pașa, care se numise totu de o dată seraskier și mare vizir, fără a perde vreme, începu a se găti spre a se porni la óste. Pênă a nu eși însă din Constantinople, voidnd să dea Turcilor și sultanului o privește plăcută, trâmise de scóse din închisorii o sută duoî-spre-șce creștini robiți în Ungaria, afară de femei și copii, pe care, după ce-î sili a face o sută leghe și și nópte pe drum, legați și chinuiți de fóme și de sete, încât mulți, nu numai copii dar și bărbați, muriră în cale, îi aduse în oraș, unde el însuși îi priimi la porțile cetății și îi preumblă prin tîrg în vederea sultanului și a locuitorilor. Între acești robi erau mulți ómeni în-

semnați și de cinste, din care unii fură osîndiți la galere, alții trași în țepă. Între dînșii se descoperi o femeie în haîne bărbătesci. Era o jună fată numită Maria Putoiana. Istoricii nu spun nimic despre naționalitatea ei: numele însă o dovedesce a fi fost româncă. Împinsă, de pe spusa unora, de dorința d'ași răsbuna familia măcelărită de Turci, iar de pe alții, de mărimea curagîului său și de sfînta dorință d'a se lupta cu dușmanul legii, ea se bătuse multă vreme ca soldat. Turcii o întrebă dacă n'a luat haîna bărbătescă ca să ascundă vre o dragoste cu vre unul din ostași. La acésta ea răspunse cu o minunată neînspăimîntare, că ea își schimbase portul ca să pótă a-i vătăma în răsboi, iar că pêne atunci nici un om nu-i bănuise sexul. Acésta o mărturisiră și toți soții ei, adăogind că în tóte întîlnirile cu Turcii, ea dedese fórte frumóse probe de curagiú. Aflând Sultanul de acéstă eroină, trámise să o aducă dinainte-i și o întrebă de a ucis vre un Turc, la care întrebare ea răspunse cu semeție că s'a purtat cât a putut maî cu curagiú, necruțând nici un vrăjmaș și ucigênd vr'o țece cu mâna ei. Sultanul, mirându-se mult de vîrtutea acesteî fete generóse, puse de o preumblă în triumf pe ulițele Constantinoplei, arătându-o poporului ca o minune; apoi o dete sultaneî spre slujba ei în harem.

XI.

Sinan-Paşa era atunci în vîrstă de opt-zeci și trei de ani. El era de nēm̃ul lui arnăut, născut în satul Tapoiane în sangiacatul Prevecei. Fiind numai în vîrstă de 16 ani, el eșise din saraiū în țilele Sultanului Suleiman și intrase în rîndurile Ianicerilor, luând parte în multe bătălii însemnate de pe atunci, iar mai cu sēmă la asedierea Vienei de la 1528, și deosebindu-se tot-d'a-una printr'o ură ferosă asupra creștinilor. În puțină vreme el ajunsese beilerbeiū de Alep și de Egipt; pe urmă fu trāmis de liniști turburările Arabiei și luă parte, sub Mustafa-Paşa, la rāsboiul Ciprului, unde își arătă cruđimea sa asupra creștinilor, povătuind cālcarea capitulației și jupuirea de viū a vitezului și nenorocitului Bragadini, comandantul cetăței Guleta. Dupē aceia, ajunsese de trei ori mare Vizir, vestindu-se mai presus de toți căpitanii turci, în tōte rāsboiele ce purtă cu norocū în cāte-și trele părțile lumii și care îi dobîndise numele de *nebiruit* și de *Mariu al Osmanliilor*. Turcii îl numiau Cogia-Sinan-Paşa sēu Sinan-Paşa-cel-bētrān spre a-l deosebi de Cecale-Zade-Sinan-Paşa, cunoscut de creștinii sub numele de Cicală-Paşa, care era născut la Messina dintr'un tată genoves și dintr'o mamă turcā. Îndată ce-și vēđu împlinită înfocata sa do-

rință de a se mai oști împotriva creștinilor, bêtânul vizir, îngâmfat de reputația sa ostășescă și de atâtea răsboie cu noroc sêvîrșite în Tunis, Arabia, Persia, Georgia și Ungaria, se duse dinaintea sultanului de jură și chezășui pe capul sêu, că va supune pe revoltanții români, va robi și va pustii țera lor, iar pe Mihaiu-Vodă îl va prinde și-l va aduce viu. După aceea, își adună în grabă oștile și totă gătirea trebuinciosă la răsboiu, luă cu sine stégul cel sfînt cu care Musulmaniș se credeau nebiruiți când îl aveau în tabăra lor, și, eșind cu ceremonie mare din Constantinopole, merse de tăbări la Daut-Pașa. D'aci, în 17 Iulie, porni spre Rușciuk. Într'aceiași vreme poruncise tuturor pașilor vecini să-î iasă în cale cu oștile lor și hanului să dea năvală cu Tătariș sêi prin Moldova în Țera românescă. Amiralul Cicală asemenea fu poruncit ca să strîngă din oștirile Asiei o armie mai pe atât de numerosă cât a lui Sinan și să sté gata ca la ori-ce cerere să se unescă în grabă cu dînsul. La Andrianopole ajunseră pe vizir oștile Siriei și de acolo porni la Carinabad, unde fu întîmpinat, la 28 Iulie, de kehaioa capigiilor, care-î dete pecetia împêrătescă, spuindu-î de fuga lui Ferhad-Pașa și apoi își urmă calea trecînd Balcaniș prin strîmptorea de la Cialicavain, ajunse la Șumla și de acolo la Hozargrad sêu Rasgrad; făcînd cincî-

spre-șapte tabere din Constantinopole pênă în câmpiile Dobrogii. Îndată purcedând, sosi în 5 August (s. n.) în tabăra de la Rușciuk. Aci oștile îl priimiră stând înarmate și-l însoțiră pênă la cortul lui, unde-î presintară câțiva robi și câte-va capete de Români, care veniseră să isbescă pe Hasan-Pașa și fusese prinși și omoriți de acesta. De la 1462, de când cuceritorul Constantinopolei Mahomet II, în capul unei armate de două sute cincideci mii ómenî, năvăli în țera noastră, nici o altă oștire mai mare, nici cumpăna de peire mai grea decât cea de acum nu o amenințase. Într'adevăr, armata ce Sinan-Pașa adunase la Rușciuk spre a trece în Țera românescă, era de o sută opt-deci mii de ostași și o mie lucrători ¹⁾. Ceî mai vestiți pași ai împărăției, veterani ai mai multor răsbóie, comandaú după Sinan acéstă armată. Era Hasan-Pașa beilerbeiul Rumeliei născut în Hertegovina, fiul

1) Numărul acesteî armate e cam nehotărît. Analiștii turci, după care se luară și uniî Italiani analiști, o scadú la 70 mii ómenî, numai după obiceiul lor d'a nu fi exactî. Istvanfi spune că trecea peste 100 mii, iar Filstich o face de 200 mii. Noi am priimit numărul de 180 mii dat de Walther carele, fiind pe atunci în țeră și curênd după aceia la Constantinopole, ni se pare a fi mai exact. Iacob Franco pretinde că Ferhad adunase 150 mii ómenî în tabăra sa; apoi Sinan scim că a mai adăogit multe oști pe lângă cele adunate de Ferhad.

vestitului Mahomet-Socoliul ce stătuse vizir sub trei sultanî; el dobîndise o mare glorie în răs-bóiele din Persia și din Ungaria, se privea de toți ca cel mai bun căpitan al Turciei și era foarte iubit ostașilor pentru natura lui cea veselă. Era Mahomet-Satîrgi, arnăut ce fusese pașă de Carmania și ciadîr-mecter-pașă (șătrat mare); el era foarte vitéz și se povestea despre dînsul că, fiind de pază lingă sultanul, îl apără într'o bătaie, tăind mai mulți dușmanî numai cu un satir, de unde căpătă numele de satîrgî; alții diceau că acest nume îi vine fiind-că a fost măcelar. Era Gîafer-Pașă, eunuc ungar de ném, ce fusese pașă de Taurida și se deosebise în răs-bóiele Persiei. Era Haidar-Pașă, beilerbeiu Capadociei, vestit prin isprăvile sale din Moldova la 1589, când îndatoră pe Polonî a plăti tribut Turcilor. Apoi veneau Mustafa-Pașă, feciorul lui Aias-Pașă, Husein-Pașă beiu Nicopolei, Caraïman-Pașă și alți mai mulți pași și beî, tot ostași învechiți și meșteri în răs-bóie. Între ei toți se deosibea un român, un trădător de țeră și lepădat de lege. Fecior al lui Alexandru-Vodă II-lea, Mihnea II-lea séu Mihaiu, urmă tatălui séu în domnie și cârmui Țera românescă de la 1577 pêne la 1583; domnia lui nu fu decât un șir de tiranii și stórceri de bani, pêne când strigările poporului făcură pe sultan a-l mázili și a-l sur-

ghîuni la Tripolis ; peste un an însă Mihnea II-lea, pentru a duoa óră se întórse Domn în Țera românescă, chinuind'o și mai cumplit aprópe cincî ani (1585—1591), când fu iarăși depărtat cu urgie și adus în Constantinople. Aci, în minutul d'a porni în exil, temêndu-se ca Turciî să nu'l omoare spre a'î lua avuția, ceru să se turcescă, ȓicênd că de mai multe orî i s'a arătat în somn proorocul Mahomet îndemnându'l la acêsta. Turciî se îngânfără de acest fapt, privindu'l ca o minune a religiei lor. Sultanul aduse pe noul musulman dinainte-î, se desbracă de haîna sa spre a'l acoperi cu veșminte turcescî, îl încinse cu cingetóra sa împodobită cu petre scumpe, îl numi pașă al Nicopolei, iar curênd după aceia al Vadului. Acum lepădatul Mihnea povățuîa armia otomană care venise să înjunghie patria sa.

XII.

În vremea când Sinan sosise la Rușciuk și se pregătea a trece Dunărea, Sigismund Bathori sãrbătorea nunta sa cu archiducesa Maria Christina, care în sfîrșit după atîta așteptare și amânări, venise în Ardél pe la capêtul lui Iulie. Bathori pofti și pe Mihaiu-Vodă să vină la nunta sa, ce hotărise a se sêvîrși la 7 August. Dar Mihaiu care de o

Jună de zile se străduia a stînjeni clădirea podului de pe Dunăre de Turci, amenințat acum și mai mult de Sinan-Pașa, nu-i putu împlini cererea. El trămise în locul său pe boierii Stroe Buzescu și Radu Calomfirescu, cu daruri scumpe de nuntă însărcinându-i să roge pe Bathori ca să grăbescă a-i veni în ajutor, căci dușmanul comun s'a apropiat și a pus gând, după ce va robi și va pustii Țera românească, să trecă prin Ardél în Ungaria¹⁾.

¹⁾ De la această solie în Ardél documentele istorice perdū din vedere pe vitezul Radu din Calomfiresci, pe care-l vedurăm înapoi strălucindu-se în răsboiul cu Tătari; dar un cântec vechiu popular ni-l arată rivalisând necurmat în vitejii «cu Buzescii «amînduoi și cu Căplescii câte-și trei, fruntea boierilor și domni «răsboiului» pînă în zilele lui Radu-Vodă feciorul lui Mihnea turcitul (1611). Atunci, întîmplându-se ca Tătari să vie să robescă moșiile, casa și pe mama bătrână a lui Radu din Calomfiresci, el alérgă la Domn, cerénd ajutor pe Buzesci și pe Căplescii. Domnul refusându-î ajutor, el, însoțit de drépta lui slugă Nedeia și de vre-o câșt-va ómenî, se aruncă asupra Tătarilor. În bătaie, Nedeia striga stăpînului său: «Taie, că nu e ac «pe boierie, ci este pe vitejie; taie mărginile și eū voiū tăia mij «lócele». — Tătari fură învinși și Calomfirescul își mântui pe muma sa. La întorsul său întêpină în cale pe Buzescii și pe Căplescii care îl omórá și ducū trupul la Radu Mihnea dicéndu-î că de trăia, îl scotea din domnie. Muma Calomfirescului, auđind de uciderea fiului său, alérgă la Domn cu multe rapise prin care se dovedea că Calomfirescu îi era frate. Atunci Domnul, făcénd divan, judecă pe Buzesci și pe Căplescii și poruncii d.

Vestea acésta turbură veselia nunții. Bathori trămise pe mirésa sa la Samoș-Ujvar și grăbi a porni în Țera românescă o sémă de oști ce avea gata. Dintr'altă parte, pe când el chîema în tabără pe toți ostașii, solii săi alerga cu grabă la Împératul ca să'i vestéscă primejdia în care se afla și să'l róge a trămite cât mai iute ajutor; după vechiul obicei al Ardélului, o sabie și o lance, încruntate în sînge, erau purtate din loc în loc de un călăreț ce le ținea în sus, în vreme ce un alt om mergea alături pe jos strigând: «Iată vine dușmanul țerei; fie-ce casă să-și dea omul spre a ne scăpa din acésta primejdie obstéscă».

Mihaiu-Vodă asemené se îngrijise pe cât putuse de óste și de apărare. Pornindu'si familia cu tot ce avea mai scump la Sibiiu în Ardél, el eși din Bucuresci cu opt miș ostași și merse de înfipse tabăra în drumul Giurgiului, la satul Măgurele,

li se tăie capetele. Dintr'acest cântic se vede dar că Calomfirescul a fost feciorul lui Mihnea Turcitul, care însoți pe Sinan în Țera românescă. Póte fiul și tata 'și ai încrucișatú paloșele la Călugăreni, fără a se cunósce. Póte glonțul și paloșul Calomfirescului trânti la păméntú pe lepădatul Mihnea în luarea Térgoviștei. — (Cânticul de care vorbesce aci Bălcescu, l'am auđitú și l'am culesú și eú din gura sătenilor de pe vechia vatră a familiei Buzescilor, în Romanașii). — (*Nota editorului*).

două mii departe de București. Acolo adună lângă sine pe capetele armatei și împreună cercară sfat cum să apere mai bine țera. Lucrul era cu greu, fiind peste putință a opri intrarea Turcilor în țară, din anevoința d'a străjui toate hotarele ei cele deschise atât despre Dunăre cât și despre Moldova. Într'adevăr, pe când Sinan umbla să trecă Dunărea pe la Rușciuk, alte cete turcesci se ispiteau a o trece prin alte vaduri, iar mai cu seamă pe la Nicopole, unde se afla un trup însemnat de Turci, care din porunca vizirului rezidiseră cetatea cam sfărîmată de Români, cheltuind pentru acesta mai mult de 70 mii ioachimii. Dintr'altă parte se dicea de sigur că Hanul Tătarilor are să năvălescă prin Moldova în Țera românească. În această nevoie sfatul ostășesc chibzui că, spre a închide dușmanului calea d'a intra în țară, se u spre a-l pute stăvili îndată ce va apuca să intre, să se împartă armata în câte-va trupuri care să se așeze în locurile cele mai importante d'a lungul hotarelor, dar să fie apropiate și să stea gata a se uni cu Domnul, care cu cei opt mii ostași ce avea pe lângă sine, să se așeze în centrul operațiilor, într'un loc comod, de unde să pótă da ajutor ori și în ce parte va cere trebuința și să nu pótă fi cu înlesnire isbit și respins de dușman. Îndată după ce sosi la Rușciuk, Sinan-Pașa se puse cu multă silință

și înfocare să sfârșescă podul, a cărui clădire costă 60 mii talere. Cu toate că într'acest loc Dunărea este lată de o jumătate de leghe, dar insula cea mică din partea stîngă a râului, unde Turcii ajunseră lesne prin mijlocul flotilei lor și unde reîntăriseră cetățuia cam zdrobită de Români, îi ajută foarte mult. Sinan însuși merse de vizită și cercetă acea cetățuie. Cu o activitate rară la vîrsta sa, bătrînul vizir presida la facerea podului, al cărui cap era ocrotit ca de o palancă, de cetățuia din insulă, iar laturele prin galere. Mihaiu de pe malul stîng al râului se silea cît putea să împiedice clădirea podului, dar la sfîrșit se vîdu amenințat pe la spate de o cîtă de Turci ce isbutise a trece rîul două mile mai departe, în vreme ce alții îl trecură pe corăbii chiar în fața Gîurgiului, deși cu multă greutate. Împresurat astfel de vrăjmași și în neputință d'a mai stînjiți trecerea lor, el lăsă malul râului cu gând ca tîrîndu-î după sine, să se folosescă de cea mai bună ocazie spre a se lupta cu dînșii. Atunci Sinan, ne mai fiind supărat de nimeni, se grăbi a sfîrși podul și în ⁹/₁₉ August, trecînd Dunărea cu totă armata sa, călcă și cap înse țermul românesc.

XIII.

Drumul care merge de la Gîrgîu spre Bucurescî trece printr'o câmpie șesă și deschisă, afară numai dintr'un loc, două poștii departe de această capitală, unde el se află strîns și închis între nisce délurî păduróse. Între aceste délurî este o vale, largă numai de un pătrat de milă, acoperită de crâng, pe care gârla Néjlovul o înnécă și pîraiele ce se scurgă din rîurî o prefacă într'o baltă plină de nomol și mocirlă. Drumul acolo trece în lungul acelei văi, parte pe o șosea de pămênt, parte pe un pod de lemn, care amînduoë sînt așa de strimte încât d'abia pôte cuprinde un car lărgimea lor. Acastă strîmtóre, pe care locuitorii o numescă *Vadul Călugărenilor*, fu alésă de Mihaiă-Vodă spre a sluji de Termopile Românilor. Astăđi această vale se află întocmai cum ne-o descriă analiștii acelor timpurî. Nicî un monument nu ne arată că acolo fu lupta cea crîncenă pentru libertate! ¹⁾ Atât suntem de nesimțitorî la gloria națională! Românul trece acum cu nepăsare pintr'aceste locurî

¹⁾ Crucea de pétră ce se află la Călugărenî este pusă de Șerban-Vodă Cantacuzino, spre vecînicirea unui pod ce el făcu pe apa Neajlovului, dar ea nu privesce bătaia.

sfinte, tără ca nimic să-î aducă aminte că pământul ce calcă e frământat cu sîngele părinților sēi și acopere ósele vitejilor!

Vai! scriam aceste rînduri în anul 1846. Cine mî-ar fi đis atunci că abia un an va trece și inima îmi va fi și mai crud de durere ispitită. Era în vremea unei frumoșe deșteptări naționale, atunci când un popor întreg jurase că va muri pentru Patrie și Libertate. Turcul, vecinical dușman, se pornise tot de la Gîurgiu spre a ne răpi aceste bunuri scumpe. Mă aflam într'o adunare populară, când sosi vestea că păgânul a tăbărit la Călugăreni, călcând cu picior de batjocură sfinta țărînă a părinților noști, glorioși martiri ai libertății naționale. O amar mare! atîta fu uítatã religia suvenirilor, atîta fu încrederea tuturor în vorbele necredincioșilor sēu atîta fu mișelia lor, încât această veste îi lăsă reci și în nepăsare. În zadar glasu-mi, unit cu al unui mic număr, strigă «*rășboiū și rēsbunare!*» Nici un echo puternic nu-î rēspunse în mulțime. Îmi ascunseiū atunci ochiī cu mînele mele ca să nu mai vađă această umilitóre priveliște și din inima-mi sdrobită scăpară aceste cuvinte: «*Đeul părinților noștri ne-a părăsit! părinții noștriī ne-aū blestemat!*»¹⁾

¹⁾ Acēsta s'a petrecut la 1848, într'un club la Mitropolie, cea

Mihaiu-Voda voi a se folosi de pozitia si de strimtoarea vadului Calugărenilor, in care nu se putea destinde in front mai mult de doi-spre-dece omeni, ca sa faca multimea Turcilor nefolositoare, si ca sa se pota astfel lupta cu puteri de o potrivă. Pentru aceia, el tabări acolo cu oștile sale, puind strēja in deosebite părți ca sa vadă de nu voru umbla Turcii a trece printr'alt loc. Dar Sinan voind a înainta spre București, era nevoit a trece pe la Calugăreni, fiind acesta drumul cel mai scurt, si temându-se ca, dând prin altă parte, sa nu lase in urma sa un vrășmaș așa de întreprindător si îndrăsneț ca Mihaiu. Îngâmfarea sa si multimea oștilor sale îl făcea a crede ca va birui lesne. Într'adevăr, armata lui era, cum scim, de 180 miș ostași, mai mult decât de zece ori mai mare ca a lui Mihaiu-Voda care, cu toate ajutoarele ce priimi din Moldova si Ardeal, d'abia se urca

d'intiū si din urmă oră când am statut de față la ședințele aceluī club. Trebuie a se sci ca puțin omenī din popor se aflau la acestă adunare si părerea mea e ca poporul cel de jos, mai cu sēmă cel din București, și-a împlinit datoria revoluționară si națională, declarându-și, deși cam târziu, dorința de a apăra revoluția cu paloșul; iar clasele de sus, guvern, boierī, neguțatorī, junime, s'au aflat mult mai pre jos si nevrednice de misiia lor si de poporul ce conduceau.

la 16 miș ómenī și 12 tunurī¹⁾. Sinan póte nu bănuia că numărul creștinilor era așa de mic, dar scia că armata lui e mult mai mare decât a lor.

Deși pușini, ostașii creștini erau însă plini de foc și de dorința de a se măsura cu dușmanul. Exaltația și înfurierea soldaților crescú atît încât, înțelegînd că unii din căpitanii lor, cătînd la mulțimea, puterea și rînduiala păgînilor, erau de părere a se trage înapoi spre a nu primejdui în norocul unei țile gloria și reputația cu greu dobîndite, începură a face multă larmă în tabără, strigînd că în orî-ce chip ei vorú să încerce o bătăie ca să scape odată, cum țiceau ei, prin prăpădirea oștirea dușmane ce se afla acum adunată tótă la un loc, de acest răsboiú și să sdrobescă de tot jugul nesuferitei tiranii turcesci. Vrînd nevrînd trebuiră și capiî oștirilor cu toții a se învoi de a aștepta acolo sosirea dușmanului.

XIV.

Dupě ce trecu Dunărea, marele vizir dete comanda avanguardiei armatei lui Satîrgi-Mehemet-

¹⁾ Alți analiști pretind că óstea lui Mihaiú se urca la 20 miș dar ei n'aú putut sci mai bine decât Walther și Iacobini ce se aflaú la fața locului.

Paşa şi la arierguardie orîndui pe Hasan-Paşa, beïlerbeïul Rumeliei, iar pe beïi Salonicului şi Nicopolei îi însărcină cu paza şi apărarea podului. Cele dece galere ce se urcaseră pe Dunăre pênă la Ruşciuk fură descărcate de tot felul de arme şi muniţii şi priimiră poruncă de a rămâne pe loc spre a păzi podul. Apoi în ¹¹/₂₁ August, Sinan porni cu tótă armata sa spre Bucuresci. În cea d'întîiú nópte, Turcii conăciră într'un sat ruinat în dreptul Camuri, şi a doua zi (¹²/₂₂ August) sosiră în capul vadului Călugărenilor, trecênd riul Salcia pe trei poduri. Călărimea uşoră, care manevra la avant-posturi, înainte pênă la intrarea strîmtórei şi sta acolo odihnindu-şi şi pascăndu-şi caii, când un nor mare de pulbere îi vèdi apropierea Românilor. Ea fu îndată isbită cu putere şi fugi înspăimîntată pênă în tabără. Spahiii înaintară spre a sprijini năvălirea călărimei române, pênă se apuce vizirul să'şi pună arma în orînduială. Sinan se uita plin de mirare la puţinul număr al creştinilor care cutează să aştepte şi încă să isbescă, o armată aşa de numerosă. Cu tóte acestea, nedespreţuind pe vrăjmaşii săi şi temêndu-se de vre-o cursă, el îngrijii de tot ce'î ar puté fi spre folos. Pentru aceia porunci beïlerbeïului Rumeliei a înainte spre stînga cu oştile sale şi cu şapte tunuri şi a merge drept către ai noştri, în vreme ce el

însuși, în capul Spahiilor, urmând după artilerie, puse, în lipsă de pod, de aruncă scânduri peste mocirla de lângă pădure, ce avea dinaintea sa, spre a o pute trece. Din altă parte, Segban-B și cu două-spre-zece miș ianiceri se aședă în pădure cuprinzând posturile cele mai importante; și urcând două-spre-zece tunuri mari într'un dél înalt, le îndreptă spre armia noastră și începu a tuni asupra-î.

Într'acéstă întocmire puternică și îngrozitoare înaintând Turcii, ai noștri începură a se trage înapoi mai la strîmtóre, dar cu multă rînduială și luptându-se neîncetat. Pedestrimea însă, strînsă în urmă pré de aprópe de Turci, fu respinsă în pădure și dete înapoi în lungul strîmtorei mai iute și cu óre-care neorînduială, dar fără a încerca vre-o perdere simțitóre. Era atunci pe la 3 séu 4 cîasuri după amiazi și Turcii mulțumiți că au împins înapoi năvălirea creștinilor, nu îndrăzniră a înainta mai mult în acea strîmtóre necunoscută, unde 'i putea aștepta vre-o cursă. Vizirul își aședă corturile într'o poziție fôrte bună și pe o înălțime la intrarea strîmtorei, țind oștile armate și avënd tótă nóptea masalale aprinse la câte patru colțuri ale taberei. Mihaiu-Vodă luase poziție dincolo de rîu pe o înălțime, două mile de tabăra turcescă, ocupând strîmtórea despre Bucuresci. Astfel ar-

matele protivnice se află aședate pe două înălțimi față în față, fiind despărțite numai de pădurea din vale ce nu le oprea a se vedé. Românii aveau dinaintea lor o turmă de bivoli cu stéguri¹⁾ și totă tabăra lor era plină de focuri mari, în mijlocul cărora petrecură totă nóptea aceia, vermuind și mișcându-se necurmat, cântând, chiuind și hăulind, după natura lor veselă în mijlocul nevoilor și supărând și hărțuind pe Turci cu numeróse avant-posturi. Ambele armate așteptară astfel dioa cu nerăbdare și cu acea neodihnă ce simtú oștile în ajunul unei mari bătălii. Turcii, îngâmfați de mica isbîndă ce dobîndiseră, aveau de sigur că a doua zi se va vedé triumful islamismului prin sdrobirea lui Mihaiú și a armatei lui. Aii noștri se pregăteau a apăra cu bărbăție acea strîmtóre, care era cheia țerei lor și a Europei creștine. Ei sciaú cât sînt de puținii pe lîngă dușmanii; dar, credincioși înfocați, inima lor ardea de dorința de a 'și da víeța pentru patrie și lege și de a merita cununa martirilor²⁾.

1) În secolul al XVI, Românii în bătăliile lor se serveau de bivoli, precum cei vechi de elefanți.

2) «Tout le reste de ce jour se passa aux occupations de se considérer les uns les autres. Les Turcs se mocquaient des Valaques et n'avaient que ce déplaisir de ce que ceux-ci n'avaient un plus grand nombre pour rendre leur victoire plus glorieuse.

XV.

În sfârșit sórele veni să lumineze acéstă ȝi de Mercuri, ¹³/₂₃ August, menită a fi briliantul cel mai strălucit al corónei gloriei românesce. Înaintea zorilor încă, Mihaiu-Vodă trâmise o sémă de pedestrime cu puscă de se aședă la intrarea pădurei și își puse tunurile într'o bună poziție pe o înălțime. În vremea aceia, Turcii își luaú poziție în préjma podului de ceia parte. Sfirșindu-și pregătirile, Mihaiu își înălță, împreună cu ostașii săi, rugăciunile către Dumneșeu. Apoi îndreptându-se către dînșii, le ȝise să'și aducă aminte de vechea lor vitejie, căci ocașia de acum e frumósă și de o vorú perde, anevoie o vorú mai căpata. «Turcii, le ȝicea el, sânt uimiți de atítea perderi; cetățile lor din tóte părțile sânt cuprinse; din câte capete aú avut armatele lor, numai unul a mai rămas care mai îndrăznesce a ține frunte crești-

«Mais les Valaques sérieusement attentifs à ce qu'ils devaient faire le lendemain, portaient leurs yeux et leurs coeurs au ciel pour impétrer du secours, sans lequel ils sentaient bien leurs forces trop débiles pour soutenir une si nombreuse multitude d'ennemis. Michel leur Palatin les exortait généreusement au combat». *Baudier*.

«nilor; că cu dînsul aŭ a se lupta și gloria d'a-l
«birui va fi foarte mare. Mulțimea vrăjmașilor nu
«trebuie să-î sperie, de vreme ce Sinan a lăsat cele
«mai bune oșți ale sale în garnizone prin cetăți
«și a adus cu dînsul numai ómenî care vorŭ face
«mai mult sgomot decăt vătămăre. Pe lîngă acésta
«locul de bătaie nu putea fi mai bine ales, de óre-ce
«mulțimea lor aci le este nefolositoare». El le dîse
încă «să'si aducă aminte de cruđimea vrăjmașului
«care nu iartă nici-odată pe cei biruiți, cu atît
«mai mult pe cei ce s'aŭ revoltat; că nu este des-
«tul că aŭ scuturat jugul robiei, că aŭ înouit ve-
«chile legături cu împăratul și că s'aŭ pus sub o
«putere ardelénă, decăt printr'o faptă strălucită ei
«nu vorŭ căuta a întemeia acésta vrednică hotă-
«rire; că a venitŭ vremea a se lupta puternic pen-
«tru libertate, iară mai cu sémă pentru cinstea
«legiî, ca să dovedéscă Turcilor că de le-aŭ călcat
«ei mai nainte patria, a fost numai din pricina
«neunirei lor; dar că acum, când tóte puterile ve-
«cine staŭ în bună înțelegere împreună, trebuie a
«dobîndi prin unire ceia ce aŭ perdut prin zavistie
«și împărecheri și a goni pe acești cruđi tirani
«dincolo de strîmțórea lor, de Dardanele; că toți
«vecinii și-aŭ făcutŭ datoria lor, când bătându-î,
«când gonindu-î din cele mai bune cetăți ale lor,
«astfel încăt ei prăpădiră cea mai bună parte din

«acea armie ce Sinan dusesese în Ungaria». În sfîrșit închieie dîcîndu-le că «acum potî și Romîniî do-
«bîndi o asemené glorie, căci tôte dovedescî că
«vorî avé aceiași norocire!»

Apoi Domnul se îndreptă către óstea unгурescă aducîndu-î aminte că ea e depositară a vechei vitejiî ungurescî.

XVI.

Astfel vorbi Mihaiî neînspăimîntatul Voevod și ostașiî inimați fórte împotriva Turcilor, învăpăiați și de aceste cuvinte, dar geloși încă mai mult de a eclipsa printr'o biruință strălucită tôte gloriósele biruințe ale vecinilor, rîspundî învîrtind în mîni paloșile și lăncile, și, prin strigări mari de o rîsboinică veselie, cerî de la Domnul lor ca să-î ducă îndată către dușmanî.

Atuncî Mihaiî, plin de încredere în energia armatei sale, trece podul în capul a 8000 ostași și se lăsă cu furie asupra Osmanliilor, în vreme ce focul iute și bine ținut al pușcașilor din pădure și al tunurilor pustiesce armata turcescă, doborînd la pămînt multă lume. Câte-va cete de Turci se încercî a stînjini năvălirea Romînilor; dar în zadar, căci aceștia inimîndu-se, îmbiindu-se uniî pe alțiî, îi isbescî cu atîta furie încât cu tótă minunata

poziție a Turcilor, prăvălindu-î, ei ajunseră pînă la cele d'întîi corturi ale taberei lor. Vrajmașii ajutați de poziție, de numărul lor și de mașinele de răsboi, își vinu curînd in sine și începă a se lupta cu tărie. Patru pași, Satîrgi-Mahomet, Haider, Husein și Mustafa, cu o armată însemnată, compusă de oștile Siriei și de Ianiceri, alérgă în ajutorul cetelor ce se luptau, sprijină cu putere năvălirea Românilor, trecu podul și lupta cea mai învîerșunată începe atunci din tóte punctele. Astfel, împinsă peste tótă fruntea armatelor, ținu bătaia mai multe cîsurî, pînă când Sinan, desperat de puținul spor ce a dobîndit pînă atunci, își înglotesce oștile pe lîngă sine, strînge pe toți pașii și căpeteniile, îi iniméză și, în capul unei colóne îngrozitoare, ei facu o năvală mare și isbutescu a împinge pe ai noștri cu un pătrar de milă înapoi, și chiar pînă în tabăra lor, luându-le și tótă artileria. Mihaiu, fără a perde inima din acéstă neisbîndă, își culese puterile și din nou dete năvală asupra Turcilor, tăind și doborînd dintr'înșii. Îndărătnicul voinic Albert Kiraly isbutesce a lua înapoi duoë tunuri. Dar vrajmașul se bate cu inimă, își împrespătézá adesé oștile sale, ceia ce nu potú face ai noștri și îi respinge; de trei orî Româniî împinseră și prăvăliră pe Turci, și de trei orî fură respinși înapoi. Astfel urmă lupta cu noroc schim-

băcios de la răsăritul sórelui pêne către două căsuri înainte apusului, biruitorii rămânând adese biruiți și biruiții biruitori. «Turcii», spun analiștii contemporani, «se luptau ajutorați de mulțime și «de număr. Românii de tărie și îndrăznelă». În sfârșit, furia îmbărbătând de o potrivă pe unii ca și pe alții, biruința stă să rămână numărului și mica óste românească, împovărată de mulțimea vrăjmașilor, trăsniță de numeroasa lor artilerie, este nevoită a da îndărăt. Retragerea lor însă e frumósă și strategică; spre a nu se lăsa a fi ocolită de Turci, spartă și răsipită, ea se întocmesce în figura unui colț (cuneum), și aruncând astfel de tóte laturile focuri asupra vrăjmașului, se retrage înapoi cu încetul, luptându-se neîncetat; această retragere e o minune de vitejie, de sânge rece și de eroism. Stolurile nenumărate ale călăreților turci, în zadar se aruncă asupra laturilor acestui triumphiu, cătând a'l sparge; silințele lor, fără a'l vătămă întru nimic, se sdobesc de dînsul ca de o stâncă de pétră. Strîmtórea locului de bătaie, pădurile și délurile favorisau înapoierea Românilor și zăticnea mișcările și silințele lor de a'i înconjura de tóte părțile. Dar era de temut ca vrășmașii să nu isbutescă a scóte pe ai noștri din strîmtóre și să'i împingă în câmpie, unde i-ar fi sdorbit cu numărul lor.

Sórele acum căta spre sfințit ; Româniî se luptaseră cu eroism, dar osteniți de o luptă lungă și nepotrivită, ei se plecară numărului celui pré covârșitor al dușmanului ; bătălia se putea privi acum ca perdută de dînșii, decă vre-o împrejurare nu 'i va ajuta și o sórtă mai blândă nu le va străluci. Mihaiū însă ca tot-d'auna liniștit și trufaș în primejdie, mai avea încă o sperare ; el trămisese de dimineță să chîeme lângă dînsul o cétă de pedestrime ce se afla departe de tabără. . . . Sosi-va ea óre la vreme? De la dînsa spîndura sórta bătăliei.

XVII.

Sta să apună sórele după orizont când vestea că ajutorul așteptat a sosit, vĕrsă sperarea isbîndeî și un curagiu nou în inima acelei mîni de voinicî români, care ca nisce zmeî se luptău, trăgîndu-se în fața nenumăratelor glóte ale unui dușman învingător. Acest ajutor însă ce ai noștri și'l închipuiaū tare, nu era decăt o cétă de 300 pedestrași din Ardél cu puscî. Mihaiū, fără a perde vreme, căuta a se folosi de acest neînsemnat ajutor și de reîmbărbătarea oștilor sale, ca să smulgă biruința de la vrăjmași. El își preumblă privirea pe câmpul bătăliei, vede mișcările Turcilor, și după dînsele

își pregătesce pe ale sale. Sinan-Pașa, vedând retragerea Românilor, luase inimă și vrea a'î desface și a'î reschira de tot. Spre acest sfârșit, în capul rezervei sale el umbla să trecă podul spre a isbi pe ai noștri în frunte, în vreme ce Hasan-Pașa cu Mihnea-Vodă, din porunca lui, alergau prin pădure să-î lovască pe la spate. Michaiu atunci se aședă cu ceta de curând sosită la capul podului spre a întâmpina pe Sinan, trâmite pe căpitanul Cocea cu 200 Unguri și alți atîți Cazaci pedestri ca să ăea pe vrăjmași pe la spate și Albert Kiraly aședă cele două tunuri, ce le redobîndise de la Turci într'o bună poziție și stă gata a trăsni pe vrăjmași de voru îndrăzni a trece podul. Sfirșind aceste pregătiri, Mihaiu cugetă în inima sa că împrejurarea cere neapărat vre-o faptă eroică spre a descuragia pe Turci și a îmbărbăta pe ai săi. El hotăresce atunci a se jertfi ca altă-dată și a cumpăra biruința cu primejdia vieții sale. Ridicând ochii către cer, mărinimosul Domn chiamă în ajutoru-î protecția mântuitoare a ăeului armatelor, smulge o secure ostășescă de la un soldat, se aruncă în colona vrăjmașă ce'l amenință mai de aproape, dobóra pe toți ce se încercă a'î sta împotrivă, ajunge pe Caraiman-Pașa, îi sbóra capul, isbesce și pe alte capete de vrăjmași și, făcând minuni de vitejie, se întorce la ai săi plin de tro-

fee și fără de a fi rănit. Acésta faptă eroică înfióră pe Turci de spaïmă, iar pe creștini îi însufleșesce și 'i aprinde de acel eroic entusiasm, isvor bogat de fapte minunate. Și cum n'arū fi cređut ei că potū face minuni cu un ast-fel de general și cu asemené exemple ce le da ! Sinan, vėđėnd acésta, spre a da curagiu la ai sėi, ia ofensiva și trece podul. Dar de-odată se vede oprit în fața de Mihaiū ca de un zid de pétră tare, în dos isbit cu o furie înfocată de căpitanul Cocea și în cóstă trăsniit de tunurile aședate pe dél de Albert Kiraly, care, bătėnd în mulțimea îndesată a Turcilor, le găuresce rındurile și le pustiesce tótă aripa dréptă. Înděrătnicul vizir, fără de a'și perde cumpėtul, isbutesce a'și întocmi oștile în rĩnduială; dar o isbire nouă a lui Mihaiū în fruntea armieii, pustiirile furióse ale lui Cocea de dinapoii, ferbinte și ucigėtorul foc al tunurilor lui Kiraly, sdrobescū iară acésta rĩnduială; și Turciū, minunați de îndrăznėla cu care Romăniū ce'i priviaū ca biruiți, îi isbescū acum, începū a fugi reslătați. Satirgi-Mohamet-Pașa, trăgėndu-se înapoii fu rănit și îndată, schimbând retragerea în fugă, dete cel d'ĩntiū semnalul neorĩnduiei și tótă armia musulmană întórse în rāsipă spre baltă, lāsāndu-și cóstele și spatele expuse loviturilor nóstre. În zadar Ianicerii se ținū semeți împotriva a lor nóstri și

caută a le răspunde cu focurile lor, căci cele-l-alte cete, spăimîntate de aceste isbirî împreunate la care nu se aşteptău, reschirându-se îî întorcū şi pe dînşii înapoi. În zadar Sinan muştră pe ostaşii ce fugeau, acum cu cuvinte ocorîtore, acum bătîndu'î cu măciuca sa îferată (massa ferrata), silind în tot chipul a'î pune în rînduială şi a'î întorçe la bătaie. Glasul şi autoritatea lui sunt nesocotite şi nici o putere omenescă nu mai pôte opri în loc valurile sgomotóse ale fugarilor, care se prăvăleau cu furie şi repede spre pod, cătându-şi mîntuirea în trecerea lui. La capul acestuî pod sta îmbulđite în neorînduială artileria, cavaleria, pedestrimea, împingîndu-se de a trece care de care mai nainte; dar, vedînd că toţi nu potū încăpea pe dînsul, mulţi din Turcî fură siliţi a se arunca în baltă, unde 'şi aflară mórtea. Între aceştia erau şi paşii Haider beilerbeîul de Sivas (Capadocia), Husein beîul Nicopolei şi Mustafa feciorul lui Aias-Paşa. Ei se cufundară în mocirlă unde fură ucişi şi priimiră, đice un analist turc, cununa martirilor de la ghiaurî. Bêtrânul Sinan însuşî, tîrît de aî sêi şi în graba fugei sale, fu călcat în picîórele cailor şi apoi, împuns de suliţa unuî ostaş român, căđu călare de pe pod cu atîta repeđicîune încât isbindu-se de pod, îşi perdu chîlulaful şi feregeaoa şi duoî dinţi ce singurî mai avea în gura lui. El era p'aci

să péră séu să cađă în mânilor Românilor, decât din norocirea lui un voinic soldat din oștile Rumeliei, anume Hasan, nu s'ar fi aruncat după dînsul ca să'l scape și, lăsându-î calul înomolit în lut, pe umeri îl scóse de acolo și 'l duse în tabără. De atunci, acest soldat se numi *Deli-Hasan-Batakgi* și ajunse căpitan al deliilor lui Cogîa-Murat-Pașa. Vestea morței vizirului se împrăstie între Turci și cei ce se mai împotriveaua deteră și ei dosul. Români, cu furia lor obicînuită și electrișai încă prin isbîndă, îi goneau dinaintea lor ca pe nisce turme de vite pêne îi vîrîră în tabăra lor. Hasan-Pașa și Mihnea-Vodă, ce veneau să inconjore pe ai noștri, aflând că Sinan a perit și óstea lui e biruită, se tragă îndărăt spre tabără. Într'acel minut Mihaiu, precum odinióră semi-đei cîntați de nemuritorul Omer, alérgă într'o parte și într'alta prin tabăra turcésă, căutând pe Sinan, când, vędend de departe pe Hasan-Pașa, se luă după dînsul strigându-î să sté de e vitez să se lupte cu dînsul pept la pept și când de când era să'l ajungă cu paloșul; dar Hasan fugea înspăimîntat și nu se puté ține pe picîóre de gróză. El merse de 'și ascunse rușinea într'un câmp spinos, de unde d'abia a dua-đi cuteză a eși la ai sêi. Nóptea opri măcelărirea armatei musulmane și o păzi de a fi cu totul sdrobotă și răsipită. Români se întórseră

triumfători în tabăra lor, încărcăți cu prăzi bogate Pe lângă tunurile lor ce și le redobândise, alte tunuri mari d'ale dușmanilor, cași mulți și mai multe stéguri, între care și stégul cel verde și sfînt al proorocului, fură trofeele acestei strălucite ȃile. Trei miș Turci zăceaș în câmpul bătăii. Perderea Românilor era încă simțitoare, căci Turcii se apă-raseră încă cu curagiu. Apele Neajlovului se roși-seră de sîngele vërsat în acea ȃi.

Spre a odihni sufletul cititorului de aceste scene sîngerose, istoriograful contimporan Walther, ne povesteste aci o anecdotă interesantă. El ȃice că în tótă acestă expediție a Românilor împotriva Tur-tilor, două cerbî domestice însoțiră pe Mihaiș-Vodă și chîar în vremea bătăliei de la Călugăreni, subt focul și vuetul tunurilor și al bombelor, ei ședeau neclintiți lângă cortul lui, însă omorîndu-se unul din-tr'înșii, cel-l-alt de durere merse de se ascunse în pădure.

Astfel fu acea vrednică de o neștersă aducere aminte ȃi de bătăie de la Călugăreni, în care Ro-mâniș scriseră cu sabie și cu sînge pagina cea ma' strălucită din analele lor. De ȃece oriș mai puțin numeroș decăt dușmaniș, ei căștigară asupra-le o biruință strălucită și avură gloria d'a învinge un general pêne-atunci încă neînvins. Munteniș, Mol-doveniș și Ardeleniș, soldați și căpitanș se luptară

toți ca nisce eroi. Dar cinstea cea mai mare a biruinței se cuvine cu tot dreptul vitezului Domn. Prin întocmirile sale cele ingenioase, prin sîngele rece și neînspăimîntarea sa și prin primejdia în care își puse viața, el asigură biruința. Într'acastă bătălie, ca în multe altele, nu scim de ce a ne minuna mai mult în acest mare bărbat, de geniul său de general, ori de vitejia lui mare de soldat. Într'adevăr, toate operațiile acestei bătălii dovedesc din partea lui Mihaiu și a Românilor o artă militară înaintată, care cu tot dreptul poate minuna pe toți câți cunosc starea de pruncie în care se afla, în acel timp, această artă în totă Europa.

Dacă cu această biruință nu se sfirși atunci campania, ea contribui însă mult în urmă la săvîrșirea ei, căci demoralisă într'atâta pe Turci încât, când creștiniî luară mai târziu iarăși ofensiva, Turcii nu mai îndrăzniră a se mai măsura cu dînșii și nu se crezură în siguranță decât puind cât mai în grabă Dunărea între dînșii și îngrozitoriî lor vrăjmași.

XVIII.

Nóptea ajută Turcilor a se desmetici din gróza ce'î cuprinsese și a se întocmi în rînduială. Ei își

luaseră din nou poziția cea d'întîi și Sinan porunci ca să se adune lîngă dînsul o sémă de oști ce rămăseră în urmă peste Dunăre, sperând că după sosirea lor să-și răsbune învingerea. El mai spera încă în isprava intrigilor ce Mihnea-Vodă, din tabăra turcescă prin înțelegere cu uni din tabăra lui Mihaiu, urdă între ostașii creștini. O împrejurare însă turbură în acea noapte reapausul Turcilor. Un Ianiciar avînd fitilul aprins la pușca sa, focul prinse în tigae, și aflându-se lîngă erbăriile Ianicerilor, o scînteie cădu d'asupra și de o dată acele erbării săltară în aer. La huetul cel mare al acestei izbucniri neașteptate și la grósnicul nor de fum ce ascunse cerul, toți Turcii răspunseră împreună printr'un țipet îngrozitor de spaîmă și creșînd că ai noștri îi isbescă, o luară din nou la fugă, reslătîndu-se în tóte părțile. Târșiu și cu greu putură ei să-și vină în sine și a se întocmi în tabăre.

O scenă cu totul alta se petrecea atunci în tabăra românescă. Mihaiu-Vodă se trăsese îndărăt o a patra de milă și tăbărise în direcția locului bătăliei. El puse de salută sosirea nopții cu mai multe salve de artilerie și, după ce orîndui streji în tóte părțile cu multă îngrijire, chiamă capetele armatei la un sfat de răsboi. Pe când el se afla în sfat, strejile îi aduseră înainte un Turc ce prin-

seseră atunci și care nu-î era necunoscut. Domnul îl întrebă despre numărul vrăjmașului și planurile lui. Prinsul, după ce răspuse la aceste întrebări, aflând și el adevăratul număr al creștinilor, și se dădu la sfat: «Ah! d'ar fi știut Turcii astăzi acesta, «v'arū fi robit numai cu caii lor!» Mihaïu, după ce porni pe Turc sub bună pază în Ardél, începu a se chibzui cu căpitaniī sēi despre ceia ce trebuia să facă în împrejurările de față. El era de părere ca să începă a duoa-și din nou lupta; dar o sēmă de boierī și capetele óstei ungurescī îi stătură împotrīvă. Acesta dete prepus unora a bănuī și a și-a și-a cum că Albert Kiraly, ca și uniī din boierī, arū fi fost căștigași de trădătorul Dan vistierul, care priimise 50 miī galbenī de la Sinan prin Mihnea-Vodă, ca să-î împartă între dînșiī. Purtarea lui Kiraly după aceia dă de neadeverată această bănuială. Afară de acesta, oștirea moldovană era nevoită a se întorce în țera sa, unde se aștepta năvălirea Polonilor și a Tătarilor. Vēdēndu-se astfel trădat de uniī din boierīī sēi, părăsit de oștile ajutătoare, neputēnd a se răzima decât în ostașiī sēi Romāni, Mihaïu, cātând la numărul și la obosirea oștilor sale, se temu de a nu perde folosul moral dobândit prin bătălia căștigată, d'a nu cădē în vre-o cursă a vrăjmașului sēu a fi sdrobit de puterile lui cele numeróse de va rămāné la

câmpie, și gândi că înțelepciunea îi poruncesce a se trage spre munți, ca sub ocrotirea lor să aștepte sosirea prințului Ardélului. Drept aceia, el porni îndată un olăcar la Bathori, însciințându-l de cele întîmplate, arătându'i primejdia în care se afla Ardélul ca și Țera românească și rugându-l să grăbescă a'i veni în ajutor ca să nu lase țera a fi înnecată de numeroșele ordii vrăjmașesci. Într'acea nópte armata nóstră, cu tótă ostenéla bătăliei, nu se odihni de loc; la mieđul noptii ea invocă de trei oră cu glas tare sfîntul nume al lui Iisus și într'acelaș minut două sute miș de glasuri din tabăra turcescă răspunseră cu o trufașă cutezare prin strigarea: «Allah! Allah! hu!» Aerul vibră d'aceste strigări, pădurile clocotiră pêne în fundul lor și văile răsunară și repețiră numele lui *Iisus!* și *Allah!* Dumneđei neîmblânđiți în dușmănia lor, pe care miș de miș de ecatombe omenesci, ce în țielele atitor vécuri li se jertfiră, nu i-au putut încă împăca.

XIX.

Când începú a se face țieoă, Mihaiu-Vodă ridică tabăra și se trase spre ríul Argeșul, în depărtare de două mile, unde puind streji în tóte părțile, căută a da puțină odihnă atit lui cât și ostașilor

săi; a doua zi, Vineri în ¹⁵/₂₅ August, dioa de Sfinta Maria, Mihaiu plecând de la Argeș, se opri la Văcăresci, ne voind să intre în Bucuresci și întirziè aci cîteva césuri. În acéstă vreme, fără scirea lui, Ungurii împreună cu alți ostași străini, năvăliră în Bucuresci și jăfuiră orașul sub pretext că mai bine să ıea ei acea pradă decât să cadă în mânia Turcilor. În ¹⁶/₂₆ August, Mihaiu, aflând că vrăjmașul s'a luat după dînsul, pornesce de la Văcăresci după améđi, merge pêne la mijlocul nopții, cale de cincî mile, se odihnesce puțin pêne la revêrsatul zorilor într'un loc priincios, înaintéază d'acolo încă vre-o cincî mile, și Duminică, în ¹⁷/₂₇ ajunge la orașul Têrgoviște pe rîul Ialomița. Acolo, sub ocrotirea munților, își întocmi tabăra, aședând streji ca să privegheze în tóte părțile și ședu pe loc câte-va zile. În urmă plecă și d'acolea, și întinđend tot mai la munte, urmând țermurile Dîmboviței, se adăposti într'un loc anevoie de apropiat, la cetatea lui Negru-Vodă, Domnul cel mai popular între țeraniı noștri. Acest loc e încă vestit printr'o bătălie strălucită ce câștigă, la 1342, Dragomir, comandantul puterilor lui Ladislaü-Vodă, Domnul Țerei românesci, asupra armiei lui Ludovic I, craiul Ungariei, care, sub comanda lui Nicolae Garan și Simeon Megheșel, năvălise în țera noastră. Ungurii fură trași de Români în aceste

locuri grele și înfrânți cu totul, cădând în bătăie și cei două generali ai lor.

Locuitorii Bucurescilor și ai Têrgoviștei părăsindu-și casele, se rădicaseră cu tot bunul lor și însoțiseră armata în retragerea ei spre munți. În sfârșit Mihaïu lăsă și cetatea lui Negru-Vodă și se trase tot mai adînc în munți, pe apa Dâmboviței în sus, la sat la Stoienesci. În această retragere mai mulți ostași români desertară și oștile moldovene se întorseră în țera lor, unde erau chiămate, rămânând astfel cu Mihaïu numai ca la opt mii ostași, dar toți aleși și viteji. El își aședă la Stoienesci tabăra, se șanțui bine și făcu oștirii tăbiu, avînd statornica hotărîre d'a aștepta într'acest loc sosirea lui Bathori, d'a închide pênă atunci calea Ardélului lui Sinan-Pașa și d'a urma apărând prin lupte măruntă patria sa nenorocită, pe care acum nu o mai putea apăra prin bătălii mari.

XX.

A doua zi după bătălia de la Călugăreni, Turcii, vedînd că creștinii nu făcu nici o mișcare, îndrăzniră câțiva din ei a înainta pênă în locul unde fusese tabăra românească și unde găsiră puțin bagagiū greu și câte-va tunuri părăsite. La această

veste se porniră gonaci în toate părțile, de prinseră câți-va țerani, de la care aflară drumul ce luase oștirea românească. Hasan-Pașa trecu atunci strîmtórea cu o despărțire din armie și tăbări dincolo în câmpie. Într'aceiași vreme el porni o patrulă spre Bucuresci, de aduse din préjma acestui oraș, robî, bucate și vite. Sinan-Pașa însă cu armata sa, nu îndrăzni a se lua îndată după Mihaïu-Vodă, ci ședă două zile pe loc pêne săși întrezeze oștirea din spaïma și ameteïa în care căduse după înfrîngerea sa, și pêne să 'i sosescă, după spusa unora, puținele oști rămase în urmă ¹⁾. Spre a fi sigur că nu va fi isbit în spate de Români, el trâmise un trup de óste să cuprinďă cetatea Brăilei și el însuși, la ¹⁵/₂₅ August, cu totă armata cea mare, trecu strîmtórea Călugărenilor și merse de tăbări în câmpie la satul Copăcenî dincóce de rîul Argeșului, și la ¹⁷/₂₇ înaintă pêne la Bucuresci, unde tăbări subt oraș. Îndată ce sosi, Sinan porunci de luară de pe turnurile bisericilor crucile și globurile aurite, pe care le sfărămară în bucăți,

¹⁾ Analistiî turci nu pomenescú nimic d'aceste oști ce unîl din analistiî creștini spunú că rămăsese peste Dunăre. Ceia ce ne face a priimi acésta cu înduoială, căci credem că, de ar fi fost cu temeiú, Turciî n'arú fi uítat'o spre a îndrepta perderea bătăliei,

precum și icónele, și puseră pe turnuri, în locul crucilor, semiluna. În Mitropolie puseră, în locul altarului, un *mihrab* (altar mahometan) și un *mimber* (estradă spre a pune un tron) și astfel pretăcând'o în gîmie, la $\frac{20}{30}$ ale acelei luni, făcu acolo slujba și rugăciunea turcescă ¹⁾. Acéastă rugăciune se sėvîrși de Hasan-Efendi, șeicul din skitul Mustafa-Pașa, care însoțise pe Sinan într'acéastă campanie. Acela care luă crucea de pe turnuri era un *topciî* (tunar) numit Ibrahim-Pașa, pe care marele vizir spre rėsplătire îl făcu atunci căpitan în gardia sa.

Dupė sėvîrșirea rugăciuneii, vizirul adună sub cortul sėu pe cei mai însemnați ofițeri ai sėi și le duse că lăsarea Moldovei și a Țerei romănesci în stăpînirea ghaurilor e o pricină necurmată de turburări și împărecheri pentru rėscolele ce ei fac; că spre a curma tóte acésté în viitor, el propune ca aceste două țeri să se prefacă în provincii ale statului (*iabeti*), și spre a ține într'insele rînduiala

¹⁾ Autorul a comis aci o eróre. Biserica despre care vorbesce nu póte fi Mitropolia, care s'a zidit cu vre-o șese-șecî de anî în urmă de către Constantin-Vodă Basarab Cărnul. Credem mai mult că acea biserică era mănăstirea Radului-Vodă în care scim că s'a închis apoi Turciî, sėu chîar și biserica Domnėscă de la Curtea-veche. — (*Nota editorului*)

și pe popor în supunere, să se zidescă două cetăți, una la București și alta la Târgoviște. Toți ofițerii găsiră bună această părere. Vizirul înștiință îndată Porțea hotărîrea sfatului și numi pe Satîrgi-Mahomet-Pașa la acest nou pașalîk din Țera românească. Așa, pentru a doua oară Turcii isbutiră în statornica lor dorință de a preface țera în pașalîk. Dar acum, ca și întâiaș dată, la 1522, ei întâmpinară în Mihaïu un alt Radu de la Afumați și nu putură apăra cu armele fapta lor nelegiuită. Astfel tot-d'auna, în timpuri grele și nenorocite, roditorul pământ al patriei noastre 'și-a născut izbăvitori!

Eșind din adunare, vizirul cu toți ofițerii săi se preumblă prin mahalalele orașului și aleseră mănăstirea lui Radu-Vodă, spre a face dintr'însa cetate. Această mănăstire mare, hramul Sfintei Treimi, fu zidită din jos de București, de către Alexandru-Vodă II-lea, feciorul Mircei-Vodă III-lea, la 1573; stricându-se apoi de Turci, cum vom vedé mai la vale, ea se rezidi din nou, întocmai cum se află astăzi, de Radul-Vodă, feciorul Mihnei-Vodă Turcicul și nepot lui Alexandru-Vodă II-lea, și de atunci ea se chiamă mănăstirea lui Radu-Vodă. Voind Sinan să facă această cetățuie mai mare, puse de lărgi locul împrejmuirii de două ori pe cât era, coprinđend înăuntrul cetățuiei, biserica

și zidurile din prejur, și ocolindu-le cu bastioane și fortificații. În vreme ce meșterii măsurau și trăgeau liniile, beșlerbeș, Spahii și Ianiceri fură trimiși după lemnele trebuincioase pentru construcția bulevardelor și căuși alergau în toate părțile spre a aduna lucrători; și, fiind-că lumea din țară era fugită la munți și nu se putea aduna un mare număr de oameni, Turcii fură siliți a trămite să mai aducă lucrători din Bulgaria. Clădirea cetății începu la ²¹/₃₁ August și cu atîta silișă lucrară la dînsa încât în două-spre-zece zile fu terminată. Cum se sêvîrși întărirea palisadelor cetățuiei, Sinan-Pașa puse într'însa două tunuri mari cu ghiulele de patru-spre-zece oca și erbă, muniții și bucate îndestule. Apoi lăsă în Bucuresci pe Satirgi-Mehemed-Pașa cu o mie Ianiceri și o mie Culogli drept garnizónă, poruncindu-î să sêvîrșescă întărirea de lemn ce pusesese să se facă împrejurul orașului și care se sfîrși într'o lună de zile; iar el, ridicându'și tabăra la ³/₁₃ Septemvrie, porni spre Têrgoviște.

XXI.

De două-sute de ani, din zilele lui Mircea-Vodă cel bătrîn, Têrgoviștea era mereu scaunul țerei. De puțină vreme numai creșterea Bucurescilor și

importanța lui comercială făcuse pe Domni a lua obiceiul de a petrece o parte din iernă în acest oraș. Era atunci Târgoviștea oraș foarte mare, împodobit și populat și se întindea frumos pe malul drept al Ialomiței, ocolit de mulțime de grădini, vii și livezi de pomi roditori. Scriitorii contemporani de felurite nații se minunază de frumusețea acestui oraș, declarându-l că e vrednic de a fi capitala unei țări și locuința unui Domn mare. Acel oraș populat, astăzi d'abia e un orașel. Zidurile lui mărețe vremea le-a ruinat și le-asemănat cu pământul. Un singur turn, rămășiță din vestita *Curte Domnăscă*, se înalță trist și singuratic pe d'asupra acelor grămezi de ruine, întocmai ca acele mari cruci de piatră înfipte în vârful unor pleșuve movili, morminte al vitejilor căzuți în bătăie. Acest turn, ce mușchiul numai cu verdeta sa împodobesce, e scump Românilor ca un monument care le vorbesce de timpii lor de glorie și de mărire. El a fost martur la atâtea triumfuri! El a văzut, unul după altul, pe Mircea-cel-bătrân, Dracul-Vodă, Vlad-Țepeș, Radul-cel-mare, Radul de la Afumați, Mihaïu-Vitezul și Matei-Basarab, toți Voevozii noștri cei mari și vestiți în pace și în război. Umbrele acestor eroici luptători pare că le vezi înălțându-se singuratice și tăcute împrejurul acestei ruine; adierea vântului ce suflă din Carpați, șue-

rând în turnul pustiū, ne pomenesce numele lor și undele mărețe ale Ialomiței parū a cânta neconținut un cântic de mărire întru gloria lor. Astfel i se nălucesce orî-cărui Român cu inima simțitoare, când cată la acéstă mult elocuentă ruină, și el nu se pôte opri d'a simți durere amară și d'a suspina după vremea trecută. Dar nimeni n'a simțit acestea mai puternic și n'a exprimat în cuvinte mai frumoșe simțirea sa, ca tine, Cârlovo ! flórea poesiei, june cu inimă de foc. Ca o cometă trecătoare, tu străluciși un moment peste România uimită și încântată de lucirea ta. O mórte crudă te răpi fără vreme; dar apucași a ne lăsa o lacrimă ferbinte pentru gloria trecută și o scânteie dătătoare de vieță pentru viitor ¹⁾. Cântarea ta sublimă asupra ruinelor Têrgoviștei puse pecetia veciniciei asupra-le și ni le va păstra chîar când pustiirile anilor le vor șterge cu totul de pre pămînt.

XXII.

Turcii găsiră Têrgoviștea părăsită de locuitori și pustie. Sinan porunci îndată să se apuce de întărirea orașului ca la Bucuresci. El prefăcu o mănăstire ce era aprópe de Curtea domnăscă, în cetățuie. Curtea domnăscă era atunci zidită în formă de un mare castel, de putea încă încăpea

¹⁾ Veđi nota 2, la sfêrșitul acestui volum.

într'însa de la patru la cincî miî ostaşî şi era în-cinsă cu un zid gros şi cu turnurî. Sinan mai întări şi acest zid din prejurul palatului, de amêndouë părţile cu pămînt şi cu un val de palisade de co-paci, amestecaţi cu pămînt. Apoi încungîură oraşul cu un zid de petre şi cu grinđi lipite cu humă şi şi cu pămînt cleios, pe care îl rezimă de un alt val de pămînt, lat de douë-spre-şecce picîóre şi îl ocoli cu un şanţ fórte adînc, de douë-spre-şecce picîóre de larg, lăsând cetăţîi numai o pórtă în faţă şi alta mai mică în dos, ambele legate cu fer, şi făcênd înăuntru din apa riului trei fântâni. Aceste lucrări urmară şî şi nópte sub priveghe-rea de aprópe a lui Sinan şi se sfîrşiră în trei-şeci de zile.

Dar Sinan, când vëđu lucrul aprópe de sfîrşit, hotărî să nu'şi mai pérđă vremea în nelucrare. El lăsă în Têrgovişte douë tunurî mari, patru cule-vrine şi alte tunurî de câmpie cu muniţiile şi pro-viziile trebuincîóse pentru hrană, dând comanda cetăţîi lui Ali-Beî, fiul lui Haydar-Paşa beîul de Cîurin, pe care 'l declară beilerbeî de Trapezunt, alăturîndu-î pe Koci, beîu din Amasia, şi lăsân-du-le 1500 ómenî, cu însărcinare de a sêvîrşi lucrul întăririlor cetăţîi; iar el porni cu tótă óstea către munţi în urma lui Mihaîu-Vodă. Planul lui era ca ajungênd oştirea românéscă, s'o înfrângă şi călcân-

du-o în picior, să pătrundă în Ardél, ca să combineze operațiile sale cu ale armiei ce fiul său Muhamed-Paşa comanda în Ungaria. Dar Mihaïu-Vodă aflându-se în tabăra de la Stoieneşti, întărită atât prin natură cât şi prin artă, nu era lesne de înfrânt. Aşa dar, totul din potrivă se întâmplă. Sinan venise să tabereze nu departe de strîmtórea în care sta Mihaïu, şi în faţa taberii lui, pe un loc înalt de unde putea vedea ambele tabere. El sta şi se mira de îndrăznéla alor noştri care în aşa mic număr se încumătau încă a-l aştepta fără frică. Mihaïu însă se ferea d'a se apuca în bătălie generală cu duşmanul, dar fu el neobosit a-i hărţui armata şi a-i cuprinde liniile de comunicaţii şi proviziile. Uneori întărita o cétă de Turci, o trăgea după sine în locuri grele şi ei necunoscute, unde o sfărîma cu înlesnire; alte ori cuteza a isbi pe Turci chiar în tabăra lor. Mai adese prin gonaciă lui cu cai uşori, punea mâna pe mulţi duşmani şi astfel dobîndi de la dînşii pradă multă, cai nenumăraţi şi peste o sută de cămile. «Astfel acest erou războinic», dice Walther, «nici de dosirea nestatornicilor ostaşi ce îl părăsise, nici de mulţimea vrăjmaşilor neperdându-şi inima», print'un război parţial, osteneşte pe duşmani şi le închide calea Ardélului, dând într'astfel timp lui Bathori de a-şi aduna oştea şi d'a-i veni întru ajutor. Dar chiar de nu

’i ar veni acesta în ajutor, Mihaïu acum putea fi sigur că țera lui e mîntuită de Turci, căci aceștia, neputînd a’l scóte din poziția de la Stoienesci, fiind și demoralisați prin învingerile ce încercaseră, nu voru mai puté nici trece în Ardél, nici sta mult în țeră, mai cu sémă că și iarna se apropia. Cetățile făcute la Têrgoviște și la Bucuresci nu erau o ocrotire temeinică, după cum vom vedé. și apoi aveaù și experiența trecutului, căci în acele trei îngrozitoare expediții ce făcuseră mai dinainte Turcii în Țera românescă, povățuiți chiar de sultanii lor, Baiazet I-ü (1397), Mahomet I-ü (1419) și Mahomet II-lea (1462), învingători séu învinși, ei nu putură sta mult în țeră, fiind-că Româniï se trăgeau în pozițiile lor din munți, unde dușmanul nu’i putea ajunge și de unde ei îi dau hartă neîncetat, îi răpeau proviziile și’l osteneau prin lupte mărunte, încât îi sileau a lăsa câmpia pustiiă și țera deșertă.

XXIII.

În mijlocul acestor vremi, Sigismund Bathori, după atita întârziere, era acum viitor spre hotarele Țerei românesci, cu oști grele. Amenințarea unei primejdii obștesci sculase în picioré și unise împreună pe toate popóarele războinice care locuiescù Ardélul. Duminecă în ¹⁷/₂₇ August, el eșise din

Alba-Iulia, însoțit numai de guardia sa, ce se alcătua de două mii ómenî pedestrime și de alți atîția călărime, cu multe bagage de războiú. A doua-đi ajunse la Sas-Sebeș (Mercurea) și chîiar în aceeași đí, ¹⁸/₂₈ August, priimi olăcarul trămis, cum scim, de Mihaiu-Vodă, din tabăra de la Călugăreni în ¹³/₂₃ séra, spre a'í vesti strălucita isbîndă și a'l ruga să grăbescă a'í veni într'ajutor. Acéstă gloriósă veste, Sigismund o scrise îndată împăratului. A doua-đi el priimi încă altă veste de bucurie, adecă luarea cetăței Lipova. După o robie de patru-đeci și patru de ani sub Turci, acéstă cetate căđuse, la 23 August, tot într'o đí cu bătăia de la Călugăreni, în mânele lui Borbely care, după cum scim, de câtă-va vreme o ocolise și o batea. Dar aceia ce mulțumi mai mult pe Bathori fu scirea ce 'í veni că Tătarii care erau să vină să năvălescă prin Moldova, în Ardél, sosind pêne la Nipru, fuseseră siliți a se întórce înapoi, căci aflase cum că Cazacii și cu Muscalii aú dat năvală în țera lor și că avangardia tătărescă, ce pătrunsese în Moldova, fusese astfel înfrântă de Moldoveni și de Munteni, încât făcuse pe cei-l-alți a perde pofta de a le mai veni într'ajutor.

Așa Bathori putea acum fi sigur că nu va fi supărat printr'alte năvăliri în operațiile sale împotriva lui Sinan. El fu silit a zăbovi la Sas-Sebeș

o lună de zile ca să dea timp oștilor chiămate din tóte părțile, a se aduna. El trãmise înainte pe comiții Baltazar Bogati, Benedict Minceti și Lupul Corniș, la cele opt scaune sėcuiescї, ca să chiăme pe vitejii Sėcuї la arme. Dar acest popor rėspunse cã nu se va duce la rãzboiũ pēnē nu i se va da mai întii ĩnapoi libertatea ce i se rãpise pentru o revoltã ce făcuse cãt-va timp ĩnainte. Acești Sėcuї, fiind cei mai mulți țeranī, libertatea ce voiaũ, era d'a nu mai fi iobagi la nobiliĩ locului. Cererea lor puse ĩn mare cumpēnã și ametełã pe Bathori, cãci el era firesce mai plecat cãtre nobili, care 'l slujiserã cu credință și se ridicaserã cu toții ĩn óste și nu voia să rėsplătėscã atãtea jertfe ale lor, făcēdu-ĩ să pėrđã veniturile ce ei trãgeau de la iobagi și ruinãdu-ĩ. Se temea ĩncã de exemplul urit ce va da ĩn țerã, acordãnd Sėcuilor libertatea ; ceia ce vėđēnd cei-l-ãlți iobagi, s'arũ ĩndemna și ei a o cere pentru dĩnșii, revoltãndu-se ĩmpotriva nobililor. Dar interesul patriei și amenințarea vrãjmașului vorbirã mai puternic decãt interesele aristocratice, le biruirã și Sėcuĩ dobĩndirã libertatea cerutã.

De la Sas-Sebeș, Bathori porni cãtre locul hotãrit pentru concentrarea oștilor, ĩn cãmpiile Bãrsei, la dēlul Negru (Feketehalom), ĩn prėjma Brașovului, unde ajunse ĩn 4 Octomvrie (st. nouă), făcēnd

până acolo 6 tabere. Aci, sosind 14,755 Săcuî armați, li se proclamă în tabără libertatea lor, întărind'o cu mare credință și jurământ. Pentru această libertate ce li se dete, Săcuî se îndatorară să dea la trebuință de război pînă la patru-șeci mii ómenî cu cheltuiala lor, să plătescă în toți anii prințului, de fie-ce casă, un ioachim, o măsură de grâu și alta de ovéz, și de se va nasce lui Sigismund un fecior, fie-care să-î aducă un bou îngrășat în curte. Îndulcindu-se atunci Săcuî de libertatea dobîndită, trămiseră de mai adunară și alți ostași și altfel numărul lor în tabără se urcă la două-șeci și patru mii ómenî, din care 9200 pușcași, iar cei-l-alți lănceri și săgetași. Șei-spre-șeci mii Săcuî, care rămăneau din numărul de patru-șeci mii ce se învoiseră a da, trebuiau să stea în Ardél, spre a apăra țera de vre-o năvălire ce o ar puté amenința din partea Polonilor, care pe atunci se află în Moldova.

Apoi veniră în tabără nobiliî Ardélului care pusesse în picióre trei-spre-șeci mii de ómenî; prusianul Ioan Veicher, fiul lui Ernest, veni cu șei-spre-șeci mii cavaleri Teutonî, armați cu câte o pușcă și un pistol, pe lîngă care aveau și arc și săgeți; apoi opt-șeci Cazaci din Polonia; trei sute Cazaci ai lui Bathori, armați asemenea cu o pușcă și un pistol; Stefan Bocskai cu opt sute lănceri

de la Oradia-mare și o miie două sute arcebu-
 zierî pedestri; patru miî pedestrași cu puscî, ridi-
 cați cu cheltuiala Sașilor, din care o miie investiți
 cu negru, și pentru aceia numiți *Negrii*, cu chel-
 tuiala Sibienilor, o miie investiți în albastru cu
 cheltuiala Brașovenilor, o miie în verde cu chel-
 tuiala Medieșenilor și o miie în roșu cu cheltuiala
 Bistrișenilor. Adunându-se tóte aceste oștiri, Ba-
 thori porni cu dînsele de veni lîngă vama Branului,
 la Törzburger-Pass, castel zidit de Ludovic craiul
 Ungariei și apoi mai adăogit cu întărituri de Hu-
 nyad; în acea vreme el se afla sub paza Bra-
 șovenilor. Aci sosi Stefan Răsvan, domnul Mol-
 dovei, cu două miî trei sute pedestrași, opt sute
 călăreți și două-șeci și două tunuri mari puse pe
 care. El nu putuse veni d'a dreptul pe la Săcuî,
 de temerea Tătarilor și fu silit a face înconjur. În
 drumu-î, el se întîlnise cu o cétă de Poloni ce nă-
 vălise în țeră și ținea a'l zăbovi în cale; dar el,
 tăind'o și spărgînd'o fórte rău, luându-î și multă
 pradă, își urmă drumul, trecu munții și pētrunse
 în Ardél. Îndată sosi veste în tabără că hatmanul
 Poloniei Zamoisky, aflând că Răsvan-Vodă a ple-
 cat în Ardél, intrase în Moldova fără scirea craiului
 său și pusese Domn pe un Ieremia Movilă. Acéstă
 veste turbură fórte pe Bathori și pe Stefan-Vodă,
 dar se vechură siliți a suferi de o cam dată și a'și

urma calea apucată, căci Sinan-Paşa ameninţa şi Sécuii erau neodihniţi şi cârtitori, pentru că nu li se dedese încă diploma întăritore a drepturilor de curând dobândite.

Acéstă diplomă, scrisă pe pergament, li se dete în sfîrşit în mână şi îndată o sémă dintr'înşii porni înainte spre Ţera românescă. Cum sosi acest ajutor la Stoienesci, Mihaïu, deşi mult mai slab decât duşmanul, dar plin de sperare în Dumnezeu şi de încredere în voinicii săi, puse gând să 'şi cerce norocul şi să dea o bătălie generală cu Turciî. Însă Bathori poruncise Sécuiilor săi ca să nu se încumeteze fără înţelepciune în noroc şi să nu întreprindă nimic pênă nu va veni el însuşi. Drept aceia, fu silit Mihaïu să aştepte sosirea lui Sigismund Bathori.

XXIV.

În 7 Octomvrie (st. nouă) Sigismund Bathori, împărţindu-şi oştile în nouă trupuri, îşi clăti tabăra cu multă greutate din pricina drumurilor noişose şi, trecând înălţimile Carpaţilor, ajunse pe povîrnişul acelor munţi la satul Rucăr, în cuprinsul hotarelor Ţerei românesce, unde, în strîmtore de munte, îşi puse tabăra. Pe când ostaşii lui îşi întocmeau acolo tabăra şi îşi întindeau corturile şi

paviliónele, un vultur negru și fórté mare, luându-și sborul de pe muntele vecin numit *Pétra Craiului*, pluti cât-va timp în aer pe d'asupra taberii și apoi se aruncă cu multă iuțélă d'asupra cortului întins al prințului ardelén. Greutatea trupului seú neiertându'l a se scula lesne ca să sbóre, ostașii ce se aflaú aprópe, vedéndu-l, alergară iute, îl prinseră și-l duseră la pretoriul prințului. Înlesnirea cu care se prinse acéstă pasăre, domesnicia și neînspăimântarea ei de sunetul armelor și de strigările taberei, făcură ca ostașii să privescă acéstă întîmplare ca o minune și ca un augur. Unii diceaú că vulturul arată pe Sinan care are să cadă în mâinele creștinilor ; alții, mai fricoși, bănuiaú că acest augur vestesce învingerea creștinilor, de vreme ce vulturul este pajerea împěráției nemțesci. Jesuții ce însoțiaú pe Bathori se încercară a exploata acéstă întîmplare în folosul propagandei lor. Alfons Carilio scria atuncí de la Rucăr în Ardél, că mulți, vedénd acéstă dumnezeéscă minune, aú venit la credința papistășescă.

Bathori fu silit a zăbovi la Rucăr o săptămână, pêne trecură căile cele grele și înguste ale acelor munți, númerocele care cu praful, munițiile și bagagiile armatei ; căci acéstă trecere de la Bran este una din cele mni grele ale Țerei románesci ; muntele este rípos și repede, căile înguste, ast-fel

încât fură siliți a lăsa carele cu funii la vale. Aci sosiră și ajutóarele împăratesci ce se așteptau de atâta vreme : silezianul Albert Raybitsch, unul din cei mai vestiți căpitanii, trimis de archiducele Maximilian, de la Casovia, cu o miie șese sute cuirasieri germani, ce se chiămau *Reiteri* în acel timp și cu o sută cincî-deci Cazaci din ținuturile Poloniei, frumos echipați, și încă Silvio Piccolomini cu șapte-deci și cincî cavaleri florentini, trimiși de marele duce de Toscana cu poruncă ca săi erneze în Ardél. Bathori trimisese întru întîmpinarea lor pe Francisc Theke ca să le îngrijescă de conac și să-î călăuzescă pêne în tabără.

Pêne a nu pleca din Rucăr prințul Ardélului făcu căutare armatei sale, care se urca la trei-deci și două miî pedestrași, două-deci și două miî călăreți și cincî-deci și patru tunuri; apoi clătindu-și tabăra, merse șese mile mai nainte și, trecînd Dîmbovița, ajunse la Stoienesci, unde cu mare dorință fu întîmpinat de Mihaïu-Vodă, care îl aștepta, cum scim, acolo, avînd cu sine óstea sa de opt miî de ómeni și două-deci și două tunuri. Numărul oștirilor împreunate se urcă atunci la șéi-deci și două miî ostași și șapte-deci și șese tunuri. Bathori tăbéri la Stoienesci spre a lăsa oștile sale a se odihni și a se întrema puțin.

XXV.

Armiile protivnice se află acum aproape una de alta. Ostașii lui Bathori, care erau mai mult adunătură neobicinuită cu războiul, speriați mai întâiu de numărul și de vitejia Turcilor, avusese acum vreme a se deprinde cu încetul, a'î vedé mai fără frică și a lua curagiu. De la sosirea Sescuilor în tabăra de la Stoenesci, după care urmară curând și alte cete, unele după altelele, ei începură a întâlni pe Turci, când mergeau după furagiu. Lupte mărunte se înhățau între unii și alți și în aceste lupte, mai adese creștinii biruiau. Emulația intră atunci între aceștia; cetele ce mergeau după furagiu se mai măriră, și din și în și luptele se făcură mai dese. Aceste bătăi mărunte îmbărbătară pêne în urmă într'atât pe creștinii, încât ei așteptau acum cu nerăbdare ocazia unei bătălii generale cu Turcii. Din potrivă, aceștia, demoralizați de învingerea de la Călugăreni, de puțina izbîndă ce dobîndise pêne atunci în tótă această campanie, acum, când vedură pe creștinii cu puteri așa de însemnate, ei perdură de tot inima și dorința de a se mai bate. Acesta fu pricina care făcu pe Sinan, îndată ce vedu înglotirea oștilor la Stoenesci, de plecă de acolo și își mută tabăra lîngă Têrgoviștea. Scopul său era să caute

a prelungi cât va puté mai mult războiul, fiind sigur că, în vreme ce armia lui era întru tóte îndestulată din Țéră, armia creștină, având lipsă de bucate și de bani, nu va puté mult să stea adunată și va fi nevoită a se răsipi. Generalii creștini, înțelegând acest plan al lui Sinan, hotărîră a grăbi cât mai mult operațiile războiului, și spre acésta, a porni îndată după Turci și a-î sili să priiméscă fără întârziere o bătălie.

În 15 Octomvrie de diminéță, un semn ceresc veni a mai îmbărbăta pe creștini și le mări sperările de biruință. Pe un cer senin și cu tóte că sórele răsărise, ei vădură în vreme de un cés, d'asupra taberii lor, o cometă strălucitoare. Acéstă stea fu privită de dânșii ca un augur vestitor de biruință. Armia creștină, ce sosise cale de șése césuri numai de Têrgoviște, se clăti de acolo și în aceiași zi, de 15 Octomvrie, merse de tăbêri într'o câmpie mare, o milă departe de Têrgoviște și un sfert de leghe de tabêra lui Sinan, cu hotărîre d'ai da bătălie în ziua următoare, de va voi s'o priiméscă.

Abia armata creștină sosi într'acel loc, abia călăreții începuseră a descălica și pedestrașii a pune armele jos, când o mare turburare ameți tótă tăbêră. Nisce strejari ce se aflase puși la pază într'o pădure în nóptea trecută, aușind de departe un șgomot făcut de alți ostași creștini care tăiaă lemne,

și închipuiră că acolo trebuie să fie tótă armia turcescă, care vine drept către dânșii; frica făcându-î să vedă ceia ce nu era, ei o luară la fugă spre tabără. Ostașii ce-î vedură sosind speriați, întrebându-î pricina, aflară de la dânșii cum că au vedut armia vrăjmașă viind să-î lovescă. Vestea acesta se respândi iute în tótă tabăra; semnalul de bătaie se dete îndată și toți ostașii, alergând la arme, umblău învălmășați, făcând larmă mare, fără a se puté întocmi la rîndul lor și fără a-și puté găsi stégul și căpeteniile lor. În acea neorînduială, spaîma făcându-î să audă bubuituri de tunuri vrăjmășesci, fie-care începu a se gândi numai la mijlóce de scăpare. În sfîrșit avangardia, alcătuită de Români și ostașii nemți isbutiră a se așeđa mai întîiu în rînduială și sta gata a priimi pe Turci, când în cele din urmă se desluși lui Bathori pricina acelei turburări. El trămise atunci de spuse în tóte părțile ca să se însenineze și să se liniștescă spiritele turburate și înspăi mântate, dar neputendu-se nicî așa astîmpăra larma, el fu silit a pune să strige prin trîmbițe, ca fie-care să tacă sub pedepsă de mórte. Numai printr'acéstă strașnică poruncă, ostașii se liniștiră.

Era între ambele tabere vrăjmașe și la o depărtare numai de o alergătură de cal atât de la una cât și de la alta, un dél mare tăiat prin mij-

loc, în pólele căruia curgea Dîmbovița. P'acest dél spună că să se fi urcat Sinan, ca să privescă bine armata creștină. Vêđend-o mult mai numărósă de cum socotea și bine rînduită, auđind și vestea respândită că se așteptă și archiducele Maximilian cu o mulțime de soldați italieni, cătând apoi și la demoralisarea armieii sale, temerea îi cuprinse inima și nu se mai gândi la alt ceva decât la fugă. Adu-nând un sfat de războiu, el umblă a-și ascunde cugetul de a fugi subț ideaia unui plan ce ar fi facut; el đise că socotesce să nu priimescă bătălia și s'o amâne pe altă dată; că acum se va trage puțin înderăt, lăsând pe Ali-Pașa spre a apăra Têrgoviștea; că apoi, când va vedé pe creștini ocupați cu asediarea cetăței, el va năvăli într'o nópte asupra-le și lesne îi va birui. În urma acestora, el înzestră cetatea Têrgovișței cu patru-đeci de tunuri și cu muniție îndestulă, puse o garnizonă de 3500 pênă la 4000 ostași, parte pedestrime, parte călărime, sub comanda lui Ali-Pașa de Trapezunt, pe lîngă care lăsă pe Mihnea-Vodă și vre-o câți-va beii, iar dînsul în zori de điuă, la 16 Octomvrie, cu tótă cea-l-altă óste, părăsindu'si tabăra, fără de a-și mai da timpul de a-i strica întăririle, o întinse cu grabă spre Bucuresci.

XXVI.

În aceeași zi, 16 Octomvrie, la răsăritul sórelui, Bathori, nesciind că Sinan se trage acum spre Bucurescî și așteptându-se la o bătălie generală, puse să ȳică din trîmbiță ca fie-care ostaș să se rînduiască sub stégul seú. Apoi împărțindu-și armata în șapte trupuri, care tóte se urcaú la numérul de doué-ȳeci și șése mií cǎlǎreți și de la trei-ȳeci și cincî pêne la patru-ȳeci mií pedestrași, numi dupé dînsul general mai mare peste tótă óstea pe Ștefan Bocskai, nu atát pentru virtuțile lui militare, cât pentru că-i era unchiú despre mumă și unul din cei mai însemnați și mai avuți nobili ai Ardélului. Cercând apoi sfaturile Domnilor români și ale lui Bocskai, el întocmi rîndul bătăliei ast-fel: la avanguardie puse pe Mihaíu-Vodă, avénd cu sine patru mií de cǎlǎreți cu lǎnci, ai lui, bine învățați, la care se adăogiră cohortele lui Abert Kiraly și scadrónele lui Ștefan Csaki. La aripa dréptă se aședară doué turme de cincî mií din cei mai buní cǎlǎreți, cu lǎnci. La stînga tot același numér de lǎnceri și în același rînd. La centru era pedestrimea, atát cea pretoriană cât și a Sécuilor cu cóse și cu sulite, avénd lîngă sine tótă artileria. În urma acestora venea tótă cǎlǎrimea germană, în a doua linie.

Pe a treia linie venea un corp de două-spre-dece mii călăreți lănceri, care duceau stégurile aurite, și apoi altă cétă care apăra persóna lui Bathori. În urma tutului venea rămășița armatei cu carele și bagagiile, fiind ast-fel întru tot, șapte pânze de oști.

După aceia, Bathori puse de sluji dinainté tutului, o liturgie solemnă, se comunică cu sfinta grijanie și o trecu din mână în mână cu multă evlavie la mulți din capiî oștirea și din soldați, de făcură asemeni. Tóte aceste pregătiri luară câtă-va vreme, pênă după amiazi, când două creștinii care se diceau scăpați din mânil Turcilor, din cetatea Têrgoviștei, sosiră în tabără, aducând sciri cum-că Sinan-Pașa se trăsese cu grabă și lăsase pe Ali-Pașa cu Mihnea-Vodă în Têrgoviște; că de două zile garnizóna cetății e fórte spăimântată și că Ianicerii înșiși chibzuiau a se trage, dacă un pașă nu 'i-ar fi ținut cu sila, dar că cu tóte acestea, două sute din ei tot scăpaseră și se împrăstiaseră. Capii armieii nu se încredură în acéstă arătare, și, temându-se de vre un vicleșug din partea lui Sinan, spre a-i trage în vre-o cursă, porunciră ostașilor să se țină tótă nóptea aceia în întocmire de bătaie, fără a-și strica rîndurile și a pune armele jos; trămiseră gonaci și iscóde în tóte părțile ca să afle adevêrul, ce s'a făcut Sinan. Armia creștină petrecu veghind înarmată tótă

noptea aceia și a doua zi, la 17 Octomvrie pêne spre améđi. Atunci sosiră câți-va alergători, aducând veste că Turcii erau puțin departe, arătându-se că voru a se bate. Aii noștri se pregăteau cu inimă a le sta frunte, când sosiră alții cu veste mai sigură că Sinan se retrage spre Bucuresci, iar că acele oști turcescice se vedu, erau aier-guardia de patru mii călăreți sub Hasan-Pașa, care mergea trăgându-se încet și cu bună rînduială, îngrijind d'a nu priimi în códă vr'o smintélă din partea noastră. Acéstă spăiméntare și fugă a lui Sinan miră fórte pe aii noștri, socotind cu cât armia lui era mai numerósă decât a lor și cum acéstă grabnică retragere va demoralisa de tot pe Turci. Alte iscóde veniră atunci de arătară lui Bathori că vre-o patru mii Români, bărbați și femei, de deosebită vîrstă, robiți, îi ducea o cétă de Turci spre Dunăre. Prințul porunci îndată la cincisute Ardeleni pedestri să alerge să taie calea acelor Turci și să mântuie pre acei sërmanii robiți. Îndată armia creștină merse, chiar in acea zi, 17 Octomvrie, de ocupă fără nici o împotrivire tabéra părăsită a lui Sinan, unde găsi vre-o cincisécșese Turci care, eșiți fiind de mai nainte din tabéra, d'abia se întorseseră acum când picară în mânilor creștinilor și fură îndată înjunghiați. Creștinii găsiră tabéra turcescă ticsită cu multe mobile, cor-

turii, praf, ghiulele, tunuri, bucate, dobitoce, cămile, catări și alte lucruri și fură foarte mîhniți că această pradă bogată nu fu prețul vitejiei lor. Acestea dovedeau graba cu care Turcii fugiseră și greșela ce făcuseră creștinii d'a nu înainta mai iute, spre a'i lovi pêne nu se depărtaseră.

XXVIII.

Bathori chiămă atuncî la sfat pe cei mai de frunte căpitani ai armatei și pe nunciul Monsignor Alfons Viscoti, pe care îl trămisese Papa cu o sumă însemnată de bani pentru trebuințele războiului. Aci se propuse că: de vreme ce armia turcescă plină de frică, s'a tras spre Bucuresci, ce sfat ôre ar fi mai bun? a urma fără întârziere pe dușman silind în acea spaîmă a lui a'l ajunge și a'l birui unde-va? séu a lua mai întiiu cetatea Têrgoviștei, unde lăsase el garnizónă și gătire, din care se înțelegea că voiesce a se apăra acolo multă vreme. Unii din generali ardeleni, plini de încredere în curagiul lor și în noroc, credënd că singura nefericire ce li se póte întempla este d'a lăsa timp lui Sinan să scape, erau de părere d'a nu se mai opri nici o și la această cetate, a cărei dobîndire nu o prețuiau întru nimic, și a se lua după Sinan, siguri fiind că, îndată ce'l voru birui,

cetatea va cădé negreșit fără de nici o ostenélă din parte-le: când din potrivă, dacă își vorū consuma puterile lor împrejurul acestei șandramale (bicoque), armata lui Sinan își va lua puterī, va tăbărī în loc tare și, avēnd vreme de ajuns, își va îndrepta trebile séu cel puțin se va trage în siguranță și, crescēdu-și apoi puterile cu noue ajutóre séu găsind mijloc d'a se uni cu Tătariī, va da creștinilor mult măi mult de lucru și va aprinde din noū flacările cele acum aprópe stinse ale războiului.

Mihaīu și Albert Kiraly stătură împotrivă la acéstă părere. Eī điseră că ar fi cu primejdie d'a înainta, căcī s'ar pune între garnizóna cetățīī, care ar puté să le taie liniile de comunicație și proviziile, și armata lui Sinan. Silvio Piccolomini rezimă și el acéstă părere, prin cuvintele următóre: «Dus-manul», đise el, «s'a tras de temerea taberei nóstre, séu spre a găsi loc măi bun de bătaie; dar și într'unul și în cel-l-alt caz, el a apucat înainte cu o đī și o nópte și a putut să-și pregătéscă lucrurile sale, încât nu'l vom găsi nepregătit, nici în loc d'a nu se puté mult folosi de graba nóstră. Din altă parte, ne vom afla în mijlocul a duoī vrăjmași, dacă vom lăsa înapoī cetatea, de unde vom fi necurmat supěrați, măi cu sémă despre munițiile ce se așteptă din Ardél.

«Apoi a se pune într'o asemené primejdie este
«împotriva a orî-căruî temeiu de războiu și a orî
«căruî obicei al unui înțelept căpitan. Se adaoge
«încă și acéstă privire importantă, că noi suntem
«cât se póte osteniți și slăbiți de drum și, urmând
«cu grabă pe dușman, îl vom găsi acum odihnit
«și în rînduială și ne vom afla în primejdie d'a fi
«cu toți înfrânți. Dar daca el, din întemplantare, s'a
«tras cu gând d'a fi mai departe de hotarele Ar-
«délului și prin urmare într'un loc unde noi vom
«avé mai puțină înlesnire de hrană și alte trebu-
«inciose, în vreme ce el, învecinându-se cu Du-
«nărea, va puté prin mijlocul acestuî riú, a se în-
«griji mai bine, apucându-ne noi acum a bate
«cetatea, îl vom sili, spre a nu-și perde cu totul
«reputația, să vină într'ajutorul a lor sěi, și atunci
«vom găsi folósele nóstre a ne înhăța la luptă. De
«se va hotări însă el a aștepta în Bucurescî, ce
«folos mare avé-vom óre dacá vom merge să-l lo-
«vim mâne și nu după duoé séu trei zile? Încât,
«spre a se uni Sinan cu Tătariî, e lucru cu nepu-
«tință, aflându-ne noi între dînșiî; osebit de aceia
«că Tătariî nu sînt într'un loc, de unde să póta
«trece cu atîta iuțelă în acéstă parte». Picolomini
încheie dicînd că, «deși nu este de părere a se
«lua cu atîta neorînduială după dușman și a sta,
«după cum vorü unii, în arme, chîiar tótă nóptea

«aceia, dar crede că ar fi bine ca o bandă din
«cavaleria noastră să mērgă să supere arieguardia
«dușmanului, fiind-că, afară de neodihna ce-î va
«pricinui, vom puté să avem și limbă de mișcările
«lui și să scim mai bine ce este de făcut». Sigis-
mund Bathori și toți cei-l-alți capi se uniră bucu-
roși la una ca acésta și tot sfatul hotărî bătaia
Têrgoviștei. Fără înduoială, — precum urma o va
dovedi, — acésta n'a fost cea mai bună chibzuire,
căci întârzierea creștinilor prileji mântuirea lui Sinan.

Se luase hotărîre a tăbērî în óre-care post aprópe
de Têrgoviște, vędut de Piccolomini mai dinainte
și, spre acésta, trāmiseră un număr de călăreți ca
să țină rînduiala, spre a merge oștile fără amestec,
să-și ia locurile de aședare. Îndată după aceia, pre
obiceiul războiului, cerură ca cetatea să se predé.
Pașa, comandantul cetății, cātând la fuga lui Sinan,
la numărul armatei ce 'l ocolise, la lipsa de spe-
ranță d'a fi ajutat, sta în chibzuire să închine ce-
tatea spre a se mântui el și toți ai săi. Dar Iani-
cerii, ce erau în cetate în număr de două mii, se
împotriviră, fiind mai bucuroși a se apăra după
cum cerea onórea lor și făgăduiala dată lui Sinan,
Într'acestea, creștinii, tăbērînd comod chiar în acea
séră, ^{7/17} Octomvrie, se duse Piccolomini să vędă
cetatea și apoi puntară tunurile spre dînsa.

XXVIII.

În nóptea aceia, soldații făcură băștiu, pe obiceiul lor. În dimineța următoare, ^{8/18} Octomvrie, după ce, prin metereze, șanțuri acoperite și tăbii de lemne amestecate cu pământ, se apropiară ai noștri de ziduri și aședară baterii de tunuri, de o dată cu multă învierșunare de trei părți începură a bate cetatea. Strălucitul Răsvan-Vodă, având cu sine Moldovenii săi, împreună și cu legiunile Săcuilor, se aședase despre răsărit, pe drumul Bucurescilor, și bătea partea de sus a cetății cu zece tunuri. Dintr'altă parte, neînvinsul Mihaiu-Vodă, cu inimosul Bathori, care acum pentru întâiași dată vedea războiul, și cu eroicul Kiraly, se aședară despre munți și despre riul Ialomița, la o mănăstire, care fu atunci stricată și mai apoi drésă, departe de cetate de o bătaie de săgétă. Ei ridicară acolo două movii în formă de turn și cu două baterii, de câte zece tunuri fie-care, începură din aceste două părți, prin detunări neîntrerupte, a împrósca puternic zidurile. Mergând apoi într'alt templu mult mai aproape de cetate, fără întrerupere, grăbescă lucrările asedierii. Era cu greu însă d'a se apropia de cetate, căci, afară de întăririle și șanțurile ce o înconjuraū, avea încă și nisce bălți îm-

prejur. Apoi Turcii dinăuntru se apărau cu cele mai de pe urmă puteri ale inimei lor. De mai multe ori, prin tunuri, ei împinseră înapoi pe asediatorii ce umblau să trecă șanțurile cu luntri, răsturnară cu puștile pe cei care, isbutind a trece șanțul, cercau acum a pune scări pe ziduri séu aduceau foc la tălpile întăririi de lemn spre a o aprinde; într'un cuvînt ei nu uitaü nimic din ceea ce trebuia spre apărarea cetății.

Vedënd ai noștri că nu isbutescü ast-fel, se mărginiră a urma cu tunărirea înfricoșătoare de bombe și ghiulele, cătând a sparge laturile zidurilor. Fumul acestor dese descărcări de arme ale asediatorilor și asediaților ajunse de întunecă aerul și ascunse și unora și altora vederea dușmanilor. Sécuii căutară a se folosi de acéstă negură; ei aduseră lemne uscate, catran, rășină, buștene aprinse, torțe și alte materii aprinđetóre și, așîfînd bine focul, începură a'l arunca pe streșinele caselor din cetate și căutară a aprinde întăririle ei. Dar fiind-că bîrnele din care erau făcute acele întărituri erau încă verđi și prin urmare umede și huma după dînsele nu se uscase, ele nu se puteau lesne aprinde de focul ce li se punea pe dedesubt. Pe lîngă acésta, prin dese pușcării ale artileriei creștine, sfărîmăturile caselor cetății începură a cădé pe capul celor ce se aflaü sub zid, cătând a'l aprinde

și astfel îi sili a se trage îndărăt. Apoi dușmanii, luptându-se vitejesce, nu mai lăsară a se apropia de ziduri, încât isbînda rămase cu totul înduoiosă.

XXIX.

Vedînd Bathori și ceilalți descurăgirea oștilor de atîtea silințe zadarnice ce făcuseră, se duseră de îndemnară pe Sécui a da dovadă că-și aducă aminte de libertatea cea de curînd dobîndită, a nu se descurăgia de anevoințe și de primejdii și a se arăta că sînt bărbați cu inimă și vrednici de libertate. Sécuii se formară atunci în cohorte și începură a aduce o mai mare mulțime de lemne uscate, spre a da foc zidului. Mulți din ei cădură sub loviturile dușmanilor, dar desprețuind orîce primejdie, vitejii Sécui isbutiră în sfîrșit a aprinde întăririle. La vederea flacării ce se întindea în tóte părțile, ei strigară toți într'una: «Iisus! Maria!» și, care cu scări, cei mai mulți fără scări, deteră năvală spre a sări zidurile, în vreme ce o parte dintr'înșii purta focul într'alte laturî ale cetății. Artileria, din locul ei, aruncînd ghîulele arse din cele inventate de craul Stefan Bathori, aprindea acoperișurile caselor, și dărămăturile lor, prin mijlocul flăcărilor, cădea pre capul asediaților. Acum,

zidul peste tot luase foc și Turcii, închiși de flăcările cele gróznice de mari ce mereu cresceau, sânt nevoiți, cel puțin o mare parte din ei, a lăsa apărarea zidurilor, spre a încerca să stingă focul. Ați noștri se folosesc de acest minut, dau voinesce asalt și în vecinătatea serii, din tóte părțile isbucnesc în cetate. Turcii, lipsiți de sfat, amețiți de flacări și de vrăjmașii ce'i împresurase, ne mai având vreme a capitula spre a se mîntui de primejdie și de o prăpădire desevîrșită, esu cu toții pe porțița despre dél, necunoscută alor noștri, cătând pe acolo scăpare. Dar călărimea creștină, care pre obiceiul războiului, sta gata pentru oră-ce întemplantare a luptei și aștepta călare eșitul izbirei, îi vede, îi ia cu caii în gónă, le taie calea, pe unii îi ucide, pe alții îi prinde; puținii numai, favorisați de nópte, putură scăpa prin păduri, și aceștia încă, pêne mai apoi, fură găsiți și uciși și din tótă garnizóna, numai trei Turci, fiind bine călăriți și ajutați de întunecimea nopții, avură norocul să scape și se îndreptară spre București ca să ducă lui Sinan vestea acestei nenorociri.

Sécuii intrând în oraș făcură mare vërsare de sânge, dărãmând și scotocind în cele mai ascunse locuri ale cetății după pradă — lucru la care sunt fórte deprinși, spună analiștii timpului, — ei găsiră într'un loc tainic ascunși pe Ali-Pașa, comandan-

tul cetății și pe Mehemet-Beî. Dîcî unii că acești Turci nu eșiseră din cetate, mai bucuros voind o mórte gloriósă decát a fugi; alții spunî că erau rănîți și de aceia rêmăsese pe loc. Sécuii îi duseră la Bathori. Între prinși se mai aflaî alți douî beî: Turan, beîul de Bucurescî și Susin, beîul de Têrgoviștea; la toți li se iértă vieța. Lepădatul Mihnea-Vodă întêmpină în cetate o mórte norocită, ce i s'ar fi cădut a'i veni prin gâde, de cădea în mînile creștinilor; trupul lui se găsi între cei morți; asemenea și al cadiului de Avlona. Prada ce Sécuii mai cu sémă, făcură în oraș și care tótă li se lăsă, fu cu deosebire mare. Se găsiră în cetate duoë tunuri mari care aruncaî ghiulelele de cincî-decî și șese livre și alte patru-decî și duoë mai micî; se găsiră încă bani mulți, scule de aur și de argint, muniții și provisiî de hrană pentru trei ani, căci Sinan acolo își aședase magaziele. În acéstă asediere, din Turci, ca la o miie fură trecuți sub sabia. Din ai noștri periră numai șei-decî ostași, dar mulți se răniră.

XXX.

Bucuria ce simțiră creștinii pentru luarea Têrgoviștei se mai adăogi cu vestirea unei alte izbîndi asupra vrăjmașilor. Céta ce cu duoë zile

înainte, Bathori pornise ca să taie calea Turcilor, care duceau patru mii robi și turme mari de vite, spre podul de la Gîrgiș, călăuzită fiind de ómenii de țeră care cunosceau bine căile munților și ale pădurilor, trecuse înaintea Turcilor și cuprindînd strîmtorile pînă a nu sosi ei, îi isbi cu putere, îi sparse rēu, ucise pe mai toți, dobîndi înapoi tótă prada lor și mîntui pe robi.

A doua zi după luarea Têrgoviștei, ^{9/19} Octombrie, generalii creștini se adunară la sfat de război și porunciră a le aduce înainte pe Ali-Pașa pe care îl siliră prin făgăduieli și amenințări a arăta ce știe despre planurile și numărul ostașilor lui Sinan, întrebându-l încă cum a îndrăznit el a se împotrivi în cetate, cu așa puțină oștire, la o armată atît de numerosă. La aceste întrebări Ali răspunse cu respectul cuviincios, dar cu multă nețemere și fără a'și schimba fața, că «Sinan n'avea «cu dînsul fără numai de la două-șeci și opt pînă «la trei-șeci mii ostași, fiind-că și-a risipit óstea «prin orașele și cetățile țerii, și îi este peste pu- «tință ca s'o pótă aduna în puțină vreme ¹⁾; că «daca Hanul cu Tătarii ce se așteptă din zi în zi,

¹⁾ Acésta este o fabulă pe care cred că capi creștini o acreditase, căci Mihaïu-Vodă la Călugăreni încă o repetă ostașilor săi, cum am vădut.

«nu'î va veni în ajutor, el crede că Sinan, aflând
 «luarea Têrgoviștei, va părăsi Bucurescî și se va
 «trage spre Giurgiū, ca să trecă Dunărea îndărăt ;
 «în sfîrșit că, dacă vorū creștiniî a pune mâna pe
 «dînsul trebuie să se grăbescă a cuprinde și a sfă-
 «rîma acel pod de pe Dunăre ; Sinan, — urmă Ali, —
 «plecând, îmi lăsă numai puține oșți pentru apă-
 «rarea Têrgoviștei, dar mă făcu să sper că Ieremia,
 «Domnul Moldoviî, va băga în cetate un ajutor
 «de cincî miî ostași, afară de țece miî ce 'mî fă-
 «găduia el însuși, ȓicînd că are să vie mai apoi
 «să gonescă pe creștiniî de lîngă cetate. El mă
 «asigură asemeni că armata creștină nu este nume-
 «rósă ; căci cei mai mulți ostași sînt Săcuî, pe
 «care aȓi mâne e sigur să 'î întórcă în partea sa.
 «Blestematul ! m'a înșelat și m'a expus la o mórte
 «mai cu totul sigură. O vrăjmășie veche e pricina
 «care l'a făcut a se purta ast-fel cu mine. Sinan a
 «fost dușman de mórte tatăluî meu, care s'a arătat
 «cu slujbe mari către împěrație ; dar fiind-că tatăl
 «meu n'avea nici o temere de dînsul și el nu 'î
 «putea face nimic, trădătorul s'a folosit de acéstă
 «ocazie ca să verse asupra nenorocituluî fiū ura
 «ce purta tatăluî».

Nu se scie dacă Ali era sincer séu vorbea ast-
 iel numai ca să șî tragă compătimirea luî Bathori.
 Era însă de necreȓut ca Sinan să aibă cu dînsul

numai atîta oștire cîtă arăta el, de vreme ce, cînd el plecă de la Têrgoviște, armia lui întrecea cu mult în număr pe a creștinilor, după cum mărturisesc toți analiștii contemporani. Vêdënd Ali puținul efect ce făcuse plîngerile sale, propuse să se răscumpere cu o sută de miî talere de aur; dar Piccolomini se împotrivi a i se da libertatea. El avea interes a ține prins pe un om așa de însemnat ca, întîmplîndu-se nenorocirea să cadă în mînile Turcilor, să'l pôtă schimba cu dînsul și fiind-că acest șiret italian se făcuse stăpîn pe spiritul lui Bathori, îl hotărî lesne a nu priimi propunerea Turcului. Prințul, după ce rêsponse cu puține vorbe lui Ali Pașa, îl trâmise sub pază pênă la gazda sa și după aceia, împreună cu alți oficeri Turci, îl porni pe la Brașov la Cluj în Ardél.

În urma acestora, capiî armieî ascultară și raportul iscódelor ce trâmiseseră ca să țiea limbă despre Turci și, vêdënd óre-care potrivire cu arătarea celor prinși, hotărîră a porni îndată după armata turcescă. Din nenorocire trebuiră a mai ședé pe loc încă o đî, parte spre a împuternici óstea muncită de drum și de bătaie, parte spre a aștepta munițiile și bucatele ce se aduceau din Ardél în tabără.

Aceste întârdierî fatale mîntuiră pe Sinan-Pașa, cu tóte greșelile lui. În đioa aceia, ⁹/₁₉ Octomvrie.

către séră, vre-o patru mii Turci, care, după încredințarea dată de Sinan că va zăbovi lângă Têrgoviște încă două săptămâni, lăsaseră de vre-o câte-va zile tabăra și se duseseră departe de acolo după hrană, furagiu și pradă, se întorseră aducând cu dînșii șei-deci mii boi ce-i răpiseră din munții și mânósele câmpii ale Țerei românesce. Intrau Turcii în tabără, mânând dinaintea lor convoiul de vite, fără a bănui de fuga rușinosă a lui Sinan; ei nu fură desamăgiți decât când din acele corturi ce ei credeau pline de Ianiceri, vedură asvêrlindu-se Români și Sécuii, care năvăliră asupra-le și 'i tăiară rău și fără milă. Acéstă întâmplare neprevădută răspîndi îmbelșugarea în tabăra creștină, încât un bou ajunsese a se vinde pe un preț de nimic.

XXXI.

Sinan-Pașa, după cum scim, își părăsise tabăra de lângă Têrgoviște în dimineța de $6/16$ Octomvrie și luase cu grabă calea Bucurescilor. Hasan-Pașa, care rămăsese în urmă cu patru mii călăreți drept arierguardie îndată ce vedu, din înălțimea munților pogorîndu-se stégurile creștine spre Têrgoviște, grăbi cât putu la drum spre a ajunge tabăra. După o cale de o zi, vizirul tăbêrise, când

începură a se auđi urletele tunurilor creștinescǐ din-naintea Têrgoviștei. «Tunul lui Mikal-ogli!» strigară Turciĭ prin taberă, înghiețați de spaĭmă. Sosiră atunci nisce trămiși din partea garnizónei din Têrgoviște, chiámând pe vizirul într'ajutorul cetății; dar acesta, cătând la spăimîntarea oștilor, sta la înduoială și nu scia ce să facă. Într'aceia, o ceta de vre-o trei sute creștini ce se arătară la intrarea unei păduri vecine de tabera lui, îl sili a lua o hotărîre. Oștile Rumeliei, din porunca lui, merșeră asupra cetei, dar creștiniĭ le bătură, le răriră fórte mult rîndurile și le luară în gónă. Din acei ce se întórseră nu era unul care să nu fie rănit. Un delir de spaĭmă cuprinse atunci tótă tabera. Mulți din soldați începură a dezerta și a se rěspîndi cete, cete; capiĭ umblau învălmășiți fară să scie ce să facă; uniĭ sfătuiau a se întórce la Têrgoviște, lucru ce era cu neputință din pricina demoralisării armiei. Sinan scrisse îndată lui Ali-Pașa la Têrgoviște să apere cât va puté cetatea, iar vėđându-se în cea mai de apoi primejdie, să se tragă cu óstea sa, spre podul de la Dunăre. Aceste scrisori n'ajunseră pêne la Ali, fiind prinse de ai noștri. Vizirul apoi își urmă retragerea spre Bucurescǐ, unde ajunse în duoė zile. În acea demoralizare a óstei sale, Sinan, în loc să se grăbescă a o trece cât mai curênd peste Dunăre, spre a o mîntui, aștep-

tându-se la o apărare mai îndelungată din partea Târgoviștei, se încumătă a mai zăbovi la Bucurescî. El obști dar că armia va ședé acolo cincispre-dece zile și porunci ca nici o oștire, nici un neguțător să nu trecă podul Giurgiului pênă la acel soroc și, pentru acésta, orîndui o guardie la pod cu strașnică poruncă să nu lase pe nimeni a trece. Pe lîngă acestea se silia în tot chipul a liniști spiritele și a le da curagiu. În vremea acésta, trei călăreți scăpați cu mare greū de la luarea Târgoviștei, sosiră în Bucurescî, Vineri dimineța la ¹⁰/₂₀ Octomvrie, aducênd veste despre căderea cetății în mânilé creștinilor. Peste măsură mări acésta scire spaîma și amețéla în tabără. Sinan atunci, vëdênd că descuragiarea oștilor cresce mereū în loc d'a scădé, cum află și de luarea Târgoviștei, se sperie și el atît de mult încât, cu tóte că întărise orașul Bucurescilor și mōnăstirea lui Alexandru-Vodă mai bine decăt Târgoviștea, nu se mai încređu nici în acea apărare și nu mai îndrăzni a mai aștepta acolo pe biruitorul dușman. El porunci să pună în pivnițele acelei mōnăstiri o mare cătățime de praf de pușcă pe care 'l acoperi cu paie, aședênd un fitil lung care să ardă cu încetul, lăsând și ómenî spre a 'i da foc, ca astfel când vorū intra creștinii în acel loc, mōnăstirea de o dată să fie asvîrlită în aer cu o mare

putere și dinșii să péră ca vai de ei, subț acele ruine. În tótă ziua aceia, 20 Octomvrie, cu grabă mare Sinan strînse tunurile și munițiile de război și le încarcă în care; apoi dete foc orașului și fortificațiilor Bucurescilor și, la 20 spre 21, luminat de flacărele acestui pîrjol ce prefăcu în cenușă tot orașul cu două-șeci și două de biserică ce avea atunci, împins de desperare, ca cum ar fi avut pe dușman în spatele său, se puse rușinos pe fugă și, cât mai iute putu, întinse spre Giurgiu. Astfel, mai mult fugind decât făcînd o retragere, merse Sinan patru-spre-șeci césuri mereu și nu tăberî decât după ce trecu strîmtórea Călugărenilor; dar tunurile și munițiile de război nu putură ajunge în acel loc decât în două-șeci și patru de césuri. Când sosiră tóte și se strînse armia întregă, plecară toți cu aceeași grabă spre Giurgiu, unde, cu tótă silința ce puseră la drum, din pricina neorînduiei în care se află oștile, nu putură sosi decât tocmai luni ¹³/₂₃ Octomvrie, făcînd astfel trei tabere de la Bucuresci pêne la Giurgiu. În acea fugă prăpăstiosă, Turcii seménară drumul cu armele lor și cu un număr însemnat de tunuri, cămile și bagăie, deosebit de ce năpustiseră în Bucuresci. Spaîma lor era așa de mare încât, prin strîmtóri și pe poduri, ajunseră a se omorî unii pe alții ca să trecă care de care mai nainte. În acéstă stare

de gróză se aflară ei mai cu sémă când trecură strîmtórea de la Călugéreni. În orî-ce copaciú li se părea a vedé un duşman, în orî-ce minut se aşteptaú să vadă strălucind dinaintea ochilor lor, sabia fulgerátóre a lui Mihaíu.

Este de luat în sémă că în tótă acéstă campanie, a cării glorie analiştii creştinî în mare parte o dau lui Bathori, ca unuia ce comanda tótă armia creştină, analiştii Turci, din contră nici că pomenesc de dînsul; spaíma Turcilor, acela ce 'i îngrozea, 'i gonía şi 'i ameninţa mereú cu mórtea, era «afurisitul Mikal-ogli». Aducerea aminte a grózei ce Mihaíu însufla pe atuncî Turcilor pêně ađi încă se păstréază în poporul român şi musulman, printr'o mulţime de legende, tradiţii şi cântice populare. Unul din cei mai bunî poeţi ai noştri, încadră una din aceste tradiţii în urmátórea frumoasă strofă:

Spunú că 'n urma luptei, în Asia bogată,
Dacă Musulmaniî vedeau câte o dată,
Un armăsar ce 'n préjma-í cată sforăind,
Cuprinşi d'adîncă spaímă, diceau cu 'nfiorare
Că el a vėđut umbra aceia 'ngrozitóre
A lui Mihaíu-Vitézul, asuprá-le viind ¹⁾.

¹⁾ Gr. Alexandrescu, Odă la oşurea română.

XXXII.

Bathori, după ce puse să drégă cetatea Têrgo-
viștei și o înzestră cu o garnizónă tare, în ¹¹/₂₁
Octomvrie, dînđi de diminețã se îndreptă cu tótã
armia în urma lui Sinan, spre Bucurescî. În cale,
creștinii întîlniră mai multe cete de câte trei, pa-
tru și cincî sute Turcî, care se răsățiseră și toți
fură uciși, astfel încât câmpiile și liveștile din drum
erau semenate cu trupuri mórte de Turcî. După
ce luară o bucată bună de drum, ei întîlniră trei
fugari Ungurî care le spuseră că Sinan, temêndu-se
de sosirea lor, fugise în grabă, lăsând în Bucu-
rescî multe bagagie, bucate, muniții, robî, cămile
și câte-va tunuri pe cari nu le putuse lua, fiind
osiile și rótele sfărîmate; că în cale el mai lăsase
multe alte bagagie; că gróza armiei întregi era
atît de mare încât fără îndoială, când va sosi în
locuri grele, în strîmtorile înguste și báltóse de la
Călugereni, se vorú rani între sine ca să pótã trece
unul altuia înainte. Bathori, neîncređendu-se pe
arătarea acestor fugari, trãmise pe căpitaniî Nico-
lae Sennyei și George Farkaș cu o sută de călă-
reți, ca să facă o recunóscere spre Bucurescî și să
ea limbă.

Aceștia, întorcêndu-se spre sérã, întãrirã rapor

tul fugarilor. Acésta hotărî pe generalii creștini a merge d'aci înainte cu marș forțat ca să mărescă temerea și gróza dușmanului în fuga sa. Eî aflară atunci că Sinan, în calea sa de la Bucuresci la Giurgiu, tăia tóte podurile de pre rîuri, punea pedici la treceri, strîmtoři și vaduri, ardea și pustia tóte satele, ca astfel, lipsa bucatelor și anevoințele drumului să întîrzieze góna ce 'i da armia creștină. Generalii se sfătuiră atunci și hotărîră a schimba drumul, a lua altul mult mai spre drépta de Bucuresci. Acest drum, pe lângă aceia că avea folosul de a nu fi călcat și smintit de dușman, scăpă încă pe creștini de cursa ce le întinsese Sinan în mónăstirea lui Alexandru-Vodă la Bucuresci, care saltă atunci și se spulberă în aer fără a vătăma pe nimeni; dar el făcea un înconjur cu deosebire de lung, era plin de mocirle și de crâng și prin urmare era așa de greu de umblat, încât se întârziè fórte mult mersul armiei, iar mai cu sémă al artileriei care mai tótă rămase înapoi. În cale, armia mai întempină nisce oșți turcesci rămase în urmă, pe care fórte le snopi și le sdrobi, încât multe miî de trupuri de om, de cai și de cămile zăceau d'a lungul drumului, și aerul se împuți de o mare putóre. Dar Turcii, în amețela fugei lor, uítaseră câte-va poduri netăiate; astfel

creștiniî avură noroc a găsi nestărîmat podul de la Argeș, pe care trecuse Turcii și putură ei înainta fără zăbavă. Când ajunseră la o depărtare de două mile de Giurgiu, priimiră veste că Sinan, aflând prin ómenî din loc de sosirea lor, trecuse cu o ȓi înainte Dunărea cu cea mai mare parte din oștile sale; că rămăsese încă din cóce de rîu o mulțime de care, bagagîe, o pradă însemnată de tot felul, cu un mare număr de robî, spre paza cărora lăsase opt miî Turci, care nu trecuseră încă nicî nu îndrăzniau a încerca podul, ce era fórte slab, cu o greutate așa de mare ca a carelor și a tunurilor, pêne a nu trece mai întîi pedestrirea și călărimea.

Bathori atunci, sfātuindu-se cu toți generaliî, își întocmesce armia de bătaie. Mihaîu ce se aflase mereu la avangardie, porni iute înainte cu Româniî săi ca să dea harță vrajmașului și să'l împedice a trece podul pêne să sosescă Bathori cu tótă armia. Înaintând Româniî către Giurgiu, ei întîmpină în cale o sémă de Turci furagiori ce duceau nisce turme de dobitoce, îi împrăștie îndată, ucidu pe cei mai mulți, pe cei-l-ați îi prind și 'l trămitu îndărăt lui Bathori, căruia îi deteră aceleași sciri despre Sinan. Atunci Sigismund grăbi și mai mult la drum, părêndu-î tare rêu că un concurs de împrejurări fatale îl făcuse să pèrdă mult

timp și prilejise scăparea lui Sinan. Într'această vreme Mihaïu-Vodă sosise la Giurgiu și ajunsese pe Turci, la ¹⁵/₂₅ Octomvrie.

XXXIII.

Orașul Giurgîului, afară de un zid slab ce 'l înconjura, era ocrotit de castelul San-Giorgiu. Acest castel avea o poziție foarte tare. Arta și natura contribuieră a 'l întări. El era așezat pe o insulă foarte frumoasă, numită *Slobodîia* și formată de un mic braț al Dunării, care se desparte puțin mai d'asupra și, înconjurând un spațiu de două jugere, cade iarăși în matca râului. Astfel castelul acoperind cu totul mica insulă pînă în marginile ei, părea o pluti d'asupra undelor. După temeliile lui ce astăzi încă se vedă, acest castel nu e înduoială că a fost zidit de Romani. Dărîmat în vremea năvălirilor Barbarilor, el fu rezidit pe la anul una miie după Christos de Genovesi, de la care luă și numele de San-Giorgio, patronul acelei neguțătore republici. Pe la sfîrșitul vécului al XIII-lea, Negru-Vodă, duce al Făgărașului, întindându-și stăpînirea peste totă Țera românească, pînă la Dunăre, mai întări castelul San-Giorgiu. La 1418, când Mahomet I-iu năvăli în țera noastră de pustii o parte dintr'însa, între alte cetăți de pe Dunăre ce cu-

prinse, fu și acest castel pe care 'l întări. Puțin după aceea, Româniî îl luară înapoi sub vestitul Domn Dan al III-lea Dracul. La 1431, împăratul Sigismund, rege al Ungariei, mai întări acest castel cu fortificații și alte zidiri, când el trâmise pe un vitez general, Ioan Marotius, în ajutorul lui Dracula-Vodă, împotriva lui Radu poreclit *Prasna-glava*, care intrase în țeră cu ajutor de la Turci. Cădënd după aceea iarăși în mânilor Turcilor, castelul San-Giorgiu le fu răpit împreună cu celelalte de către Vlad-Vodă-Țepeș. Dar după mórtea acestui Domn de crudă și viteză aducere aminte, Turcii îl luară înapoi, la 1479, fiindu-le dăruit de Vlad VII-lea, pe care ei îl numiseră Domn fără de alegerea țerei; dar îl perdură curënd după aceea și Româniî îl stăpîniră pêne la anul 1544, când Turcii îl luară iarăși, împreună cu Brăila și Turnul. De atunci el fusese mereu în stăpînirea lor, pêne în acest an 1595, și apoi după mórtea lui Mihaiu, cădu iar în mânilor lor și fu stăpînit de dînșii pêne la tractatul de la Adrianopole (1830), în urma căruia se dărîmă cu totul și orașul intră în stăpînirea noastră.

Pe vremea de care povestim, era acest castel foarte tare prin poziția sa, prin întăriirile ce avea și prin ocrotirea ce priimea de la cetatea Rușciu-șului, încât dobîndise reputația d'a nu putea fi

luat. El era atunci clădit după vechiul obicei, cu ziduri tari, dar fără valuri de pământ și fără flancuri la zid, având numai turnulețe împrejur și în-lăuntru un turn mare (donjon). Mergea atunci podul făcut de Sinan de la capul cel de lângă orașul Giurgiului, loc unde se vărsa două râuri în Dunăre, pînă la pîlele castelului unde trecînd o întindere de pământ de zece pași, se unea cu cel-l-alt braț al podului cel mai lung, care ducea la insula cea mare și de acolo în malul Rușciukului.

XXXIV.

Sinan-Pașa, ajungînd la Giurgiu (23 Octomvrie) cu armata în cea mai mare neorînduială, obști că va ședé acolo trei zile și astfel mai adăogi încă o greșală la câte făcuse pînă atunci în această retragere. Pricina acestei noi zăbăvi ce puse la trecerea armatei sale peste Dunăre, fu o măsură financiară a administrației turcesci. Fiind-că Turcii pustiiseră și prădaseră tîtă țera pînă la hotarele Ardélului, luând mai multe miî de robi, o cîtățime nenumărată de vite ce se vînduseră la mezat în tabără și atîta pradă încât încărcaseră cu dînsa ca la zece miî care, vizirul puse la intrarea podului un inspector și un scriitor, însărcinându-i a

cere de la neguțătorii care duceau dobitocele și celelalte mărfuri și lucruri cumpărate, legiuitul drept de la 1 la 5 (pencik) pe séma Sultanului. În vreme ce se urma acéastă nenorocită lucrare, iată ajunge veste (24 Octomvrie) că Mihaïu se apropie în capul armieï sale și că acum nu e departe. Měsura fiscală fu îndată părăsită și mai întîiu Sinan-Pașa trecu singur în nóptea aceïa (24 spre 25 Octomvrie) podul. Dupě dînsul, tótă nóptea pêně la crăpatul ȕileï, trecură mereu pe pod la Rusciuk, pavilionul vizirului cu corturile, Ianicerimea și o parte din tunurile și munițiile de război; dar colónele cele mai mari rămăseseră încă pe malul românesc; asemenea rămăsese năpustite multe tunuri și bagățile cele grele, căci în acel grozav amestec și în spaïma ce stăpînea pe toți, nimeni nu voia să ajute pe soțul sěu. Se dedese voie atunci soldaților și neguțătorilor a trece care cum va puté, ca să scape și soldații, stricându-și rîndurile, neguțătorii părăsindu-și avuțiile încărcate în care, se repeđiră toți cu totul și în amestec spre pod. O mulțime fără sémă de ómenï și de vite se ~~înghesuie~~ pe pod în cea mai mare neorînduială; o spaïmă panică stăpînise tóte mințile și pretutindenï era cea mai mare desorganisație, când fără veste, pe la patru césuri dupě amiađi (25 Octomvrie), óstea lui Mihaïu se arată și intră în șesul dinaintea Giur-

gîului, unde tăbări. Dar fără a perde vreme, Români împingînd înaintea lor și deschișându-și drum printre mulțimea turmelor de vite mari și mici și printr'un mare număr de robi, cadu peste tabăra și bagagiile Turcilor, îi isbescu în spate cu atita iușelă încât pe toți îi răschiară, pe unii îi taie fără milă, pe alții îi prindu, pe alții îi punu pe gónă spre pod și mîntuie vre-o cincî mii Români, afară de femeî și copii, ce fuseseră robiți în Țera românescă și Moldova. Acești Români, scăpând astfel de robie, se armară cum putură și deteră mână de ajutor fraților lor împotriva dușmanilor. O despărțire din óstea lui Mihaîu înaintă pêne la malul Dunării și alte patru scadróne cu pedestrime, armate cu puscî, începură a lovi cu focuri asupra podului; apoi Mihaîu aședă tunurile pe un delușor vecin și astfel de o parte cu tunurile, de alta cu muschetăria, făcu să plouă un pîriu de foc asupra Turcilor. În tótă lungimea podului se vedea atunci o glótă adîncă, îndesată, amestecată, de ostași, negușători, femeî, copii, cai, cămile și alte dobitoce, tunuri și care, împingîndu-se, îmboldindu-se, strivindu-se unii într'alții; fie-care om, îngrijat de mântuirea sa, căutând a lua pas înaintea vecinului său, unii călcați în piciórele cailor, alții rănindu-se în armele celorl-alți; apoi primejdia și temerea crescînd din ce în ce, începură a se bate și a se ucide între sine.

Din acéastă grozavă îmbulzélă de ómenī și de vite se auđea une-orī o murmurare ce sbîrnia înneecat, alte-orī o larmă mare amestecată de gemete și de gróznice blesteme. Aceiași îmbulzélă și aceleași nevoi se petreceau la capul podului între cei ce, simțind în spate paloșul românesc, se munceau să apuce a intra pe pod. Sinan, din malul Ruscîucului, privea acéastă chinuire a armatei sale, fără a'i da nici un ajutor. Garnizóna castelului numai, prin tunuri și puscă, începu a vërsa o plóie de glónțe și ghîulele asupra Românilor. Dar aceștia, fără a se spăimênta de acéastă furtună, iuțiră și mai mult focurile lor, încât neorînduiala și spaîma Turcilor ajunseră la culme și o gróznică desperare îi cuprinse. Cei de pe pod, neputênd răsbi înainte și ne mai vëđênd alt mijloc de scăpare, se puseră să arunce artileria și carele în Dunăre, ca să 'și facă loc și ca să nu cadă și ele în mânilor creștinilor; apoi mulți din ei se asvîrliră în apă, chiâmând numele lui *Allah* și cercând a scăpa în not. Dar unii din nesciință de a înnota, alții din vîrtejurile rîului ce aveau a trece în tótă lungimea lui, periră înghițiți de unde; cei-l-alți fură uciși, căci îngrozitorul Mihaïu îmbărbăta pe ai săi și 'i îndemna la bătaie, cu graul, cu mâna și cu fapta. Prin artileria sa, el isbuti în sfîrșit a rupe podul în două,

de la mijloc. Un gemet de gróză umplu atunci aerul și prăpăstiosul adînc al rîului, cu gura căscată, sorbi și înghiți într'o dată, glóte de vrăjmași.

XXXV.

În vreme ce o parte din armata musulmană se sbuciuma și se lupta astfel împotriva valurilor rîului și perea seú de unde seú de glónțele ce trămiteau creștinii, fără a căpăta de nicăieri ajutor, sosi pe loc și Bathori cu oștile sale. Turcilor, care rēmaseseră pe malul românesc, închiși între jumătatea podului sfărîmat și ai noștri, li se tăiasă tot mijlocul de scăpare și numai aveaú alt ce face decât a se lupta, a se înneca seú a se preda. Eí încercară un minut a se apăra sub ocrotirea unei baricade de care legate în mare număr unul lîngă altul, pe care o făcuse Sinan la capul podului spre a stăvili năvălirea călărimii creștine. Dar Bathori îndată ce sosi, orîndui o cétă de pedestrime alésă ca să sfărîme acéstă baricadă. Apoi trămise pe cei mai buni din pușcașii seí, care cădură cu furie asupra dușmanilor osteniți de luptă, răniți și slăbiți, măcelărindu-í gróznic. Acei ce putură scăpa cu fuga dinaintea crudului și neîmblînditului paloș creștinesc, în desperarea lor, se aruncară în rîu, încercându-se în zadar a'l trece în not; astfel mai

mulți își aflară mórtea în valurile Dunării. Atunci se prăpădi cu totul vechea cétă a Ekingiilor, care duoë vécuri stătuse gróza Ungariei și a Germaniei; ei se aflaseră puși de pază la capul podului pe malul românesc și nici unu dintr'înși nu putu scăpa; asemenea nici un om nu mai rămăsese pe lângă Hasan-Pașa, la arierguardie.

În isbânda acésta se deosebi mai cu sémă pe-
dăstrimea alésă a Sécuilor ce purta numirea de *Pixidarî* (sulițari), vestită de viteză. Dunărea se umpluse de trupuri mórte ale Turcilor și undele ei se roșiseră de sîngele vërsat. Afară de leșurile turcescî, ce staū așternute și grămădite ca nisce movili pe uscat, o mulțime de alte leșuri de ómenî, de cai și de cămile se aflaū în brațul Dunării ce desparte insula Sân-Georgiū de malul românesc, grămădite și încleștate astfel unele de altele, încât în acel loc Dunărea abie putea a 'și urma cursul sėū; și când, după bătălie, voiră creștiniî să adape dobitocele, nu puteaū scóte apă de acolo, fără de a scóte de odată vre-un trup de om sėū de cal. Mult mai mulți Turci se vedeaū plutind pe unde, în cursul apei, plini de rănî, jumătate morți, gemând și vaitându-se cu jale. Urícíósă și îngrozitóre priveliște de omor!

Turciî, care trecuseră în insula cea mare, căutară să ajute pe ticăiții lor frați. Satîrgi-Mehmet-

Paşa puse d'acolo de îndreptă tunurile spre tabăra creştinască, dar loviturile n'ajungeau, seû din neştiinţa tunarilor, seû din réua poziţie, şi nu putură vătăma pe ai noştri, în vreme ce aceştia, avënd bunî tunari şi favorisaţi şi de poziţie, nu aruncau nici o umplutură în sec. Printr'acest mijloc ei putură cuprinde duoë din cincî corăbii ce aveau Turcii atunci acolo pe Dunăre; cele-l-alte trei scăpară cu fuga.

Martorii ce au vëdut cu ochii spunu că periră într'acéstă bătaie de la trecerea Dunării, ca la opt-spre-dece mii Turci. ¹⁾ Deosebit de robiî ce mântuiră, creştiniî dobëndiră o mare parte din artileria vrăjmaşilor, stégurile şi bagagiile lor, o mulţime de dobitoce şi şese mii care încărcate cu pradă. Analistul turc contimporan Sead-Uddin încheie descrierea ce face de acéstă bătălie așa de nenorocită pentru ai săi, prin aceste cuvinte: «Covêşirea amestecului şi spaîma fu așa de mare, încât putem «dice că nici odată nu se vëdu o asemenea desă-«vîrşită învingere!»

¹⁾ Numërul Turcilor morţi la acéstă bătălie este iarăşi nesigur. În vreme ce *Istvanfi* şi *Fracheta* îl facu numai de 6000, *Montreux* îl urcă la 30,000. Noi am priimit de mai dréptă cifra de 18.000, dată de *Walter*, care se apropie de aceia de 16.000 dată de *Sieur d'Ambry* şi alţi analiştî, şi de aceia de 17,000 ce ne dă istoricul *Sacy*.

XXXVI.

Dupe ce creștinii împedigară pe barbari în trecerea lor, sfărâmand podul ce ducea la insula Sânt-Georgiu și făcând atâta peire într'înșii, uniți din ei vrură să cuprinică îndată și al duoilea pod, care ducea de la pólele castelului la insula cea mare și să stăpínescă acéstă insulă, ucigând și aruncând în rîu pe Turcii ce se aflaú acolo. Duoé stégurí din pedestrímea domnului Moldaviei, cu o înfocată îndrăznélă se rápediră pe acest pod. Turcii din insula cea mare, vedénd acésta, fórte se îngroziră și teméndu-se ca tótă armata să n'aibă același gând, începură a tăia cu securi capul podului din partea lor. Dar cei-lalți ostași creștini nu îndrăzniră a însoți pe inimoșii Moldoveni ca să nu se expună între armata lui d'o parte și focul castelului de alta. Ei nu sciaú că castelul nu-í putea supéra, lipsindu-í praful de pușcă. Sinan încárcase patru care cu láđi de praf și le pornise a se duce în castel; dar din înválnășéla în care picară Turcii la sosirea creștinilor, aceste care nu apucaseră să trecă podul în castel. Ele luară apoi foc, către séră, din întemplare, prin creștinii ce rătăceau printre rîndurile carelor spre a jăfui și săltară de o dată în aer cu mare sgomot, în colóne de fum; lucru

minunat însă că nimeni nu fu rănit. Decî acei viteji Moldoveni, nevedîndă-se ajutați de nimeni, fură nevoiți a lăsa îndrăzneța lor întreprindere, care ar fi fost atît de frumósă și folositoare armiei și ar fi înlesnit mult cuprinderea castelului.

Acestea petrecîndu-se ast-fel pînă în nópte, armata creștină ne mai avînd vreme a tăbări, se hotărî a bivoaca pe loc. Călărimea de sineși arătă voința de a sta înarmată tótă nóptea aceia, temîndu-se ca nu cum-va dușmanii, folosindu-se de întunecimea nopții, să trecă din insulă cu corăbii ca să vină să-î isbescă. Pilda călărimei fu urmată de tóte cele-l-alte oști și astfel armia întregă veghîe înarmată tótă nóptea, puind în tóte părțile streji spre a priveghîa mișcările Turcilor. Aceștia se află atunci, cea mai mare parte, trecuți pe malul Rușciukului; vre o cincî miî dintr'înșii tăbăriseră din porunca lui Sinan în insula cea mare; alții, din spaîma ce le dedese creștinii, scăpaseră și se trăsaseră sub castel, la intrarea podului ce ducea la acéstă insulă, de unde fu trămisă o altă mână de soldați spre paza aceluî pod și spre a da puterî garnizónei castelului, care se urca atunci la numărul de 800 ostași.

A doua zi (26 Oct.), Bathori încredințându-se că nu mai are nimic de temut, purcegînd toți din locul unde petrecuseră nóptea, ceva mai 'nainte

Își aședară tabăra, apoi îndreptară asupra castelului Sân-Georgiu tunurile luate de la Turci la Têrgoviște. Loviturile cele dese și neîntrerupte ale artileriei, în puține césuri făcură o spărtură în ziduri, care socotită fiind destul de largă, îndată se aleseră de tot cortul câte duoî soldați și, formându-se ast-fel o cétă bună, i se porunci a da asaltul, trecând brațul Dunării pe vase, căci podul era sfărîmat. Acéstă cétă era alcătuită nu numai de pedestrași, dar și de călăreți care, lăsându-și caii, cerură a merge la asalt și, cu sabia în mână, se repeziră cu inimă, prin ruine, d'asupra zidurilor. Dar nenorocita pedestrime unгурéscă, atât de viteză în multe rânduri, nerăbdătoare d'a intra în castel, se repeși cu multă nebăgare de sémă și cu curagiū, înaintă pêne în vârful spărturei, unde fu isbită c'o neprevădută furtună de glónțe, ce trânti morți pe acele dărămături ca la două sute ómenī; mulți alții fură răniți, ceialalți învinși și respinși înapoi. Garnizóna castelului într'adevăr, ocrotită de tăria zidurilor, se apăară cu o îndărătnică bărbăție, aruncând asupra creștinilor, nu numai cu puscile din care trăgeau rar, avênd lipsă de praf, dar din care trăgeau de aprópe fórté și drept la țintă, ci încă cu săgeți, lănci, sulite, gereturi, pe care le aruncau cu mâna, și în sfêrșit cu mari bolovanī de pétră. Ea priimi mai apoi praf și alte ajutóre

din insula cea mare, prin mijlocul podului ce lega
acea insulă cu castelul. În acea insulă scim că era
o tabără de cincă mii Turci, care începură acum a
supera rău prin tunurile lor pe ai noștri, și, atât
prin acésta cât și prin ajutorul necurmat ce da
castelului, zădărnicea tóte silințele ce făceaū creș-
tiniū de a-l cuprinde. Afară de acésta, Sinan, pe
lângă mal luându-se cu corăbiile, veni pêne în
dreptul castelului și d'acolo cu balimezurī de cele
mari, (numite *doubles faulconneaux, duplices fal-*
cones), trăgea neîncetat asupra creștinilor cu mare
vătămare a tuturilor, măi cu sémă a acelor ce bă-
teaū cetatea séu se urcaū la asalt. Se judecă atunci
a fi de mare trebuință să se pună o stavilă între
castel și insula de unde veneaū ajutóre; pentru
aceia se hotărī să se taie partea de lângă castel a
podului ce ducea la insulă. Cu tóte că acest lucru
era cu primejdie, dar Silvio Piccolomini, care prii-
mise comanda tótă a artileriei, se încumătă a-l
îndeplini cu bine. El se puse însuși în capul unei
cete și merse spre pod, dar fiind nevoit a trece
sub castel, a-și expune óstea descoperită la focu-
rile lui și încă a se apuca și la hartă cu Turciū ce
staū de pază în acel loc, el perdu mulți ostași și
nóptea apucându-l când d'abia puțin din pod se
tăiase, fu silit a se trage. Astfel acésta întreprin-
dere, făcută cu măi multă vitejie decât înțelepciune

nu isbuti. Se chibzuiră atunci a arde podul prin tunuri și prin focuri fabricate, și acest mijloc fu norocit cu isbîndă. Un bun număr de Turci, care veneau atunci pe acel pod în ajutorul asediaților, se înneacă. După aceia, creștinii îndreptară totă artileria asupra zidurilor castelului. Acastă artilerie era puțin numerosă, căci din greutatea drumului, cele mai multe și mai mari tunuri rămăseseră în urmă, și cu toate că se așteptau în tot césul, încă nu sosiseră. Cele mai mici tunuri ce aveau ei atunci în tabără d'abia purtau ghiulele de trei-șeci livre. Curênd însă înaintarea nopții sili și tunurile să tacă.

XXXVII.

La mîedul nopții începură din nou tunurile a bubui și pușcării cetatea pêne puțin după međul zilei (27 Oct.), când se făcu o bună spărtură în ziduri, crăpată de patru brațuri. Piccolomini judecă cum că acea spărtură e destul spre a puté intra în castel, cu atât mai mult că descoperea între apărătorii, temerea și confusia; dar Ungurii, speriați de cea d'intîiu a lor neisbutire, nu voiră a se cerca cu asalt, sub pricinuire că spărtura nu e destul de largă, cu toate că Italianii trebuiau să mîergă înaintea lor. Piccolomini atunci se întorse către ai săi și-i îndemnă «a-i face cinste și a păstra reputația nației și a lor înșiși, câștigată în multe

«alte întreprinderi mult mai primejdioase, dar nu
«într' o cauză nici mai dréptă, nici despre care mai
«mult potú spera ajutorul ceresc, de vreme ce se
«luptă împotriva vrăjmaşilor făţişi ai legéi creşti-
«nesci».

Dicénd aceste, împreună cavalerii sée îmbărbă-
taţi de cuvintele lui, năvălesce cu vitejie, purtând
sabia în mână, şi se urcă peste ruinele acelei spăr-
turi. Ian Weicher, lăsând caii, alérgă şi el cu ai
sée, inimos la asalt. Alţi ostaşi se mai luară după
dînşii şi năvălind cu toţii, cu furie mare, se urcară
pe o parte de ziduri şi înfipseră un stég. Dar Turcii
se apérau cu energia disperărei, aruncând în creş-
tinii granate şi petre. De o jumătate de cés ţinea
acum lupta cu o deopotrivă înverşunare între ase-
diatori şi asediaţi, când Piccolomini, vedénd că
puţinii ostaşi ce se urcaseră la asalt nu vorú puté
isbuti de nu vorú fi îndată sprijiniţi de oştirii pró-
pete, se întórse cu iuţelă către Unguri şi le strigă:
«Nu sunt óre acolo Italienii puşi în primejdie pen-
«tru mântuirea patriei vóstre şi spre a încerca tot
«o sórtă cu voi, spre nimicnicirea duşmanilor uni-
«versali, iar ai voştri particulari implilători? Puteţi
«óre suferi a-í vedé acum, séu trăgându-se înapoi,
«părăsiţi fiind de voi, séu însemnând cu sânge
«locul şi întemeindu-l cu mórte, întru vecínica adu-
«cere aminte a viitorimei de nobila lor înfocare şi

«de puțin recunoscătórea vóstră moliciune?» Ungurii făcură atunci, de rușine, aceia ce temerea îi oprea d'a întreprinde, și cu multă feroșie alergară a reînnoui asaltul. Comandantul castelului, vedënd această nouă năvălire ce-l amenința și spăimântarea ómenilor sěi, desperă de a se mai putea apěra și dete tristul semn că voiesce a parlamenta și a se preda. Piccolomini porunci îndată oștilor sale a sta în loc, și el se gătea să asculte propunerile Turcilor, când de odată Ungurii și Sécuii, nerăbdători acum d'a rěsbuna perderea soșilor lor, se repedú furioși în castel, făcënd multă larmă și împingënd înainte pe Italiani, care aflându-se ast-fel striviți între soșii lor și vrăjmași, suferiră fórte, rănindu-se mulți dintr'înșii. Dupě óre-care împotrivire a vrăjmașilor, creștiniți cuprindú castelul către séră și Turcii care scăpaseră de cea d'întîiu furie a soldașilor biruatori, se închiseră în turnul din năuntru. Dar nici în acest post nu se putură ei mult apăra și, cuprindënd creștiniți și acel turn cu asalt, mai pe toți Turcii căți se află acolo, îi trecură prin ascuțișul săbiei. În acest loc se răniră căți-va din ai noștri, cei mai mulți de petre, iar tunurile și puscile din insula cea mare vătěmară pe Ungurii ce se află despre acea parte și le omoriră ca la patru-deci ómeni. Sécuii trecură sub sabie tot ce întîmpinară, fără milă, necruțând nici sex nici virstă.

Acci din Turci ce fugiseră afară din castel, fură măcelăriți séu se înneacă în Dunăre. Vre-o sută dintr'înșii, pogorându-se de pe ziduri, voiră să fugă într'o galeră ce era acolo la țerm, dar urmați fiind de aprópe de ai noștri, săriră cu toții împreună pe galeră și ucigând ai noștri pe Turci, rămase acea corabie în stăpînirea învingătorilor. Ea fu cunoscută a fi una din acele ce în anul trecut luaseră Turcii cu dînșii, când aũ plecat de la Comorn. Altă galeră ce se afla între insulă și pod și pe care erau 2500 Turci și Tătari, sdrobotă fiind de loviturile artileriei, se afundă, mergend în cursul rîului; numai vîslașii putură scăpa. Din opt sute Turci, ce alcătuiau garnizóna, numai unul se mântui. El se aruncă în Dunăre spre a o trece în not și, cu tóte că fu ochit de ai noștri, care asvêrliră o mulțime de glónțe după dînsul, avu minunatul noroc de a ajunge neatins tot în not, pêně în tabăra lui Sinan de la Rușciuk. Din creștinii cădură la acéstă luare a castelului două sute cincî-đeci ómenii și mulți se răniră. În castel se găsiră trei-đeci și nouă tunuri, din care două fórte mari, două culevrine și 39 de cele-l-alte mărunte.

Prada ce pică atunci în mâinele ostașilor fu neprețuită: o mulțime de bani, arme, scule și alte lucruri scumpe, o cătățime nemăsurată de grâu și un mare număr de capete de vite, cămile, catări,

caî frumoşi, ce Sinan luase din Țera românească și n'apucase ai trămite, cum voia, la Constantinopole, și care erau atât de numeroși încât, după ce luară pe cei mai buni, nefiind destui ómenî spre a încăleca pe cei-l-alți, îi mânau cu cãrdul amestecați cu vitele. În tóte părțile se vedeau fluturând stéguri musulmane; stofele de aur, brățările scumpe, pavilónele de mătase contrastau cu hãinele próste ale Romãnilor și Sécuilor. În acea bucurie generală, Italianii numai se arãtarã fórte mihniți, cãci Ungurii, nãvãlind în castel tocmai când Turcii erau gata a capitula, le rãpiserã gloria acelei cuprinderi; dar prințul Bathori, cu nunciul Papei și internunciul împãrãtesc, îi mângãiarã cu cuvinte dulci, cu laude și cu daruri. Trofeele acestei campanii, deosebit de mai multe miî de robî mântuiți, furã duoë-đeci și șapte stéguri, ca la o sutã duoë-đeci tunuri, din care unele de o mărime însemnată; de la 18 Octomvrie, luarea Tîrgoviștei pênã la 27 ale aceleiași luni, atât la Tîrgoviște cât și góna ce creștiniî deterã Turcilor pênã la Gîurgiu, într'acéstã din urmã bãtaie și la luarea castelului, Turcii perdurã peste tot ca la duoë-đeci și șese miî ómenî. Acest sfirșit nenocit avu acea îngrozitóre expediție a lui Sinan în Țera românească, care amenințase cã va înghiți pentru tot-d'auna nația romãnã și cu dînsa și crești-

nătatea, pe care ea mai puternic atunci o ocrotea. Eroilor de la Călugăreni se cuvine mai ales onórea izbîndeii în acéstă gloriósă campanie. Venirea lui Bathori nu făcù alt decăt reschiră și goni un dușman învins și demoralisat, carele și fără acésta ar fi fost curînd nevoit a deșerta Țéra. Datoria și gloria lui Bathori era a nu lăsa nici un picior de Turc să iésă din Țéră, și ar fi putut s'o facă, de nu umbla așa móle și cu sfială. Chiar și sdrobirea Turcilor la podul de pe Dunăre, o fură creștini datori mai mult iuțimeii lui Mihaïu și a Românilor săi. Pentru aceia, puteau acum aceștia, cu o dréptă fală, să strige lui Sinan, împreună cu un poet al lor popular: «Ce te-ai făcut, mare vizir? Unde-ți sunt voinici, pașo cu trei tuțuri? Vêntul împotrivireii sfăramă zăbalile armăsarilor tăi; năvala se trase înapoi spăimêntată de pepturile góle ale vitejilor!»

XXXVIII.

Sinan, de pe malul drept al Dunării, privi cu jale trista sórtă a armieii lui și cuprinderea castelului Sân-Giorgiú, blestemând în desperarea sa cerul și pe Mahomet. El, Mariu al Osmanilor, el, triumfătorul Asieii, Africeii și Europeii, el, Sinan cel nebiruit, carele în trufia și în zădărnicia sa des-

prețuia totă lumea și credea că ea trebuie să robescă caprițiilor și ambiției lui ¹⁾, să se vadă el acum la o vîrstă trecută de opt-zeci ani, după o carieră atît de strălucită, răsturnat din culmea gloriei sale, biruit de nisce Domni tineri și fără barbă, după cum arăta el, mai ales pe Bathori! Și armia lui, aceea frumoasă și numeroasă oștire, gróza lumei, atît de puternică, atît de bine îngrijită și înzestrată cu bani, cu arme, tunuri și muniții îndestule, să o vadă acum fără stéguri, fără tunuri, fără bagagie, fără corturi, demoralisată și adusă într'o asemenea stare, de nisce oști adunate în pripă, slabe și rău armate!

«Sinan,—dice Sagredo,—ostaș deprins în războie și 'nvechit în arme, nu avu atita putere de suflet spre a suferi nenorocirea sa și, obicinuit a birui,

¹⁾ *Istvanfi* se exprimă cu aceste cuvinte asupra lui Sinan: «Astfel Sinan care în-năuntru și dinafară nici o dată nu-și plecase capul, a căruî trufie și zădărnice desprețuiau pe toți, care, mândru de puterile sale, nesocotea pe ale celor l-alți și gândea că trebuie a sluji caprițiilor și ambiției sale, isgonit din Țera românescă peste Dunăre, fu cu dreptate pedepsit de cutezarea și de nesocotința sa; și Giurgiu, această cetate atît de tare, care de mai multe vécuri ținea de Turci, fu luată dinaintea ochilor săi, de un cap nou și de nisce oștiri adunate în pripă. Armata lui, sdrobită în cea mai mare parte, lipsită de toate bagagiele sale, se îndreptă spre Constantinopol, printr'o retragere ce emăna mult cu fuga, în trupuri deosebite și puțin numeroase».

«el se plânse amar că norocul, la bētrânețe, își «lua înapoi favorile sale». Nenorocitul vizir fu silit îndată a'și trage tabēra de pe malul Dunării, de la Ruscîuk, căci creștinii, cum dobîndiră castelul, îndreptară gurile tunurilor de pe ziduri, spre tabēra turcescă și începură a tuna asupra-î. La Ruscîuk el făcu căutare armatei sale, ca să vadă ce i-a mai rămas; alese pe Satîrgi-Mehemet-Pașa și pe Segbanbași-Latin-Aga pentru paza și apărarea Vidinului, și îi trămise cu o mie de ómeni călărime sub comanda agăi lor, Gucîuk-Osman. Apoi puse garnizóne prin tóte cetățile d'a lungul Dunării și, împărțindu-și oștile în cete puțin numeróse, își ridică tabēra și luă cu grabă calea Rasgradului, cu toți neguțatorii armatei. Acolo lăsă pe Hasan-Pașa dându-i titlu de Seraskier, cu vre-o câți-va sângiaci din oștile Rumeliei, pe Zarargi-bași cu munițiile de război și tunurile, dând poruncă ofițerilor să یرneze la Șumla. Într'acest loc află, prin scrisori din Ungaria, de la fiul său Mohamet-Pașa, sbîndile creștinilor într'acea țeră și luarea vestitei, cetăți Graanul de către armata împērătescă.

În vara aceia, acéstă armată fiind bine povățuită de vestitul prinț Mansfeld, luase cu isbîndă ofensiva și biruința rămase sub stégurile sale. De o lună de zile ea bătea cetatea Graanului, când Mohamet-Pașa, feciorul lui Sinan, eși din Buda și

veni de isbi pe asediatori. El fu însă biruit și fugi lăsându-și stéguri, bagagie și artilerie în puterea învingătorilor. Dar mórtea lui Mansfeld ce se întâmplă câte-va zile după aceia (14 August 1595), îmbărbătă iarăși pe Turci și Kara-Ali-bei, guvernorul cetății Graanului, ceru o întâlnire cu generalii Unguri, Nadesdy și Palfi, încercând a 'i face să ridice asedierea. Spre răspuns la această propunere, Palfi făcu scire Turcului de învingerea ce Sinan pășise la Călugăreni, a cării veste glorioasă ajunsese tocmai atunci, și cum Turcul nu voia a crede, Palfi îi duse «că numai Turcii au obiceiul să mință». Învingerea lui Sinan de la Călugăreni făcu mare impresie asupra Turcilor din Ungaria, descuragia pe apărătorii cetății Graanului și înrurii mult în hotărîrea lor d'a capitula. Astfel se ținu strîns legate unele de altele, operațiile războiului și sabia Românilor de la Călugăreni resturnă puternicele ziduri ale cetății Graanului din Ungaria de sus.

Vestea cuprinderii acestei cetăți adăogi foarte mîhnirea lui Sinan. El se grăbi a scrie Sultanului spre a se desvinovăți și spre a micșora perderile sale, dîcîndu-i că creștinii n'au stricat decât bagagiile și puținii ómenii din cei nedepriși din arigeruardie, dar că nervul oștilor e cu dînsul; că dacă iarna ce se apropie și asprimea timpului nu

mai dă cale izbîndirei, el și-o păstrează pentru primăvara viitoare, când, seú va muri, seú își va îndrepta învingerea ce din întîmplare i-a venit, și 'și va izbîndi de la inimă prin prăpădirea lui Bathori și a lui Mihaiú. În această scrisóre el își vërsa mai cu sémă focul asupra lui Mihaiú-Vodă. Dar Sultantul nu se mulțumi cu acésta și, chiamând pe Mustafa, află de la dînsul mărimea perderii și purtarea cea neînțeléptă a lui Sinan. Gróza domni în Constantinopole când se auđi de pățirea lui Sinan; îndată ce el sosi în capitală, Sultantul îl scóse din vizirat și 'l trámise în locul seú obicînit de exil, la Malgara; asemenea depărtă din slujbă și pe caimacamul Ibraim-Pașa, învinovățîndu-l că n'a trámis la vreme oștirí, baní și bucate, și numi vizir pe Sala-Mohamet-Pașa. Muftiul spăimêntat atunci de nenorocirea Musulmanilor, presentă Sultanului o poemă jalnică compusă de Ali-Celebi, asupra tristei stări a marginilor împărăției. Sultantul porunci a se face rugăciuni publice în piața cailor (Atmeidan) și predicatorul Sfintei-Sofiei, șeikul Mohijedin căută a întări curagiul poporului și simțimintele lui religiose prin verseturi din Coran și prin tradițiile Profetului.

XXXIX.

După glorioasa cuprindere a castelului Sân-Giorgiu se ținu sfat între capiî armatei creștine pentru a hotărî de trebuie a trece Dunărea spre a lua în gónă peste tot locul pe îngrozitul dușman, seú a trece cu armia în Moldova spre a isgoni pe Poloni și pe Domnul pus de dînșii acolo și a trage acéstă țeră ȳarăși în alianța creștină. Cea d'întiú pãrere era fără înduoială minunată, căci cãtând la demoralisația Turcilor, biruatoriî creștini arú fi putut acum înainta fără de a întîmpina grele stavile, pêne la Constantinopole. Dar i se aduse împotrivã lipsa mijlócelor de a trece Dunărea, căci podul nu putea sluji îndată, fiind parte stricat de ai noștri, parte de Turci, și alte vase pentru trecere n'aveau decãt duoë galere din cele luate de la Turci. Apoi apropierea ȳernei și lipsa de bani spre a plăti mãi multã vreme ostașii care sileaú a pune capët aceleî expediții, ȳar mãi ales se temeaú ca nu cum-va Poloniî din Moldova, ce erau în înțelegere cu Turciî și cu Tãtariî, sã supere Ardélul și Țera romãnescã, pe când armia ar înainta în Turcia. Aceste temeri înriurirã mult asupra spiritului lui Bathori, și 'l hotãririã a se întorce în Ardél, de unde sã trecã în Moldova spre a goni pe Poloni și a res-

tatornici pe Răsvan-Vodă în scaunul său. Mult mai bine ar fi făcut el de alegea din óstea sa cei mai buni ostași, făcându-o astfel să câștige în calitate cea ce perdea în număr și, încredințându-o lui Mihaïu-Vodă, ar fi trecut'o în Bulgaria; cea ce nu era cu neputință. Mihaïu, care cunoscea bine această țară și era iubit de locuitori, ar fi putut curăți de tot Bulgaria în acea iernă de Turci, trecându-î Balcanii și lăsând pe de primăvară spre a porni către Constantinopole. Ce rezultate minunate n'ar fi putut atunci avé această expediție, pe care nepriceperea lui Bathori o stérpi cu totul! Unii dintre capetele armatei, între care și Piccolomini povățuiră atunci a drege castelul Sân-Georgiu și a pune garnizónă într'însul, spre a închide în viitor Turcilor trecerea Dunării printr'acest loc. Dar Bathori, pricinuind că castelul e pré departe de Ardél și că dregerea și ținerea lui va costa pré mult, porunci să'l dărime și să dea foc caselor, și în cea din urmă și a acelei luni puse de arse și partea podului ce mai rămăsese, împreună cu luntrile pe care era făcut. Apoi, lăsându-și armia sub comanda lui Stefan Bocskai, locotenentul său general, însoțit de o cétă de călărime, avénd cu sine și pe Piccolomini cu cavalerii săi, luă calea Brașovului. Cu dînsul plecă și nunciul Papei și internunciul împărătesc generalul Carol Magnus, istoriograful împératului, care

făcu o descriere despre tótă această campanie și o trãmise stăpînului sãu la Praga, dupã care descriere, spune analistul frances Guerrin, cã a copiat pe a sa.

Mercuri la și întiũ de Noemvrie, Bathori și soții sãi se duserã la Bucuresci și aflarã orașul deșert de locuitori. Aci gãsirã duoẽ tunuri mari pãrãsite de dușman în fuga lui cea grabnicã. Dupã ce 'și întremarã puterile în vreme de trei zile, își urmarã calea înainte pênã la orașul Gherghița, care și el se afla deșert de locuitori. Mihaũ însoțise pe Bathori pênã într'acest oraș. Înainte de a se despãrți aci unul de altul, prințul Ardélului, voind sã'și arate recunoscința sa pentru atîta vitejie și înțelepciune cu care se deosebise Mihaũ în acẽstã campanie, se învoi a preface tractatul de la 20 Maiũ, ce era atît de nesuferit acestuia, și a 'i da înapoi tóte drepturile stăpînirii de sineși, oprind pe sãmã-i titlul onorific de suzeran. Fãrã înduoialã cã Bathori nu avea alt încotro face, temẽdu-se ca, de nu va jertfi acel tractat, sã nu fie silit la acẽsta de Mihaũ, ce acum era liber de grija Turcilor. Dupã acẽstã învoire prietenescã, Bathori opri cu voia lui Mihaũ cincĩ-șeci tunuri din cele dobîndite de la Turci și apoi, luãndu-și dioa bunã de la dînsul, porni spre Brașov. În acest oraș el așteptã câte-va zile pênã îl ajunse

și Stefan Bocscai și Răsvan-Vodă, împreună cu totă armata. Apoi dete lui Răsvan două mii Săcuți ajutor ca să intre în Moldova, să gonască pe Ieremia-Vodă și pe Leși. Așa Bathori, în relele sale chibzuirii, nu numai că nu trecu în Bulgaria spre a dărgónă Turcilor, dar încă nici în Moldova nu făcu o expediție serioasă, după cum se făgăduise. Adevăr e că el înștiință pe Răsvan a nu întreprinde nimic cu o îndrăznelă nesocotită și, de va vedea că Polonii sânt mai mulți la număr și puteri, să nu dea bătaie, ci să aștepte pênă să 'i trămiță un mai mare ajutor. Dar era lesne de înțeles că Răsvan, odată în apropiere de dușman, nu va fi pôte stăpîn a se feri de bătălie, chîar lăsând de o parte natura lui cea mult cutezătore. Ar fi fost mult mai bine dacă Bathori întreprindea însuși această expediție, sêu dacă da de atunci lui Răsvan un ajutor mai însemnat. Astfel ar fi ferit pe credinciosul sêu Răsvan și óstea lui de trista sórtă ce întîmpinară în Moldova.

În urma acestor orînduiești, Bathori ridicându-se de la Brașov, merse în scaunul sêu din Alba-Iulia vesel de triumfurile sale. El scrise de aci, în 16 Noemvrie, Papei, vestindu-l de biruința dobîndită asupra lui Sinan și trămițendu-î vre câte-va stéguri mai însemnate, luate de la Turci, între care și

stégul cel verde al Proorocului, dobândit la bătălia de la Călugăreni. Pontificele rămase foarte îndatorat de acest dar, mulțumi lui Bathori făgăduindu-i ajutoare de bani și de ómenii și porunci a se face rugăciuni și *Te-Deum* în toate bisericile Romei pentru aceste isbîndii; iar cu stégurile împodobi templurile sale. El trãmise apoi prințului ardelén, prin Luigi dell'Anguisciola, camerierul sãu de cinste, o sabie și o pãlãrie bine-cuvîntate.

Bathori pornise și la Praga un curier spre a duce vestea biruinței, carele sosi în acea capitalã în 4 Dechemvrie. Archiducele Mathei, aflând la Viena acestã veselitoare scire, puse de cãntã un *Te-Deum* în biserica Sfintului Stefan și în toate cele-l-alte biserici ale orașului. Europa întregã se înveseli vëdëndu-se mântuitã de primejdia ce o amenințase și aflând smerirea lui Sinan, acel dușman cumplit și neîmpãcat ce mult o îngrijise. Numele lui Bathori, care sciu a trage asupra-și gloria principalã a acesteii isbîndii, fu trãmbițat în toate pãrțile de scriitorii și oratorii contimporanii și, în frenesia entusiasmului și a lingușireii, el fu asemënat cu Alexandru-cel-Mare și cu Iulie Cesar, cei mãi vestiți cãpitani din vremea veche.

XL.

După plecarea prințului Bathori, neobositul Mihaïu-Vodă, fără perdere de vreme hotărî a sfîrși campania cucerind cetățile de pe ambele țărmuri ale Dunării, pe unde se mai aflau Turci, care aru puté fi vătămători țerei. Drept aceia, el porni spre Brăila care se cuprinsese, cum scim, de Turci, în vreme ce din porunca lui, spatarul Udrea lua cetatea Nicopolei și aga Fărcaș se îndrepta spre Vidin. Turcii din Brăila, cum aflară că Mihaïu se apropie de dînșii, năpustiră cetatea și fugiră peste Dunăre. În acea fugă grabnică, trei sute din ei se înneacă în acest rîu. Mihaiu priimi glas de la îndrăznețul Udrea că, după ce a trecut Dunărea, s'a lovit de față cu Afis-Pașa care îi eșise întru întîmpinare și fôrte i-a tăiat și i-a spart óstea, încât acest pașă abîe a putut scăpa cu duoë slugi. Mihaiu pripi atunci despre Nicopole și apoi, trecînd Dunărea, se împreună cu Udrea, isbesce Nicopolul și arde, sfarmă, robesce și pustiesce tóte serhaturile turcesci din Bulgaria pêne la Vidin. Ajungînd aci, el găsi cetatea în puterea îndărătnicului vitéz Fărcaș, care își izbîndise glorios acum perderea ce prin înșelăciune încercase într'acest loc câte-va luni mai înainte. Acest general, mai mult voinic decât

norocos, fusese mai 'nainte preot în satul Fărcășanii din județul Romanați, și se numea Popa Stoica. Aflându-se într'acest loc de margine, care era adese bântuit de Turci, Popa Stoica luase obiceiul după săvârșirea liturghiei, de-și lăsa patrahilul și, armându-se cu securea, pleca în capul sătenilor de vîna la Turci. Vestea voiniciei lui ajunsese pînă la Mihaiu, care puse pe Mitropolit de 'l despopi și în loc de rasă, îl investi cu cepchen, și în loc de cruce îl armă cu sabie, crezîndu-l mai vrednic de a sluji patria cu armele decît cu liturghiile. Fărcaș adevărit așteptările Domnului și vitejia cu care se deosebi în mai multe rînduri îi dobîndi de la dînsul slujba de Agă sîu general de pedestrime. Astfel acum, ca în mai multe rînduri, vom vedea pe acest Domn rîsplătind de o potrivă meritul și slujbele către patrie, fără a căuta privilegiile născerii sîu ale stării.

Locuitorii din Bulgaria, aflînd de sosirea lui Mihaiu la Vidin, se adunară toți din tîute părțile de i se închinară. Vitejiile acestui Domn aprinseră tîute spiritele popórelor chinuite de Turci; locuitorii din Serbia, Bulgaria, Bosnia, Macedonia, Albania și mai multe părți ale Greciei alergau de pretutindenă sub stégurile lui și tîute popórele acestor provincii își înforseseră privirea spre dînsul

ca și către un ânger de mântuire. De atunci ele începură a'l numi «*Stéa lor de la Răsărit*».

Aceste din urmă biruințe de la Nicopole și Vidin încununară frumos minunata și nemuritoare campanie din vara anului 1595, întru toate vrednică de cea de iernă. Ridicarea Românilor, ca un viscol de mânie, purtase ferul și pîrjolul peste totă întinderea de la Dunăre a împărăției turcesci.

NOTE

I. DESPRE PLANURILE BĂTĂLIILOR LUI MIHAIŢU-VITÉZUL

În următoarea notă reproducem mai întâi câte-va rînduri pe care Bălcescu, bolnav și aprópe de mórtea sa, le scria din exil, adresându-le, după cum se vede, către un amic din țără, căruia îi recomanda a face un pelerinagiú pe tărámul luptelor lui Mihaíu, spre a completa indicațiunile topografice și legendare care, în lipsă de o bună chartă a țerei și proscris din patria sa, nu le putea însuși dobîndi.

«Mai întiiú veí căpéta o chartă bună a Țerei românesčí și a Ardélului séú și mai multe spre a le confrunta, a le corige una după alta și a însemna pe una dintr'însele locurile istorice ce nu se vorú afla însemnate. Acéstă chartă astfel îndreptată cu numirea locurilor istorice, după cum le veí cerceta, imí va sluji spre a face o chartă generală a campaniilor din tótă vremea lui Mihaiú-Vodă.

«Și mai întii, în județul Vlașca, a însemna pe chartă poziția satelor *Petrii* și *Hulubescii*, unde s'aú aflat cu tabéra sa Mihaíu-Vodă în iérna anului 1595. Apói satul *Scărpătescii* séú *Șerbătescii*, unde a tăbêrit hanul cu Tătarií. Apói satele *Puținei* și *Stănescii*, unde Buzescii aú bătut pe Tătari. În tóte

«aceste locuri veți merge în persoană și veți căuta, precum în toate locurile ce se voru însemna la vale că s'a petrecut vre-o bătălie, ca aduna de la locuitorii, ori-ce povești, legende, cântice populare arău privi acele locuri. Acestea trebuie a le scrie astfel cum le spună țerani.

«DESPRE EVENIMENTELE DIN VARA ANULUI 1595

«A afla care pôte să fie lărgimea Dunării între Ruscük și Giurgiu. Despre podul pe luntri ce făcu Sinan pe Dunăre, spună istoricii Turci că, fiind în mijlocul râului un ostrov lătăreț («plat) sădit cu sălcii, duseră podul de la Ruscük acolo în 5 seșu 6 zile. A afla numele acestu ostrov. De la acest ostrov ca venit podul la cetățuia *Sân-Georgiu*, din insula cea mică, care acum e dărîmată. A cerceta dacă insula unde sunt ruinele cetățuei se numesce și ea *Sân-Georgiu*, căci unii o numescă *Slobozia*. De la acéstă insulă, a cării întindere să 'mă o însemneză, («spună că are numai două jugere, *deux arpents*), mergea podul la malul nostru cădend într'un loc unde două râuri se varsă în Dunăre. A căuta p'acolo aprópe acest loc și numele celor două râuri (seșu unuia, de e unul).

«Sinan, plecând cu óstea de la Giurgiu, tăberă în cea d'întăi nopte într'un sat ruinat în drépta *Camuri*. — Ce loc pôte fi acéstă *Camură*? Și a doua zi ajunse în *Vadul Călugărenilor*, trecend, țice un autor, râul *Néjlovul* pe trei poduri. — Óre *Néjlovul* se ehiamă râul cel mai de aprópe de Călugăreni, viind de la Giurgiu? Pe charta mea văđ că acest râu se chiamă *Salcia*. — A se asigura bine de acésta. — Trebuie a sci că multe din numirile aduse de istoricii străini, Turci, Unguri, Poloni, etc. sunt cam greșite seșu stricate puțin; de aceia a căuta unor pe acelea ce se apropie óre-ce de dînsele.

«CĂLUGERENI

«La acest loc important trebuie a se opri mai mult. A face un *croquis* de planul acestei strîmtorî și a o descrie cu amăruntul, cuprîndînd lungimea și lărgimea strîmtorîi, a șoselei și a podului ce trecu printr'însa, apele ce se varsă într'însa, numele délurilor ce o împesóră. Istoria spune că vizirul Sinan și aședase corturile pe o înălțime, la intrarea strîmtorei despre Giurgiu; că Mihașu luase poziție dincolo de rîu pe o înălțime două mile departe de tabăra turcescă, ocupând strîmtorea despre Bucuresci. Astfel ambele armate protivnice se aflaș aședate pe două înălțimî față în față, fiind despărțite numai de pădurea din vale ce nu le opreaș de a se vedé. — A afla délul unde eraș Turciș, precum și acela unde eraș Româniș și a însemna numele lor și ori-ce poveșți și legende se voru afla la Călugereni.

«Satul *Copăcenii* vine óre dincolo de rîul Argeș, séu dincóce (plecând de la Giurgiu)?»

«TÊRGOVIȘTEA

«Ce biserică (óre *Mitropolia*?) era vecină cu Curtea domnescă și pe care Sinan o prefăcu în cetățuie? A căuta daca pe lîngă ruinele Curței se mai ține vre-o biserică? Têrgoviștea vechiă óre pe malul drept al Ialomiței se întindea? De este adevérat că împrejurul orașului aș fost și nisce bălți? — La bătăia cetăței Têrgoviștei de creștinî (1565), Răsvan-Vodă cu óstea sa se aședase despre răsărit pe drumul Bucurescilor, bătînd partea de sus a cetăței; dintr'altă parte, spunu istoriciș că Mihaiș cu Bathori se aședase despre munțiș și rîul Ialomița, la

«o mănăstire (care fu atunci stricată și apoi drésă) departe de
«o bătaie de săgétă. Care pôte să fie această mănăstire? Nu
«cum-va *Mănăstirea Délului*? Dar acesta nu era mai departe
«de cetate? Ori că orașul atunci se întindea mult mai mult
«decât astăzi? — A deslega aceste întrebări. — Istoria adaugă
«că Mihaïu merse apoi la un alt templu, mult mai aproape
«de cetate, de unde o bătea cu tunurile. A ghici și pe acest
«templu.

«Când aū venit creștinii de la *Rucăr* și *Stoienescă* asupra Têr-
«goviștei, sub zidurile căruï oraș era tăbărit Sinan? Ei tăbăriră
«într'o câmpie mare, o milă departe de Têrgoviște și cu un
«sfert de leghe departe de tabăra lui Sinan. În mijlocul ambe-
«lor tabere, într'o distanță de o alergătură de cal și de una și
«de cea-l-altă parte, era un dél mare tăiat prin mijloc în două,
«la pôlele căruia curgea *Dimbovița*. Pe acest dél se urcă Sinan
«ca să privescă armia creștină. — A găsi acest dél și numele
«lui și a cerceta de se află vre-o vorbă seū poveste de această
«întîmplare.

«Mihaïu, în retragerea sa dinaintea lui Sinan, de la Călugê-
«reni, vine la Têrgoviște; d'acolo, întindënd tot mai departe în
«munți, urmând țermurile Dimboviței, se adăpostesce la *Cetățuia*
«lui *Negru-Vodă*, ale cării întăririi, de puțină vreme sdrobite de
«Turci, se vedeau încă. Acest loc e vestit printr'o bătălie ce
«câștigă, la 342, Dragomir comandantul puterilor lui Ladislău
«Vodă, asupra oștirea craïului Ungariei Ludovic I care, sub co-
«manda lui Nicolae Garan și Simeon Megheșel, năvălise în țeră;
«acești duci Unguri cădură morți în acea bătaie. — A face o
«descripție amăruntă a acestuï loc, numit *Cetatea lui Negru-Vodă*,
«a ruinelor ce se află, a culege tôte tradițiile și legendele ce se
«povestescū acolo de Negru-Vodă și suvenirile, de vorū fi, ale
«bătăliei sus menționate ce a ilustrat acel loc.

«De la *Cetatea lui Negru-Vodă* Mihaïu se trase mai în munți.

«tot pe apa Dîmboviței în sus, pînă la satul *Stoienesci* unde
«tăbări. — A face aceeași călătorie, descriind drumul și distanța
«între *Cetatea Negrului* și *Stoienesci*; a descoperi cel din urmă
«loc și tradițiile ce se voru fi păstrat din acele vremi, căci acolo
«a mai avut Mihaiu întîlnire cu Turcii.

«De la *Stoienesci* a merge la *Rucăr*, însemnând distanța; aci
«a merge la granița Ardélului și a descrie trecerea din Ardél în
«țeră. — P'aci intră prințul Ardélului în ajutorul lui Mihaiu.
«Trecerea muntelui, spunu istoricii contimporanî cum că era rîpósă
«și repede și atât de îngustă încât trebuiră a slobođi carele cu
«funiile la vale. — Tot așa e și acum ?

BĂTĂLIA DE LA TELÉJEN (1600)

«Acéstă bătălie ce urmă între Polonî, sub hatmanul *Zamoisky*
«și *Mihaiu-Vodă*, se făcu pe apa *Teléjenului*, ceva mai în sus
«pe rîu, urcând din drumul *Ploiescilor*. Óstea românescă era așe-
«dată într'un loc de trei părți înconjurat de munți mari și aco-
«periți de păduri; în a patra parte, pe unde Mihaïu intrase în
«acel loc și se afla astfel închis, venea rîul *Teléjenul*, care făcea
«o cotitură acolo încât trebuia a'l trece de două orî spre a intra
«în pădurea cea désă ce se afla în fruntea taberei românesce. —
«A găsi acel loc de bătaie, urmând din drumul *Ploiescilor* pe
«*Teléjen* în sus și a culege orî-ce suvenir se voru fi păstrat acolo
«de acéstă întimplare

«Aci se înterupe manuscriptul; dar va fi lesne a completa
«cererile autorului, urmând și pentru localitățile încă neînsemnate
«aci, sistema întrebuițată de dînsul. Sub raportul topografic, lu-
«crarea e acum mult înlesnită prin publicarea chartei celei mari
«a Țerei românesce executată de inginerii Statului-major austriac

și prin mai multe charte ale Transilvaniei publicate în acești din urmă anî. Se așteptă de altminteri și charta mare a României, lucrată de Statul-major al armatei noastre.

În cea ce se atinge de evenimentele din 1594 și din vara anului 1595, fieși-cine va găsi pe chartă, satele *Petrile*, *Putineiu*, *Stănescii*; fieși-cine va vedé că insula cea mică din fața Giurgîului, cea cu ruine de o cetățuie, se chiamă într'adevăr *Sân-Georgiu*; iar cea lătărăță din susul ei, *Ramadanul*; va găsi asemenea *valea Sălcii* pe drumul Giurgîului; va găsi satul *Copăcenii* d'a stînga Argeșului. Dar cea ce rămâne încă de găsit e localitățile satelor *Hulubescii* și *Scărpătescii* ori *Șerbătescii*, care pôte s'a ruinat de tot, ori ca multe alte sate din țera noastră, și-au schimbat numirile. E în ră de aflat care a fost *valea Camuri*, dacă nu cum-va vom lua-o drept *valea Céguri* și satul învecinat la care a mas *Sinan-Pașa*, drept satul *Dadilovu*. Rămâne încă de constatat dacă cum-va ceva tradiții și legende a rămas pe alocuré, din acele fapte de arme strălucite, deși timpul și nenorocirile posterioare așters mai tóte amintirile gloriose printre populațiile adese secerate și adese preînouite ale județelor române mărginașe Dunării.

Crucea de pétră de la Călugăreni, după cum spune Bălcescul, e cu 90 de anî posterioară și nu de loc relativă la gloriosul fapt de arme al lui Mihaïu. Acéstă cruce monolită, mare și frumos săpată cu ornamente pe muchi, pörtă o inscripțiune care, în mai multe locuri s'a sters prin fărîmarea petrii, deși un mic pavilion de cărămidă boltit o apăra de injuriile timpului. Într'o repede trecere pe la Călugăreni, am descifrat, săpate pe acéstă cruce, urmărórele cuvinte ce le transcriem pre cât s'a putut mai exact:

pe fața despre Giurgiu:

esvînta acéstă și de viéță aducétóre cruce ridicată este de pré sluminatul și slăvitul domn Io Șerban Cantacuzino Voevod ade-

«vėratul nepot al bėtrānului Ŗerban Basarab și pomenire
«vėcīnicā înālța . . . ste la capul acestui frumos și minunat pod
«carele însuși împreună cu iubit fiū-sėū la lucrarea lui
«fiind și cāte»

pe muchia stīngă :

«pentru ca și Mării sale în vėcī bună pomenire și mulțāmită să-
«fie și să-ī rėmāte lui și Dómnei lui Mării și cuconilor lui fă-
«cutu-s'aū dar acest pod și acėstā dumneđeescā cruce s'aū rădi-
«cat într'al patrule an al Domnii sale la anul de la zidirea
«lumiī 7112 (de la Chr. 1682) mșta (luna) octovri dni (đile) 17».

pe fața despre Nėjlov :

«. dar rădicarea acestii cinstitei și de viață făcėtore
«cruce arată ostenėla și străđania facerii acestui mare și temeinic
«pod întru vėcīnicā pomenire ȳară luminatului acest . . . precum
«în ce in față s'aū đis ȳară în cėsta . . . tă față scrisusaū întru
«pomenire și cinstiți boiarini Mării sale cari s'aū întėmplat la
«facerea podului acestuia împreună cu al lor luminat Domn . . .
«dus toī cu multă străđanie și ostenėlă de la începerea podului
«pėnė la sfīrșit cari pre nume sunt aceștia Radu Năsturel vel
«ban, Badė Bălăcėnul vel vornic, Gligore Gradișteanul vel logfėt,
«Vlad Cocorėscul biv vel logfėt, Constandin Brāncovėnul vel spā-
«tar, Iordakie Cantacozino vel stolnic, Alexandru biv vel stolnic,
«Mihail biv vel pitar, Tānasie vel armaș, Constandin Bălăcėnul
«vel agă, Ŗerban vt logfėt, Fiera vt vistiari, Ŗerban vel căpitan za
«lefecii, Pārvu Crețulescul vt postelnic, fiind împreună cu tóte
«brėslele slujitori și ai curți dreptu acėia s'aū scris ca să fie
«întru vėcīnicā pomenire. Lt. ot rodjetva Chr.»

Precum vedem, nimic în această inscripțiune nu amintesc faimoasa bătălie a lui Mihașu Vitézul și singurul punct prin care acest monument mai nou poate presenta oareșicare relațiuni cu faptul de arme de la 1595, e modificările ce construcțiunea aceluia *mare și minunat pod* al lui Șerban-Vodă Cantacuzino, trebuie să fi adus localității în care s'aუ bătut Românii cu Sinan-Pașa. Într'adevăr, deși pozițiunea topografică n'a putut schimba în trei secolii, dar balta formată de Nájlov nu mai pare a fi acum așa de amenințătoare, nici lunca așa de pădurasă, cum ni le descriu istoricii de pe atunci. Cu clădirea podului trebuie neapărat să se fi tăiat mulți din copaci și să se fi făcut lucrări spre a îngheba apele răslătate ale râului; construcțiunea șoselei moderne ce merge la Giurgiu a preschimbat și ea înfățișarea sălbatică și mocirlasă a locului.

Dar, pe lângă lucrările de utilitate introduse de civilizațiune într'acea vale memorabilă, oare un monument care să dovedescă recunoștința Românilor către părinții lor ce au apărut țera cu bărbăție, n'ar fi tot așa de folos ca și o cale lesniciosă deschisă pe acolo comerțiului? Ceia ce înalță o națiune, ceia ce i inspiră demnitatea și tăria, nu e atât dezvoltarea prosperității sale materiale, nici îmbilșugarea productelor industriei sale, nici înmulțirea capitalurilor și averilor, nici luxul vieții casnice, ci respectul către eroii și gloriile naționale de ori-ce fel, ci amorul către pământul natal, pentru păstrarea căruia s'aუ luptat generațiunile trecute, ci iubirea către limba și datinele părintesci, moșteniri scumpe, rămase din vechime! Fără de aceste elemente, spiritul național pere. Inima se sleesce în recele speculațiuni și în întreprinderile egoiste ale industriei și ale negoțului. Literilor și artelor e dat de a întreține vie venerațiunea gloriilor trecute, de a deștepta nobilele aspirațiuni, de a însufla sacrificii mărețe.

E o datorie sfântă a popórelor, pe care civilizațiunea o consacrá pe tótă ziua mai tare, de a cerceta și de a scóte la lumină faptele trecutului lor, de a eternisa, prin ajutorul artelor, memoria bărbaților mari și evenimentelor glorióse. Să nu nescótescă dar nimeni câtă influență salutarie póte avé asupra unei națiuni amintirea virtuților ei străbune; adese orí ea a produs faptele mari și acésta ne întemeiază mult a crede cuvintelor unui amic (reposatul D. Berindei) când dicea: «Să ne aducem aminte de epoca lui Mihaú, în care Românul atinse culmea mărireí, care ne-a lăsat cele mai glorióse pagine în analele țerei. Cine n'a admirat geniul și bărbăția lui? Călugărení! Termopile ale Románilor! câte inimi nu tresarú la suvenirea vóstră! câte suflete nu aprindeți! câte brațe nu înarmați! — Când Românul și-ar perde de tot credință, când orí ce scánțele de patriotism s'ar stinge în inima lui, numele vostru singur ar fi în stare să'l ridice, să'l entusiasmeze și să'l facă a muri luptându-se sét a triumfa!»

2. DESPRE POETUL V. CARLOVA

Vasile Cârlova, născut în Bucuresci la 1809, îmbrățișă ca tótă tinerimea inimósă de pe atunci, cariera militară, la 1831; dar mórtea 'l răpi la vârsta de 23 aní. Din poesiile lui reproducem pe cele duoé urmátore, păstrate și citate de N. Bălcescu:

RUINELE TÊRGOVIȘTEI

O zidurí întristate, o monument slăvit!
 În ce mărire naltă și voi ați strălucit,
 Pe când un sóre dulce și mult mai fericit
 Își revêrsa lumina p'acest pămînt robit!

Dar în sfârșit Saturn, cum i s'a dat de sus,
În negura uitărei îndată v'a supus...
Ce jale vă cuprinde! Cum totul v'a perit!
Subt osîndirea sôrteii de tot aji înnegrit;
Din slava strămoșescă nimic nu v'a rămas;
Orî unde nu se vede nici urma unui pas,
Și 'n vreme ce odată orî-care muritor
Privea la voi cu rîvnă, cu ochiu ațintitor,
Acum de spaimă multă se trage înapoi
Îndată ce privirea îi cade drept pe voi...
Dar încă, ziduri triste, aveți un ce plăcut
Când ochiul vă privesce în liniștit minut:
De jale îl pîtrundeți, de milă îl uîmiți!
Voi încă în ființă drept pildă ne slujiți
Cum cele mai slăvite și cu temeiu de fer
A omenirei fapte, din fața lumei perû,
Cum totul se repune ca urme îndărăt
Pe aripele vremei, de nu se mai arătû,
Cum omul, cât să fie în tôte sêvîrșit,
Pe negândite cade sêu pere în sfârșit...
Eû unul, în credință, mai mult mă mulțumesc
A vîostră dărîmare pe gânduri să privesc,
Decât zidiri înalte, decât palat frumos,
Cu strălucire multă, dar fără de folos,
Și 'ntocmai cum păstorul ce umblă pre câmpii
La adăpost alérgă când vede vijeliî,
Așa și eû acuma, în viscol de dureri,
La voi, spre ușurință, cu triste viu păreri.
Nici Muselor cântare, nici milă voiû din cer.
O patrie a plînge, cu multă jale cer!
La voi, la voi, nădejde eû am de ajutor;
Voi sînteți de cuvinte și de ideî isvor.

Când șgomotul de gloă încetă peste tot,
Când nóptea atmosfera întunecă de tot,
Când omul de necazuri, de trude ostenit,
În liniștirea nopței se află adormit,
Eu nicî atunci, de gânduri odihnă neavînd,
La voi fără sfială vii singur lăcrimînd,
Și de durerea vóstră cea tristă 'nsuflețat,
A vóstră négră sórtă descoper nencetat.
Mă cređ lingă mormêntul mării strămoșesci
Și simț o tînguire de lucruri omenesci
Și mi se pare încă c'auđ un jalnic glas
Dicînd aceste vorbe: «Ce va! a maî rēmas,
«Când cea maî tare slavă ca umbra a trecut,
«Când duhul cel maî slobod cu dînsa a căđut!

.....

Acest trist glas, ruine! pre mine m'a pētruns
Și a huli viēta în stare m'a adus.

.....

Deci priimiți, ruine! pēn' voi vedé pămînt,
Să vii spre mângăiere, să plâng p'acest mormînt,
Unde tiranul încă un pas n'a cutezat,
Căci la vederea vóstră se simte spăimîntat!

MARȘUL

Odă oștirii române cu ocazia înălțării stégului național la 1831

Frații mei? copii războinicî, ascultare mumei dați!

Iată césul, mic și mare, armele să 'mbrățișați,

Strigînd toți într'o unire,

Spre a mumei fericire:

S'alergăm de obște, frați!

Căci voe se deschide un drum forte laudat
Ca să mergeți cu pas mare către slavă ne'ncetat.
Fie voe dar în minte
Că Europa însăși simte
În ce cale ați intrat.

Glasul patriei să sune în auzul tuturor,
Strigând voe: «Lenevirea rușinată sub picior!»
Toți acum cu o strigare
Spre a voastră înălțare,
Să dați mână d'ajutor.

Acea armă ruginită și ascunsă în mormint,
Brațele să inferbinte; Iase iarăși pre pământ!
Tinerimea s'o 'ncunune
Cu izbîndi și fapte bune;
Pe ea facă jurămînt!

Înainte a fie-căruî îndestul v'ați umilit;
Îndestul și lenevirea cu greu somn v'a stăpînit.
Acea sôrtă fără milă,
Séu de voe séu de silă,
În sfîrșit v'a slobođit.

Priviți slava de aprópe; voi în urmă-și ați căleat
Și pe fruntea fie-căruî raza ei a luminat;
Deci la arme dați năvală
Și pe rând eșiți cu fală,
Căci vulturul s'a 'nălțat!

El sub aripă-și v'e chîamă și veste ce ca să sciți
Că d'acuma înainte *Nafie* să v'e cumiți;

Deci d'acuma înainte,
Alergați cât mai ferbine
Laure să dobîndiți.

Într'acéstă cale sfîntă înfrunțați orî-ce nevoi;
Biruința pretutindenî să se fie după voi,
Și strigați c'o glăsuire:
«Slavă, dragoste, unire
«În veci fie între noi!»

Înainte-vă vrăjmașii să aplece fruntea lor,
Să-și cunoscă neputința ca să scape de omor
Dar atuncî a vóstră mână
Spre ei fie mai blajină,
Dându-le și ajutor.

Bărbăția și virtutea aici încă se găsesc;
Încă curge printre vine acel sânge strămoșesc,
Ce la vreme se arată
Și nu pere nicî o dată,
Ca un dar dumnezeesc.

Pe câmpia românească, tot tăcere pînă când?
Pînă când de arme pline să nu sune când și când?
Și pe 'ntinsa ei lățime
Să nu ăsă cu iuțime
Cetele mereu la rînd.

Aici scóla biruinței într'o vreme a stătut,
Ale căreia ruine se vedă încă vechi de mult;
Dar acum fără zăbavă
Acea strămoșescă slavă
A să ăsă un minut.

Glasul nostru strigând «Arme!» pe strămoși a deșteptat,
Ale căroră țărână în morminte s'a mișcat
Ș'a lor umbre 'n veci tăcute
Staă cât colo nevădute,
Privind stégul înălțat.

Ce privire dulce mie! stégul filfie în vânt,
Armele lucesc și slava ese ȳarăși din mormint;
Tinerimea îndrăznită,
Mândră, falnică, mărətă,
Ușor calcă pre pămînt.

Lacrimă de bucurie! curgă, ah, curgă neîncetat!
Vécuri sînt de când ascunsă p'al meu pept tu n'ai picat.
Arma, ȳată că lucesce!
Slava ȳată că zimbescce!
Stégui, ȳată-l s'a 'nălțat!

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI

Junca școlară a Auto.ilor Români

lor apărare succesiv:

- Alexandru Vas.*, Dospot-Vodă.
— Dumbrava roșie.
— Poesii populare.
— Poesii eroice.
— Pasteluri (poesii).
Al. I. Andrescu Gr., Poesii și Fabule.
Bălcescu N., Din Istoria Românilor sub
Mihailu Vodă viteazul.
Biblia din 1688, Extracte.
Bolintineanu Dim., Legende istorice
Cantemir, Hronicul Românilor.
Corezi, Psaltirea.
Costin Miron, Cronice
Donici și alții, Fabule
Dosofteiu, Vieti
Episcopul Antipa, Didahile ținute în Mi-
tropolia din Bucuresci.
Kogălniceanu Anaki, Letopisetul Moldovei.
Milescu Spătaru, Cronice pe scurt a Ro-
mânilor.
Neculcea Ion, Letopisetul țerei Moldovei.
Negruc, Jăpușneanu, Serisori, etc.
Probes, Deamna Chiajna.
Poesii, estrase din dif. cule.
Urech, Domnii țerei Moldovei.
Varla, anii